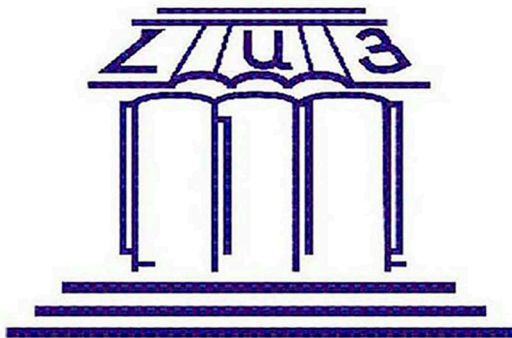

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

087.1

Ի-34

Մ. ԻԼԻՆ

ՊԱՏՄՎԱԾՔ

ՄԵԾ ՊԼԱՆԻ

ՄԱՍԻՆ

1 9 3 1

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՍՄԽԵԼԳԱՄԻ

ԹԻՖԼԻՍ

Պրոկտարներ բոլոր յերկրների միացե՛ք!

087.1

h-34

Մ. ԻԼԻՆ

891.7-3

ՊԱՏՄՎԱԾՔ ՄԵԾ ՊԼԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

ՖՈՏՈՍՈՆՏԱԺ
Մ. ՐԱԶՈՒԼՅԵՎԻՉԻ

ԹԱՐԳՄ. ԱՂԱՍԻԿԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՍԱԽԵԼԳԱՍԻԻ

1931 թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

26 APR 2013

16272

23 JUN 2000

ՄԵԾ ՊԼԱՆԸ

ԹՎԵՐ—ԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Կան գրքեր՝ պատկերներով, վոտամալորներով, պատմվածքներով:

Այդ գրքերը շատ հետաքրքիր են. հեղտ և կարգալ ու դիտել:

Կան և գրքեր թվերով, աղյուսակներով: Այդ գրքերով մենք սովորում ենք, բայց մեր հանգրստի ժամերին այդպիսի գրքեր չենք կարդում, ձանձրալի ու տաղտկալի յեն:

Սակայն կա մի գիրք, վոր թեև ամբողջապես թվերից ու աղյուսակներից է կազմված, չափազանց հետաքրքիր է, ավելի հետաքրքիր, քան վորևեկ արկածային վեպ:

Այս գրքի ամեն մի թիվը — մի-մի պակեր է: Արտաքուստ այս գիրքը վոչ մի հետաքրքիր բան չունի, թվեր ու թվեր, ինչպես դասագրքերում: Սակայն յերբ սկսում եք կարդալ, ել չեք ուղում թողնել:

Ի՞նչ եմ ասում այդ քվերը

Մեծ դեռտի ափին ցաք ու ցրվ ընկած են սպառաժի կտորներ: Սարսափելի մեքենաները հնադարյան կենդանիների նման մագլցում են լեռն ի վեր

Տպ. Ա. Ծ. Մյանսկյանի անվան, հրատ. „Զարյա Վոստոկա“-ի
Պատվեր 2333 Գլավկո 1703 Տիրաժ - 2.000

հակայական սանդուղքներով: Այնտեղ, ուր յերբեք
գետ չի յեղել, նոր գետ ե բացվում 100 կիլոմետր
յերկարությամբ: Հանկարծ մի հակայական լիճ
ե առաջ գալիս, հենց այնտեղ, ուր միայն ու միայն
վայրի խոտեր եյին բուսնում, այժմ հարյուրա-
վոր կիլոմետրներով տարածվում են ցորենի արտեր:
Սավառնակներ են թռչում Սիրիերի տալգաների վը-
րայով, իսկ կարինեաներում նստած են ծուռաչքա-
նի մարդիկ՝ դադանի մորթու տարորինակ հագուս-
տով: Կաթիլների յերկրների մերկ տախտակա-
ներում, թաղիքե յուրթերի կողքին, յերևան են
գալիս յերկաթե բետոն շինություններ:

Պողպատի կայմերն են բարձրանում յերկրի ամեն
կողմերում. նրանցից ամեն մեկն ունի չորս վտար ե
բազմաթիվ ձեռքեր, իսկ այդ ձեռքերից անցնում են
ելեքտրոթելեր, ելեքտրոթելերից անցնում ե հո-
սանք գետերի, ջրվեժների, տորֆային ճահիճ-
ների ու ածխահանքերի ուժն ու կարողությունը:
Յեւ այդ ամենը թվերով, թվերով ու թվերով:
Այդ գիրքը «Հնդամյա պլանն» ե:

Դժվար խնդիր

Շատ դժվար ե խոսքերով պատմել այդ մեծ
պլանի մասին: Մի փոքրիկ գրքում պատմել այն
ամենը, ինչ գրված ե թվերի, աղյուսակների ե
ծանոթությունների 1680 էջերում, հնարավոր բա՞ն
ե արդյոք:

Հազարավոր մարդիկ են աշխատել հնդամյա
պլանի համար, և յես փորձում եմ մենամենակ
պատմել այդ ամենը:

Այդ պլանն արդեն դադարել ե պլան լինելուց, թը-

վերն արդեն մարմին են սուել պատմելու համար իրերի
փոխվելը. հարկավոր ե անձամբ այցելել, տեսնել
սեփական աչքերով այն բոլորը, ինչ կառուցվում ե:

Իայց բավական չե տեսնել, պետք ե հասկա-
նալ: Յես ինժիներ եմ, և լավ գիտեմ տեխնիկայի
այն բնագավառը, ուր աշխատում եմ յես: Միայն
յես պիտի պատմեմ ամբողջ շինարարության մասին:
Այդ բանը լավ կատարելու համար, անհրաժեշտ ե
վոր յես լինեմ և՛ մեռադազորձ, և՛ գյուղատնտես,
և՛ մեքենագետ, և՛ քիմիկոս, և՛ տնտեսագետ, և՛
հիդրոտեխնիկ:

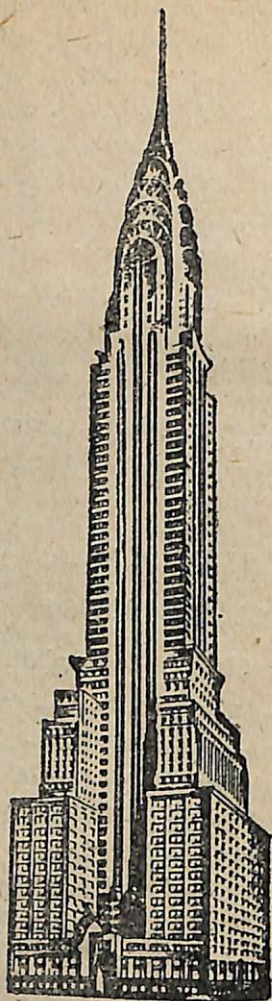
Ամեն տեղ լինել, ամեն ինչ գետնալ ան-
հնարին բան ե: Ի հարկե, յես չառ բան չեմ ասի,
չառ բան բաց կթողնեմ. թող ուրիշներն ավելացնեն,
բացատրեն՝ ինչ վոր յես չեմ ասի, կամ ինչի մասին
բի՛չ կասեմ:

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

ՅԵՐԿՈՒ ՅԵՐԿԻՐ

1. Յերկրի նախագիծը

«Հնդամյա պլանը» մի նախագիծ ե, բայց վո:
մի գործարանի, այլ յերկու հազար չորս հարյուր
գործարանի: Յեւ վոչ միայն գործարանների, այլև
քաղաքների, ելեքտրոկայանների, կամուրջների,
նավերի, յերկաթուղիների, հանքերի, խորհանտե-
սությունների, կոքոստեսությունների, դպրոցների,
գրադարանների մի հակայական նախագիծ: Դա
մի ամբողջ յերկրի վերափոխման նախագիծն ե,
վոր կազմել են վոչ թե մեկ, յերկու, այլ հազա-
րավոր գիտուն մարդիկ: Շինել սկսել են վոչ թե
տասնյակ, այլ միլիոնավոր բանվորներ: Մենք ա-

Նկ. 1 — Ամերիկայի ամենաբարձր տներից մեկը:

մենքս ենք կառուցում, իրականացնում «Հնգամյակը»:

Առաջին անգամ այդ խնդիրը քննության առնելուց 1927 թ. դեկտեմբերին XV կուսհամագումարում: 1928 հոկտեմբերի 1-ից ամբողջ յերկիրն անցավ նրա իրազեկման: Իսկ 1928 թվին արդեն պարզվեց, վոր Հնգամյակը կարելի չէ իրագործել վոչ թե հինգ տարում, այլ ավելի շուտ:

Այդպիսի նախագիծ դեռ յերեք վոչ մի տեղ չի յեղել: Ամերիկան ունի բազմաթիվ մեծ գործարաններ, անհամեմատ շատ, քան մենք: Այնտեղ կան գործարաններ, վոր մի րոպեյում բաց են թողնում 4 ավտոմոբիլ: Այնտեղ կան 60 հարկանի տներ: Վերջերս մի մեծ յերկաթուղային կամուրջ կառուցեցին մի ուրում: Նրանց դաշտերում աշխատում են միլիոնավոր տրակտորներ: Ամերիկացիք պարծենում են իրենց մեքենաներով, գործարաններով:

Բայց ի՞նչպես են աշխատում այդ գործարանները: Դուք կարծում եք, թե մի ընդհանուր պլանով: Վոչ, նրանք աշխատում են առանց վորևէ պլանի:

2. Ի՞նչ է լինում, յերբ աշխատում են առանց պլանի

Միտար Ֆոկսը վորտեղի՞ց ձեռք բերեց մի միլիոն դոլլար: Փողն, ի հարկե, անգործ պառկել չի սիրում: Միտար Ֆոկսը հետևում է լրագրներին, խորհուրդ է հարցնում բարեկամներին, վարձում է գործակալներ: Գործակալները առավոտից մինչև յերեկո վրտնատակ են տալիս քաղաքը, դիտում, հարց ու փորձ անում, թե ի՞նչ բանի կարելի չէ գործադրել միտար Ֆոկսի փողերը:

Վերջապես գործը գտան: Գլխարկներ: Ահա
թե ինչ: Գլխարկները լավ ծախվում են, մարդիկ
արատանում են:

Յերկար բարակ մտածել հարկավոր է: Միտոր
Ֆոկսը կառուցում է գլխարկի Փաբրիկա:

Նույն միտքը, նույն ժամին, ծագում է և՛ միտոր
Պոկսի, և՛ միտոր Կրոկսի, և՛ միտոր Նոկսի գլխում:
Բոլորն ել միաժամանակ սկսում են կառուցել գլխ-

նկ. 2. — Ամեն տեղ ցուցանակներ, սլակամներ, աֆիշներ,
գլխարկներ, գլխարկներ, գլխարկներ:

խարկի Փաբրիկաներ: Մի կես տարուց հետո յեր-
կիրն ունի արդեն մի քանի գլխարկի Փաբրիկաներ:
Խանութները լեւի լեցուն են գլխարկի տուփերով:
Ամեն տեղ բեկլամներ, ցուցանակներ, աֆիշներ -
գլխարկներ, գլխարկներ, գլխարկներ: Գլխարկ
սլատրատել են ավելի, քան հարկավոր է. յերկու
յերեք անգամ ավելի պահանջից: Իսկ Փաբրիկա-
ները չարունակում են աշխատել ամբողջ թափով:

Այստեղ ահա կատարվում է այն, ինչ էջի
նախատեսել վո՛չ միտոր Ֆոկսը, վո՛չ միտոր Նոկ-
սը, վո՛չ ել միտոր Կրոկսը: Հասարակութունը դա-
դարում է գլխարկ դնելուց: Միտոր Նոկսը իջեց-
նում է գինը 20 ցենտով, միտոր Կրոկսը 40 ցենտով,
միտոր Ֆոկսը գլխարկը ծախում է վնասով, — միայն
թե աղատվի նրանցից:

Բայց գործերը չարունակում է ավելի ու ավե-
լի վատանալ: Լրագրներում լույս են տեսնում հայ-
տաբարություններ.

«Դուք մի գլուխ ունեք, բայց այդ էի նշանակում,
թե մի գլխարկ եք ունենալու: Ամեն մի ամերիկացի
սկսոք է ունենա 3 գլխարկ»:

Գնեցե՛ք Ֆոկսի գլխարկները

Միտոր Պոկսը առաջարկում է գլխարկներ՝ 3 տա-
րում վճարելու պայմանով:

Միտոր Նոկսը հայտարարում է եժան վաճառք:

«Միայն մի ուր, ոգտվեցեք հանգամանքից»:

Սակայն այդ ել էի ոգնում: Միտոր Ֆոկսը սա-
կասեցնում է բանվորների աշխատավարձը-չաբա-
թական մի դոլար: Միտոր Կրոկսը սլակամեցնում
է աշխատավարձը չաբաթական 2 դոլար:

Իսկ գործերն ավելի ու ավելի վատանում են: Ու հանկարծ ... միտոր Ֆոկսը փակում է իր Փարբիկան, 2 հաղար բանվոր ստանում են իրենց հաշիվները, ուր ուղում են դնան: Հետևյալ ուրը փակվում է նաև Նոկսի Փարբիկան: Մի շարաթից հետո արդեն փակվում են բոլոր գլխարկի Փարբիկաները: Հաղարավոր բանվորներն անգործ են: Նոր մեքենաները ժամգոտվում են: Շինությունները քանգում, փակում են:

Անցնում է մեկ յերկու տարի: Նոկսից, Ֆոկսից, Կրոկսից դնած գլխարկները մաշվում են:

Հասարակութունը նորից սկսում է գլխարկ դնել: Գլխարկների խանութները դատարկվում են: Վերջին դարակներից ցած են բերում փոշավալած գլխարկները: Գլխարկները հերիք չեն անում: Գները բարձրանում:

Ու այժմ արդեն, վոչ թե միտոր Ֆոկսը, այլ մի ուրիշ միտոր Դուգլ սկսում է ձեռնառու գործը՝ դրլխարկի Փարբիկայի կառուցումը: Բայց նույն միտուկանց՝ միտոր Բուրլի, միտոր Ֆուրլի և միտոր Նուդլի գլխում: Ու նույն պատմությունը նորից սկսվում է: Ինչ վոր կատարվում է գլխարկի հետ, նույնը տեղի յե ունենում կոշիկների, չաքարի, չուգունի, ածուխի և նավթի հետ: Գործարաններն աճում են սապիլի բշտիկների պես և փուլ դալիս: Կարելի յի կարծել, թե մարդիք խեղճները կորցրել են:

3. Խելացնոր յերկիրը

1920 թվի սեպտեմբերի 1-ին Վաշինգտոնից մի գնացք դուրս յեկավ՝ մի շողեկառք, յերեսուն վա-

գոն: Վագոնները բարձիւած էյին ձմերուկներով: Ձմերուկները շատ հասուն և ամուր էյին և ամեն մեկն արժեք 25 ցենտ, մեր փողով 50 կուպեկ: Գնացքն արագ սլանում էր դեպի հյուսիս: Պատմադ գետի յեզերքին, այնտեղ, ուր յերկաթգիծն անցնում է թեքվածքով, գնացքը կանգ առավ: Վագոններից մեկի մոտ մարդիկ ինչ վոր իրար անցան:

Ու հանկարծ՝ հո՛ւպ, հո՛ւպ: Մի ձմերուկ դուրս էյց ջուրը, ապա յերկրորդը, յերրորդը: Ձմերուկների մի ամբողջ լավահոսեց դեպի ներքև: Նրանք դուր վում էյին թուշկոտալով, իրար դարնվելով, ջարդ ու փշուր լինելով: Գետի յեզերքին ջրի մեջ գոյացավ ձմերուկների մի պտոնեշ - մի շողացող կանաչագուլն կզզի: Մի վագոնին հետևեց յերկրորդը, յերրորդը: Գործը շատ արագ եր կատարվում: Մի վագոնը 2 րոպեյում. յերեսուն վագոնը՝ մի ժամում:

Շողեւարժը չչաց, գնացքը շարժվեց: Մարդիկ թռան արգելակների վրա: Գնացքը վերադարձավ: Ձմերուկները դանդաղ սկսեցին շարժվել Պատմադ գետի ուղղությամբ:

Այս պատմությունը յես չեմ հնարել: Յեթե ցանկանում եք ինձ ստուգել՝ վերցրեք Ստուարտ Ջիզի «Վոտնամանների տրադեդիա» գիրքը: Ստուարտ Ջիզը ամերիկացի յե, աշխատանքի դեպարտամենտի աշխատակից: Ձմերուկի պատմությունը դուք կզուտնեք նրա գրքի 102 յերեսում:

Ահա թե ուրիշ ել ի՞նչ է պատմվում այդ գլուքում.

«1920 թվին հաղարավոր դալոն (մի դալոն — 3,7 բաժակ) կաթ թափեցին Հարավային Իլլինոյսի գետերն ու առվակները»: «1921 թվին, հոկ-

տեմբերին միջին արևմտյան նահանգներում ճանապարհներին ցցված էյին պղակատներ՝ վորոնք խորհուրդ էյին տալիս ազարակատներին հաճար վառել ածուխի փոխարեն»:

1924 թ. 24 հունիսի Նյու-Յորկի «Աշխարհ» լրագրում լույս տեսավ մի ալյակի լուր. «Այսոր նախահանգստի մոտ վոջնչացրվեց հազարավոր ոռոգրակ վարունգներ»:

«Մենեյում պարբերաբար վորոշ տարիներեց հետո դետնախնձորի բերքի մի խոշոր մասը թողնում են դետնի տակ, վոր փթի»:

Ահավասիկ մի նմուշ լրագրների վերջին լուրերեց.

Արևմտյան նահանգներում կրկին, ինչպես և 21 թվին, հացահատիկն ալրում են վառելիքի փոխարեն:

Բամբակի պլանտացիաներում տարածում են բամբակ խժողղ բլեզը:

Ավտոմոբիլների Ֆարերիկանտները միլիոններ են ծախսում, գնում են հին ավտոմոբիլներ և վոջնչացնում:

Շոգենալյային ընկերությունները վոջնչացնում են հարյուրավոր նոր շոգենալեր ու մոտորանալեր:

Ինչ բան է այս: Խելադարվել են մարդիկ ինչ է: Այրել հաճարը, թափել կաթը, վոջնչացնել ավտոմոբիլը, շոգենալերը—ինչու համար և այս ամենը, ում է ձեռնտու այս բոլորը:

Դա ձեռնտու չէ միտար Գոկսերին ու Պոկսերին: Միտար Գոկսը ալրում է մի քանի դնացը հացահատիկ, վոր հաճարի գինը բարձրացնի: Միտար Պոկսը հրամայում է 10,000 շիշ կաթը թափել գետը, վորպեսզի կաթը եփան չծախվի:

Մինչդեռ Նյու-Յորկ քաղաքի դպրոցական բլուրիկները վկայում են, վոր այդ քաղաքի չորս յերեսայեց մեկը քաղցած է:

Յերկիրն ունի միլիոն մեքենաներ, պահեստատեղերը տրաքվում են ապրանքներից, հաճարն ալրում են վառելիքի փոխարեն, կաթը թափում են գետը: Յեւ միենույն ժամանակ նույն ալր յերկրում հաշվում են հազարավոր քաղցածներ:

Ամերիկացիները հպարտությամբ ասում են. «Ամեն մի ամերիկացի բանվոր ունի 230 մեքենա ստրուկ»: Յեթե հաշվենք՝ թե յերկիրն ինչքան մեքենա ունի և քանի բանվորի յե փոխարինում, կասենք, վոր դա ճիշտ է միամբամայն:

Հասկա յեթե ալրպես է, պատճառն ինչ է, վոր միջին ամերիկական քաղաքները կարիքի մեջ են: Ինչու մն է դադանիքը:

Խնդիրն այն է, վոր բոլոր ալր մեքենաները, բոլոր ալր հրաչակերտ մեքենաները պատկանում են վոջ թե բոլոր ամերիկացիներին, այլ չատ սակավաթիվ մարդկանց: Միայն «ավտոմոբիլների թագավոր» Ֆորդն ունի 60 գործարան Ամերիկայում և 28 գործարան ել ուրիշ յերկրներում: Նա ունի իր սեփական յերկաթուղիները, սեփական նավերը, սեփական հանքերը, անտառներ, լեռներ, գետեր: Յեթե հավաքենք նրա խոշոր գործարանների բանվորներին իրենց ընտանիքներով մի տեղ, ապա կստացվի մի քաղաք 3 միլիոն ազգաբնակչությամբ: Այդ նույնն է, թե մի ամբողջ Մոսկվան ու Լենինգրադի կեսը աշխատեն մի մարդու համար:

Մեկն ունի մեքենաներ, միլիոնավոր մարդիկ պետք է աշխատեն մեկի համար:

Մենք շատ քիչ մեքենա-տրակտորներ ունենք: Ամեն մի ամերիկացի բանվոր ունի միայն 20 մեքենա ոգնական:

Բայց մեր մեքենա ոգնականները պատկանում են վոչ թե միստեր Ֆոկսին կամ միստեր Պոկսին, այլ բանվորներին, իսկ այդ հանգամանքը ամեն ինչ փոխում է: Ել ինչու պետք է բանվորները ջարդեն ավտոմոբիլները, թափեն կաթը, այրեն հաճարը ածուխի փոխարեն, վոչնչացնեն տոպրակները, վոչ ավտոմոբիլը, կաթը, հաճարը, վարունգները աշխատանքի արդյունք են: Վորպեսզի ավտոմոբիլ լինի, հարկավոր է, վոր մեկն աշխատի, չինի այն: Ինչու՞ դուր տեղը աշխատանք ու ժամանակ կորցնել: Մեզ մոտ աշխատանքը կատարվում է պլանով: Ամերիկայում՝ առանց պլանի:

Նրանք ցանքսեր են վոչնչացնում:

Մեզ մոտ արտադրությունն աճում է:

Ամերիկայում արտադրությունը կրճատվում է, անգործությունը բազմանում:

Մենք չինում ենք այն, ինչ անհրաժեշտ է:

Ամերիկայում հարյուրավոր գործարաններ հում նյութ, եներդիա յեն վատնում այնպիսի բանի համար, վոր բնավ հարկավոր չէ:

Ստուարտ Չիզն ասում է. «Մենք խեղդվում ենք այնպիսի իրերից, վոր չենք հագնում, դեն ենք ձգում, մոդայից ընկած իրերը ընծայում ենք բութեկամներին. մի բան, վոր վոչ վոքի հարկավոր չէ՝ հավերժական փեսուներ, հրաքարեր, հեմանդլին մատանիներ, ածելիներ. ամեն տեսակ զիդի-բիդի ի-

րեր: Մենք վոչնչացնում ենք հանքերի ահագին զանգվածներ միայն նրա համար, վոր մի քանի ամսից հետո նրանով լցնենք աղբի զամբյուղները»:

Իսկ ինչքան փող է ծախսվում սեկլամենտի վրա: Ամերիկական լրագրները հայտարարությունները կարդալու համար հարկավոր է 500 տարի: Բոլոր գեղատեսիլ վայրերում դուք կտեսնեք խոշոր դուռնավոր պլակատներ: Անտառի յեղրին ձեզ վողջում է «Սմիտի ստամի պատան» սեկլամենտ, լեռան գագաթին ձեզ վողջում է մի ալլ սեկլամենտ՝ «Կիկապուկսի Հնդկական Սագա»:

Գիշերները քաղաքը լուսավորված է բազմաթիվ ելեկտրական ցուցանակներով ու դրուժյուններով: Կլիկլիտի ընկ. կոուլերն պսպրում են մի դրուժյուն. ալլ ցուցանակը շատ ավելի ելեկտրական հոսանք է բաշեցնում, քան ամբողջ քաղաքը:

Միլիոն տոնն հում նյութ, միլիոն տոնն վառելիք, միլիոն բանվորական ուրեր վատնում են միայն նրա համար, վոր հարկադրեն մարդկանց գնելու այն, ինչ իրենց հարկավոր չէ: Մարդու աշխատանքը չարաչար վատնվում է, համարվում է անարժեք բան: Յեվ այս ամենի պատճառն այն է, վոր մեքենա ստրուկները պատկանում են միստեր Ֆոկսին, միստեր Պոկսին, և վոչ թե բանվորներին: Միստեր Ֆոկսին կամ միստեր Պոկսին միմեռույն է, թե ի՞նչ է չինվում, միայն թե փող վատնակվի, չահվի:

Ինչու՞ համար է միստեր Ֆոկսը գլխարկի ֆար-րիկա կառուցում: Դուք կարծում եք նրա համար, վոր գլխարկներ պատրաստի՞: Վոչ, հազար անգամ վոչ. միայն նրա համար, վոր փող վատնակի: Կեղտը, հիվանդությունը, անգործությունը, ու-

ժից վեր աշխատանքը և «գերիշխող դառնան խելա-
ցի կանոնավոր կարգեր»:

Մենք գործարաններ ենք կառուցում, վոր մե-
քենա ոգնականները շատ լինեն և այդ մեքենաները
հավասարադեպ պատկանեն ու աշխատեն ամենքի հա-
մար: Մենք ուզում ենք հաստատել յերկրի վրա չը-
տեսնված կարգեր՝ սոցիալիստական կարգեր:

ԳԼՈՒԽ ՅԵՐԿՐՈՐԴ

ՀՆԳԱՄՅԱԿԻ ՀԵՏԱԽՈՒՅՁՆԵՐԸ

1. Հնգամյակի հետախույզները

Շատ հեշտ է ասել՝ կառուցել հարյուրավոր քա-
ղաքներ, հարյուրավոր գործարաններ: Ինչի՞ց կա-
ռուցել: Ողբից: Ձե՞ վոր հարկավոր են աղյուսներ,
ցեմենտ, ապակիներ: Հերթի՞ք է մեր տնեցած յեր-
կաթը մեքենաներին: Պատրաստի նյութեր մենք քիչ
ունենք, բայց հում նյութեր վորքան կուպեք:

Յեթե վազոնի պատուհանից դուք տեսնում եք
միայն ամալի տարածություններ, անտառներ ու
ճահիճներ, դուք ուրեմն վոչինչ չեք տեսնում:

Ամալի տարածությունները - կալ, ավազ ու
քար են: Անտառները՝ ձողեր, սյուներ ու կոճ-
ղեր: Տորֆի ճահիճները-էլեքտրական հոսանք են:
Կալից ու ավազից մենք պատրաստում ենք ա-
ղյուսներ, կալ ու կրից ցեմենտ, յերկաթահանքից՝
յերկաթ:

Հում նյութ մենք շատ ունենք: Առաջին խնդիրն
այն է, վոր սկսենք հետախույզել: Ձի կուրելի կռիվն
սկսել առանց հետախույզության և հետախույզումն ընթա-
նում է: Միտքը, մարկսի համար ամեն մի գործարան
վողի գործարան է, Հահուլթի գործարան է:

Բանվորն էլ միտքը ֆոկսի համար բանվոր
չի, մարդ չի, այլ մեքենա՝ Հահուլթ վաստակելու
համար: Չուղտուի մեքենան խնամում, պահպանում
են. չե՞ վոր նա մեծ փող արժե. իսկ մարդ մեքենան...
վոչինչ չարժե. մարդ մեքենան ամերիկական գոր-
ծարանում աշխատում է ուժից վեր. կենդանի մե-
քենան մաշվեց, ուժասպառ յեղավ՝ դուրս գործա-
րանից. նա այլևս հարկավոր չի. կդան նորերը նը-
րանց փոխարկելու:

Ստուարտ Չիզն ասում է, վոր քառասունից անց
բանվորին էլ գործարանում չեն ընդունում: Քա-
ռասուն տարեկան ամերիկական բանվորը ծեր է հա-
մարվում:

Ամերիկայում մեքենան բանվորի ոգնականը չի,
նրա բարեկամը չի. նա նրա թշնամին է: Ամեն մի
նոր մեքենա, ամեն մի նոր գյուղ փողոց է չալրում
հաղարավոր բանվորներ: Ապակու գործարանում մի
բանվոր պատրաստում է 3000 շիշ, իսկ առաջ դար հա-
մար հարկավոր եր 77 բանվոր. ուրինակ՝ ամեն մի
շիշ պատրաստող մեքենա փողոց է չալրում 76 մարդ:
Յեվ ամերիկական բանվորը ատելով ատում է մեքե-
նան, վոր խլում է իր հացը, աղբուստի միջոցը:

Մի ամերիկացի գրող ասում է. «Մեքենաներն
աճում բազմանում են ավելի ու ավելի: Մենք ենք
նրանց սնել, իսկ այժմ նրանք մեզ չըջապատել են,
վորպես վայրի ահարկու դադաններ և մենք նրանց
տիրապետության տակ ենք դանվում»:

Իսկ մեղանում: Վորքան շատ մեքենա ունե-
նանք, այնքան հեշտ կլինի աշխատանքը, այնքան
կարճ կլինի բանվորական որը, այնքան չիտու հա-
ճելի կլինի կյանքը:

Մենք դործարաններ ենք շինում, վոր վերանա աղքատությունը: Ամեն տարի մենք արլուսվախումբեր ենք ուղարկում ամենահեռավոր վայրերը, բե-վեռային շրջանը, Կադախտանի անապատները, Ալ-թայն և Պամիրի լեռները:

Մի խումբն անցնում է Սիրիերի ճահճային տունդ-րաներով՝ առանց քարտեզների, համարյա պատահ-մունքի հուսով: Մարդիկ քայլում են սև ցանցի դի-մակները հագին: Այլ կերպ չի կարելի աղատվել մո-ծակներից ու մլակներից: Արշավախումբն առաջ և դնում ու նրան քայլ առ քայլ հետևում է մի այլ թըռ-չող մոծակային արշավախումբ: Տունդրա՝—կասես մի հարթ ավառ յե՝ առանց բլրակների, առանց ծա-ռերի:

Նույն այդ ժամանակամիջոցում հարավում շըր-ջում է հետախույզների մի այլ խումբ: Գնում են արահետներով, ասես հսկայական պատերի քիվի-րով: Իսկ վոտներից ներքև՝ հարյուր մետր ան-դընդախոր վիհ: Թե վախենաս ու սաթաքես, վողջ տեղդ ականջը կմնա: Բայց հետախույզը վախ չպի-տի ունենա: Ու մարդիկ առաջ են անցնում, ամբողջ մարմինը սեղմելով քարապատերին, բորիկ վոտ-ները՝ քարաժայռերին:

Տաս տարվա ընթացքում 1919 թվից սկսած դիտությունների ճեմարանը յերեքհարյուրյոթասա-սունմեկ արշավախումբ է ուղարկել:

Յեւ այդքան միայն դիտությունների ճեմարա-նը, իսկ վո՛րքան հետախույզներ են ուղարկել մեր մյուս դիտական ինստիտուտները: Վորքան ինժե-

ներներ պրպտումներ են կատարում այնտեղ, ուր վորոշված է յերկաթուղի անցկացնել, ջրանցքներ փորել, ածխահորեր քանդել, դործարաններ հիմնել: Ամբողջ յերկրում աշխատում են հետախույզնե-րը:

2. Ի՞նչ եմ ասում հետախույզները

Ի՞նչ են ասում նրանք: Հաջողվե՞ց նրանց վորմե-րան հայտնագործել:

Նրանք ասում են, վոր մենք մեր յերկիրը չենք ճանաչում: Նրանք ասում են, վոր մեր յերկիրը դեռ հայտնագործված չէ:

Կարելիայում, բեեռային շրջանում, տունդրա-ների մեջ նրանք դասն Խիբինի մեծ լեռները: Իսկ գիտե՞ք, թե ինչ են այդ լեռները:

Ամենաարժեքավոր նյութերից՝ նիֆելինից ու ապատիտից: Նիֆելինը տալիս է մեզ ապակի և ա-լյումին, իսկ ապատիտը՝ սուպերֆոսֆոր՝ մեր դաշ-տերի պարարտանյութը: Այդ նյութերից այնտեղ կան տանյակ, հարյուրավոր միլիոն տոնն:

Կարակումի անապատում դրան ինչ վոր տարո-րինակ բլուրներ: Կարծես հսկաները հանաք են ա-րել, պատրաստել են ավազից աղյուսներ: Յերբ փոր-փորեցին այդ բլուրները, տեսան դա ավազ չէ, այլ ավազի ու ծծմբի խառնուրդ: Իսկ ծծումբը մենք ստանում ենք Իտալիայից: բերում ենք հեռու տե-ղից՝ ահագին դումար ծախսելով: Ծծումբը մեզ հարկավոր է նաև թուղթ պատրաստելու համար: Ծծումբը չաղ են տալիս խաղողի, բամբակի վրա վնասատուներից աղատելու համար: Ու հանկարծ դուրս է գալիս, վոր մենք ծծմբի պաշարներ ունենք:

Հետախույզները Սիբիրում գտան ինքնանիստ սողայի լիճ: Իսկ գիտե՞ք ի՞նչ բան եւ սողան: Դա մի նյութ եւ, առանց վորի սապոն չի կարելի պատրաստել: Յե՛վ վոչ միայն սապոն, այլ շատ ուրիշ իրեր: Սապոն պատրաստում են աղից. դրա համար շինում են խոշոր գործարաններ, միջնադեռ պատրաստի սողա կա լճերում, վերցրու ինչքան քեֆդ ուզում եւ:

Հետախույզները Յակոտիյում յերեւան հանեցին հակալական ժայռեր՝ վաթսու հարկանի տնից ել բարձր, մաքուր քար հող: Հետախույզները Յակոտիյում գտան նաեւ այլ դարմանալի բաներ՝ գիպսի հակալական թափանցիկ բյուրեղներ՝ յերեսունհինգ անգամ յերեսունհինգ սանտիմետր մեծության: Իսկական պատուհանի ապակի, միայն վոչ ապակուց: Վերցրու ու պատուհանին դրին: Հապա Կադակստանի խաղերեւան: Խաղերեւան մի այսպիսի բույս եւ: Գիտնականները խաղերեւանի թիւերի վրա նկատեցին ինչ վոր տարրիկնակ բշտիկներ: Հետախույզությունը ցույց տվեց, վոր նրանք կառուցուկ են, այն ինչ մենք արտասահմանից կառուցուկ ենք ներմուծում մեր ռեզինի գործարանների համար:

Խաղերեւանի հայտնագործման լուրը դեռ չտարածված, գտան մի ուրիշ ել ավելի արժեքավոր բույս՝ թառ-սաղըղ:

Թառ-սաղըղը նույնպես կառուցուկային բույս եւ: Գիտնականներն ասում են, վոր ամբողջ աշխարհում չկա մի ուրիշ բույս, վոր այնքան կառուցուկ տա, ինչքան թառ-սաղըղը:

Եւ վոր մեկն ասեմ, ենքան չատ են հետախույզների գտածները:

Բայց հետախույզները մենակ անտառներում, տափաստաններում ու անապատներում չեն, վոր աշխատում են: Ամեն մի լաբորատորիայում կան հետախույզներ: Նրանք ասում են՝ կարիք չկա, վոր բոլորը գնան հաղարավոր կիլոմետր հեռու անձրեկ տակ ընկնեն, ցրտից դողդողան: Մենք ահա այստեղ, այս սեղանի մոտ, ապակե փորձանոթների մոտ կգտնենք արժեքավոր հում նյութ մեր գործարանների ու ֆաբրիկաների համար: Մենք կսովորեցնենք գործարաններին հում նյութ ստանալ թափ-թփուկներից, մի բան, վոր վոչ վոքի հարկավոր չեւ, թափված եւ մեր վտանների տակ: Յե՛վ ահա դրտեւ են թուղթ պատրաստելու նոր միջոց. յեղեգից թուղթ են շինում, հասարակ բոլեց նուրբ մահուգ, շաքարի ֆաբրիկաների թափ-թփուկներից՝ շաքար:

Հում նյութ չատ ունենք: Չպետք եւ անհանգըստանալ: Մեր յերկիրը միայն արտաքուստ եւ աղքատ ու դատարկ: Մեր տորֆի ճահիճներում կկառուցենք ելեքտրոկայաններ ու այգետեղից հոսանք կուղարկենք հեռավոր վայրեր: Սոճիներից կպատրաստենք թուղթ: Տափաստանները, ուր միայն փետրախոտեր ու յեղենիններ են բսնում, կհերկենք ու կվերածենք հացատու վայրերի:

Կգա մի ուր, վոր քամուն եւ կատիպենք աշխատելու: Մեր գիտնականները գտել են մի ձեռնառու քամու շարժիչ:

Իսկ գետնի տակ ունենք՝ ածուխ, յերկաթ, ցինկ, պղինձ: Ու դեռ նոր ենք սկսել այդ ամենը հայտնագործել: Հինգ տարի առաջ մենք կարծում եյինք, թե Սիբիրում Կոլչնեցի ավազանն ունի 250 միլիարդ տոնն ածուխ: Այժմ մեր հետախույզները

դտել են մի հարյուր հիսուն միլիարդ տոնն ածու-
խի պաշար: Այժմեզ բան. մի հսկայական ածու-
խի լեռ 5 կիլոմետր բարձրութեամբ. ինչպե՞ս է, վոր
այդպիսի մի լեռ վրիպել եր աչքից:

Նրա համար եր վրիպել աչքից, վոր ածուխը
դետնի տակն է, քար ու հողով ծածկված: Նա դետ-
նի մեջ խորը թաղված է շերտ-շերտ: Վերեւից
խոմ չի յերևում, թե ինչ կա դետնի տակը: Նրան
համեմուտ համար պետք է փորել, փորփորել, անցք
բաց անել: Իսկ այդ հեշտ բան չէ: Հեշտ է, ի հար-
կէ, յեթե դետինը փխրուն է. իսկ յեթե պինդ քար
լինի՞: Պարտահում է այնպես, վոր վոչ մի պող-
պատ չի բռնում. պետք է փորել արմատով: Կուզնե-
ցի ափաղանը դեռ վոչինչ: Այնտեղ նոր-նոր ենք
սկսում ածխահորեր փորել: Իսկ Դոնավազանում
(Դոնբասում) կես դար է աշխատանք է տարվում:
Բայց ի՞նչ. ճանաչո՞ւմ ենք, գիտե՞նք Դոնավազանը:

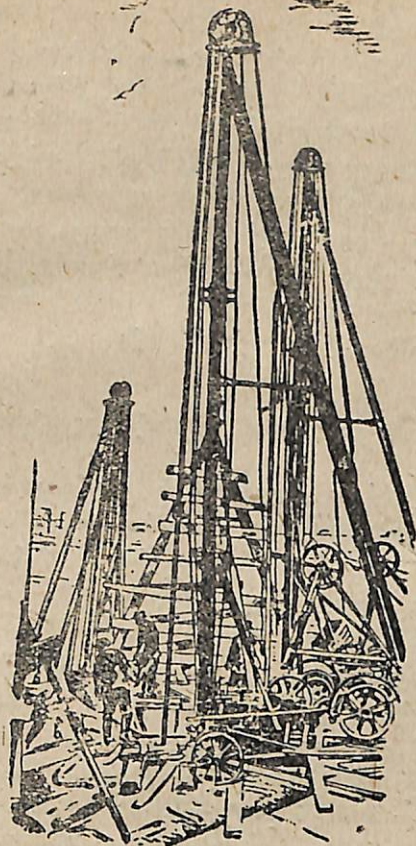
Վո՛չ, չգիտենք:

Այնտեղ ածխահորեր են փորում համարյա պա-
տահականորեն, առանց նախորդ իմանալու, թե ինչ
չերտ է, ի՞նչ խորութիւնն ու հաստութիւնն է:

Հապա յերկաթը:

Կարո՞ղ եյինք մի տարի առաջ ասել, թե Նիժնի
Վոլգայում յերկաթ կա: Իսկ այժմ արդեն այստեղ
կառուցում ենք խողովրդի հսկայական մետաղաձուլա-
րան գործարանը: Այդ գործարանը մեզ տալու յե
տարեկան 650 հազար տոնն չուգուն:

Նույնը պետք է ասել նաև նավթի մասին: Վեր-
ջերս պրոֆեսոր Պրեոբրաժենսկին նավթ դտավ այն-
տեղ, ուր առաջ չէյին ել մտածում, վորոնումներ
կատարեց Պրիմի մոտ՝ նրանից քառասուն կիլոմետր
հեռու: Գիտնականները նույնիսկ պատմում են, վոր

Նկ. 3.-Պեղող մեքենաները Դոնավոստրոյում: Բուրգեր, յեր-
կաթի փոխներով, վերևում ծիծեռնիկն է, վորի վրայից անց-
ած է յերկաթաթուղը: Յերկաթաթուղից կախված է 80 կիլոգ-
րամանոց դուրը: Դուրը բարձրանում ու ցած ընկնում է
ամեն ընկնելիս հարվածում է ժայռին ու փչում: Ամեն
վայրկյանում մի հարված, բոլորում՝ 60: Որական 80 վոր-
ձաքար է ծախում դուրը, իսկ ընդհանրապես կարող է մին-
չև 200 մետր ծախել:

նալիս պետք է լինի Միջին Վոլգայից մինչև Ուրալ
գտնվող ամբողջ տարածութան վրա: Մի խոսքով
ամեն տեղ պետք է յերկրի յերեսը ծակոտել «գնդա-
սեղով»—հետախույզի բրիչով: Յեւ հետախույզումը
շարունակվում է: Շատ վայրերում արդեն դրված են
պողպատի յերկարավոր հակներ՝ պեղող բան-
կահներին բուրգեր: Պողպատի և արմատավոր բրիչնե-
րը փորում են հողը, ծակում են քարը, հասնում է
յերկրի այն հարթութուններին, վորոնք թաղնված
են անպետք, «գատարի» հողաշերտերում՝ տառնյակ ու
հազարավոր մետր խորության մեջ:

3. Ամեն մի աշակերտ հետախույզ պետք է լինի

Ամեն աշակերտ յերազում է ճամբորդել հեռա-
վոր յերկրներ՝ Աֆրիկա, Ամերիկա, Հնդկաստան:
Բայց ինչու՞ այդքան հեռու գնալ: Ճանաչում ե՞ք
ձեր ապրած շրջապատը: Կարող ե՞ք ասել, թե
արդյոք կա՞ն ձեզ մոտ տորֆի ճահիճներ, շինարա-
րական վառելիքներ, կրաքարեր, ֆոսֆորիտներ,
չինարարական ալաղ, աղյուսի և սոմանի կավ:
Ի հարկե, այդ ամենը դուք չգիտեք:

Յեւ առաջին ճամբորդութունը դուք պիտի
կատարեք ձեր գյուղի կամ քաղաքի շրջակայքում:
Կազմակերպեցեք արշավանքներ, կազմեցեք ման-
րամասն քարտեզներ: Նշանակեցեք այդ քար-
տեղների վրա այն ամենը, ինչ կարող է պետք գալ
հնգամյակին: Դիմեցեք ձեր ընկերներին և ուսու-
ցիչներին. նրանք ձեզ կօգնեն, կսովորեցնեն, թե
ինչպես ջուկել, ճանաչել հանքաքարերը: Դուք
գեո. չգիտեք գիտե՛լ: Հազիվ թե կարողանաք ջո-

կել հասարակ քարը հանքից: Իսկ դա պետք է ի-
մանա հետախույզը:

Միայն գրքերը բավական չեն: Պետք է անձամբ
տեսնել ու տնտղել: Լավ միտներդ պահեք. այն յեր-
կիրը, ուր դուք ապրում եք, դեռ հայտնագործված
չէ:

Հայտնագործեցեք նրան:

ԳԼՈՒԽ ՅԵՐՐՈՐԴ

ՍԵՓԱԿԱՆ ՅԵՐԿԻՐ ՆՎԱՃՈՂՆԵՐԸ

1. Սեփական յերկիր նվաճողները

Հետախույզների ջոկատին հետևում է նվաճող-
ների բանակը, բանվորների բանակը:

Ի՞նչ են նրանք նվաճելու:

Բայց մի՞թե կարիք կա այն նվաճելու: Մի՞թե
այն յերկիրը, ուր մենք ապրում ենք, մերը չէ:

Վո՛չ, մերը չէ: Հարցրեք գիտակ մարդկանց և
նրանք կասեն ձեզ, վոր մենք շատ ունենք չյու-
րացրած հողեր, չյուրացրած անտառներ, տափա-
տաններ: Իսկ ի՞նչ է նշանակում «չյուրացրած»:
Այդ նշանակում ե՛՛ «յերկիրը մերը չէ»:

Յեւ, իսկապես, կարող ե՞նք մերը համարել
ամայի տափաստանները: Կարող ե՞նք մերը համա-
րել Յակուտիան: Յակուտիան հսկայական յերկիր
է, մեր Միության հինգերորդ մասը: Իսկ ինչքան
մարդ է բնակվում այնտեղ—280,000: Այնքան,
ինչքան Լենինգրադի և Մոսկվայի մի քանի փողո-
ցում են ապրում: Յակուտիայում կան անտառի
անհուն տարածություններ: Ամեն ամառ հրդեհը
լափում է հազարավոր հեկտար անտառներ:

Յակոտիայում կան ածուխ, յերկաթ, արծաթ, արծիճ, վոսկի:

Բայց այդ ածուխը դեռ գեանի տակ է, մարդու ձեռքը դեռ չի դիպել նրան, նա դեռ վոչ վոքի սեփականութիւնն չէ: Այն անտառը, վոր դեռ չենք կտրատում և չենք պահպանում, վոչ վոքինը չէ: Այդ ամենը մերը կլինի, յեթե ցանկանանք, իսկ առայժմ վոչ վոքի չի պատկանում:

Մեր տափաստանները իսկապես մերը կլինեն այն ժամանակ, յերբ տրակտորները շարքերը հերկել կախեն կուսական տափաստանները: Ահա այդ ժամանակ տափաստանները կդառնան մերը, իսկ առայժմ նրանք վոչ վոքինն են:

Մենք պետք է հայտնաբերենք և նվաճենք այն յերկիրը, ուր մենք ապրում ենք: Դա մի հսկայական յերկիր է: Հինդ հաղար կլիմայի տրակտորները—արեւելք, չորս և կես հաղար կլիմայի տրակտորները—հարավ: Հյուսիսային բևեռի վերխոյանքով, ուր գերոյից ցածր յոթանասուն աստիճան ցուրտ է լինում, և արտիկական չող Սամարա զանդում, ուր ամառը չող է այնպես, ինչպես Աֆրիկայում, Նեղոսի ակունքներում: Չյուն և սառույց հյուսիսում, արմավենիներ՝ հարավում:

Ահա թե ինչպիսի հսկայական ճակատում մենք պետք է կռիվ մղենք: Հնգամյակը՝ այդ խոշոր ճակատամարտերից մեկն է: Պետք է քանդել հողը, ջարդել ապառաշները, փորել հանքահորեր, կառուցել շինութիւններ:

Պետք է գետնից հանել, բարձրացնել, տեղափոխել միլիոնավոր տոնն հանքաքարեր, շինարարական նյութեր, ածուխ, տորֆ: Ի՞նչ էք կարծում,

ինչո՞վ ենք կատարելու այդ ամենը: Ձեռքերո՞վ, թիակներո՞վ, բահերո՞վ ու քլունգներո՞վ:

Վոչ, մեղ հարկավոր են այլ գործիքներ:

Այստեղ անհրաժեշտ են այնպիսի թիակներ, վոր միանգամից բարձրացնեն մի վազոն հող: Հարկավոր են այնպիսի լինդեր, վոր միանգամից ջարդ ու փշուր անեն հսկայական քարաժայռեր:

Յեթե անգամ այդպիսի թիակներ չինենք, հարկավոր է նրանց բարձրացնել: Հարկավոր են ուրեմն բանվոր հսկաներ:

Բայց միթե՞ վստի այդպիսի հսկա բանվորներ կան:

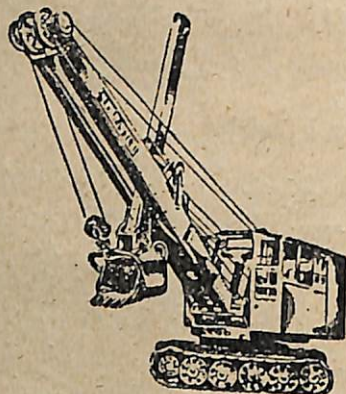
2. Բանվոր հսկաներ

Կա հսկա գետնավորիչ: Նա միայն մի ձեռք ունի, բայց այդ ձեռքի յերկարութիւնը քսան մետր է: Գետնավորիչի ձեռքին կա մի թիակ: Ասենք դա թիակ էլ չի, այլ մի հսկայական չամչա յերկաթով: Տնակում դրված են յոթ ելքատրոմոտոր և աշխատում է մի մարդ: Գետնավորիչի ամեն մի շարժում կատարում է մի մոտոր, վորպես թե մի առանձին մկան լինի:

Մեքենաները նախ շարժում է մի մոտորը: Պարփակիչը իր պողպատե ատամներով խրվում է դետին: Հողը լցվում է մեջը: Հերթը հասնում է մյուս մոտորին: Կոթը դանդաղ ծովում է դեպի վեր, հողով լի պարփակիչը վեր բարձրացնելով: Կանգ առ: Յերրորդ մոտորն է սկսում իր գործը: Գետնավորիչ—հսկան զինվորի նման դեպի ձախ է շրջվում: Իսկ այնտեղ արդեն հողի համար պատրաստված է վազոն: Մեքենավարը շարժում է շղթան, պարփա-

կիչի հատակը բացվում է և հողե ջրվեժը թափվում է վազոնի յերկաթե վորովայնը:

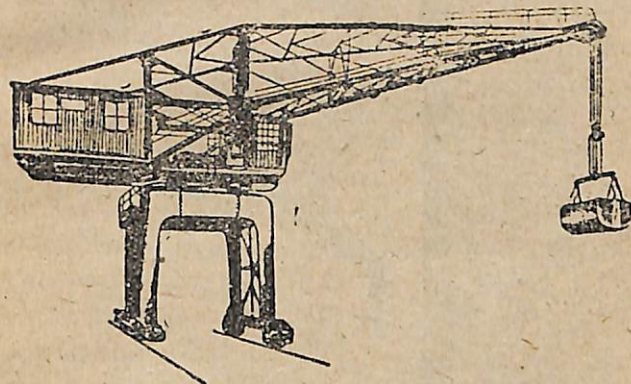
Կա նաև մի ուրիշ բեռնակիր—հակա: Նա շատ նման է իր գետնափոր—հակային: Նա յեւ մի հըսկայական ձեռք ունի: Բայց իր այդ ձեռքում բռնում է վոչ թե թիակ, այլ յերկաթաթուկ՝ ծայրին վեռ: Յեթե հարկավոր է բեռ բարձրացնել, բեռնակիր—հական բռնում է կեռով և տանում հարկավոր տեղը:

Նկ. 4.—Ելեքտրական եքսկավատոր: Տնակում 7 մոտոր է, վորոնք շարժում են մեքենայի առանձին մասերը: Դեկավորում է միայն մի մարդ՝ լծակների և պեդալների ոգնությամբ:

Ահա այս կայմը, վոր հիանում եք պատկերի վրա, հակա վորմնադիր է: Յեթե հարկավոր է, դիցուկ, կամուրջի կամ ամբարտակի հիմք գցել, նախ շինում են փայտե կաղապարներ, ապա լըցնում են նրանց մեջը բետոնե հեղուկ: Այստեղ և ահա, վոր մեզ հարկավոր է վորմնադիր—հական:

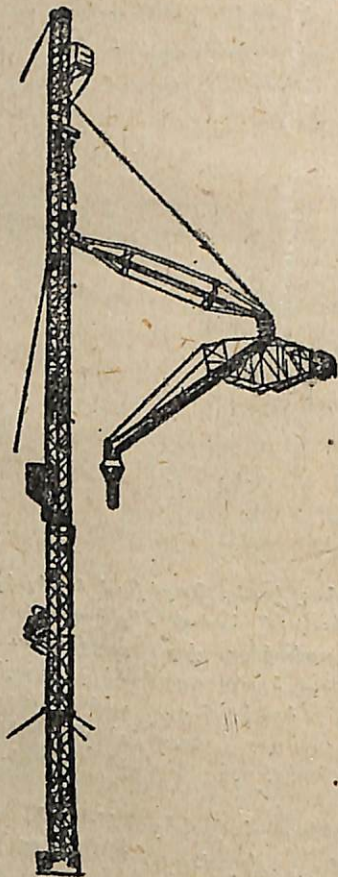
Կայմի ստորին մասում մի մեծ տաշտակի մեջ լըցնում են հեղուկ բետոն: Մեքենավարը շարժում է մոտորը և աշտարակը սլանում է վեր՝ կայմի ուղղությամբ: Կանգ առ: Հասնում է վերև և թափում բետոնը յերկայնաձիգ դուլլի մեջ: Իսկ այդ յերկայնաձիգ դուլլի միջով, ինչպես առվակ, բետոնը հոսում է ուղիղ կաղապարի մեջ: Հեղուկ քարե առվակ: Յեւ վորոտեղ: Ողում, բա՛րձր, բա՛րձր, գլխավերևը:

Նկ. 5.—Բարձրացնող կռան: Շարժվում է ուղիների վրայով, դեկավորում է տնակում նստած մեքենավարը: Յերկաթաթուկին ամրացրած է պարփակիչը, վոր բացվում ու փակվում է: Կռանը ծառայեցնում է այդ պարփակիչը վորպես թաթ. հսկողում է ածուխը, ծածկում ու տանում է ուղած տեղը: Յեթե բարձում են վորեւ կոչտ իր՝ մեքենաներ, ապա պարփակիչի փոխարեն կեռ են կախում:

Շատ մեքենա—հականեր են հնարել մարդիկ: Կան մեքենաներ, վորոնք պեղում են գետինը: Կան մեքենաներ, վոր կրծում են ածուխը: Կան մեքենաներ, վոր ծծում են տիղմն ու ավաղը գետի հատա-

կից: Մի մեքենա վեր է ցցվում բեռ բարձրացնելու համար, մյուս մեքենան՝ տափականում է լավաշի պես՝ դեմոնի մեջ փորելու, սողոսկալու համար:

Նկ. 6.- Բետոն Բափեկու կայմ: Բարձրությունն է 40 մետր:

Մի մեքենա ատամներ ունի, մյուսը՝ կնճիթ, յերրորդը՝ բուռնցք: Մեկը կրծում է, մյուսը ծըծում, յերրորդը հարվածում:

Յեվ ամեն մեկն ունի իր անունը: Գետնափորին անվանում են՝ «եքակալատոր», բեռնակրին՝ «բարձրացուցիչ կռան», վորմնադրին՝ «ներածող կայմ», պեղողին՝ «պեղող դազբյահ», ածխափորին՝ «կտրիչ մեքենա»: Շատ մեքենաներ են հնարել մարդիկ, և այդ բոլորը մեզ պետք կգան մեր մեծ գործի համար:

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ

ՋՐԻՆ ՈՒ ՔԱՄՈՒՆ ՏԻՐԱՊԵՏԵԼԸ

1. Ի՞նչն է ամենից շատ հարկավոր

Ամենից շատ հարկավոր են մեզ մեքենաներ:

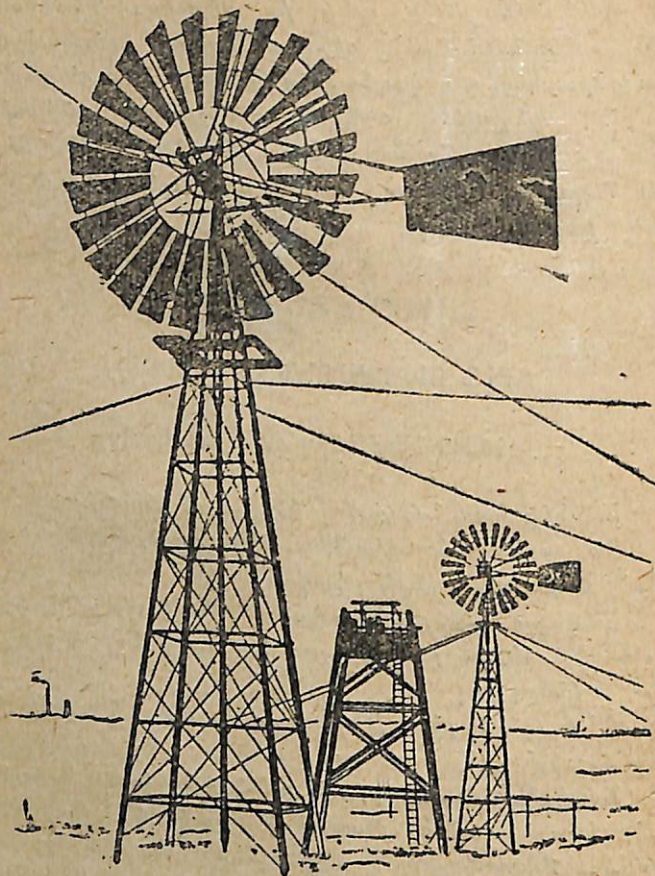
Ինչ աշխատանք վերցնես, ինչ գործարան վերցնես՝ մեքենաներ են հարկավոր:

Մեքենա չլինելու համար հարկավոր է մեռալ: Մեքենան բանացնելու համար հարկավոր է ուժ, եներգիա:

Ո՛ւժ, եներգիա, ի՞նչ բան է այդ և վո՞րտեղից կտրելի յե ստանալ:

Նայեցեք ձեր շուրջը և ամեն տեղ կտեսնեք ուժ, եներգիա: Քամու հոսանքը՝ ուժ է: Ջրվեժը՝ ուժ է: Քարածուխի կտորը ուժ է: Փայտի փշրանքը, վոր մենք վառարանն ենք դցում, ուժ է: Քամին, ջուրը, ածուխը, փայտը—դրանք բոլորն ևլ անկենդան իրեր են, բայց կարելի յե հարկադրել, վոր նրանք աշխատեն, բանեցնեն մեքենայի անիվ-

ները: Բազմի նավթահանքերում քամհարը թափահարում է իր թևերը և գետի խորքից նավթ հանում:

Նկ. 7.—Հողմհարներ Բազմի հանքերում, վորոնք խողովակներով դուրս են քաշում նավթը:

Վորխովատրոյում ջուրն է պտտեցնում ջրային շարժիչների, տուրբինների անիվները, իսկ սրանք շարժման մեջ են դնում ելեքորական հոսանք առաջացնող մեքենաները:

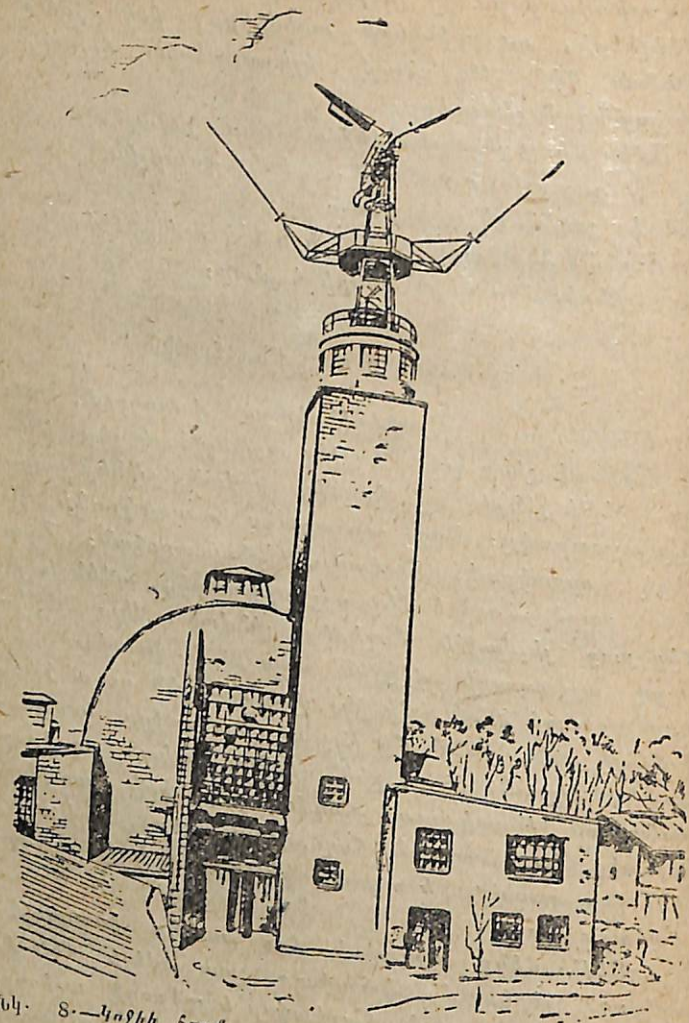
Ամեն մի շոգեշարժի մեջ ածուխը յեռացնում է ջուրը, գոլորշի դարձնում, իսկ գոլորշին հարում է շոգեմեքենաների մխոցը:

Ուրեմն մեր առաջին խնդիրն է՝ ուժ, եներգիա ձեռք բերել մեր մեքենաների համար:

2. Ի՞նչ կարող է տալ մեզ բամբիկ

Մոսկվայում, Վոզնեսենսկայա փողոցում, մի տարրիչնակ շենք կա: Վոչինչ տարրիչնակ չէր թրվա, յեթե շենքի աջ կողմից ցցված չլիներ բարձր աշտարակը: Այդ աշտարակը քառանկյունի յեմերկ պատերով, համարյա անդատուհան: Նրա վրա բարձրանում է մի այլ աշտարակ, ամեն կողմից բաց յերկաթի ձողերից շինված: Այս յերկրորդ աշտարակի վերջին մասում պտտվում է, հողմացույցի նման, մի ինչ վոր ահագին ու անհասկանալի բան, նման մի ինչ վոր անսովոր օավառ նալի, աչտեղ է Կոջիի՝ կենտրոնական ողջրաբանական ինստիտուտի հողմաշարժիչների բաժինը: Այստեղ են հնարում հողմաշարժիչներ: Յեվ այն, ինչ վոր պտտվում է աշտարակի վրա, Կոջիի հողմահարն է:

Յեթե մենք այդպիսի հողմհարներ կառուցենք ամբողջ յերկրում, կստանաք շատ ավելի մեծ եներգիա, ուժ, քան հարկավոր է ամբողջ աշխարհին: Ժամանակի ընթացքում եներգիայի ծախսումը շատ անգամ կմեծանա: Յեվ ահա այն ժամանակ

Նկ. 8.—Կոլիկ հողմաշարժիչների բաժինը: Աշտարակի վրա հողմհարն է:

Հողմահարը կկառուցեն այն վայրերում, ուր ուժեղ քամիներ ֆն փչում: Սաբուղ յերկիրը կծածկվի ելեք-տրոհադորդիչների ցանցով: Յեւ թուր հողմելեք-տրոհայանները կաշխատեն այդ ցանցի համար:

Հողմհարերը կդասավորվեն խիստ կանոնա-վոր, ինչպես շախմատի Փիգուրները տախտակի վրա: Պետք է այնպես կառուցել, վոր մի աշտա-րակը չծածկի մյուսին: Չե՞ վոր, բացի լույսի ստվերից, կա և քամու ստվեր: Յեթե մի հողմհա-րը ընկնի մյուս հողմհարի հոսանքի մեջ, չի կա-րող աշխատել: Կկառուցվեն հատուկ կայաններ, վորոնք կհախարեն և կպահեն հողմհարերի ենեղ-դիան այն նպատակով, վորպեսզի կարողանան ոգտադործել այդ ուժը քամի չեղած յեղանակ-ներին:

Ստեղծյա այս ամենը ապագա հնգամյակների խնդիրն է: Իսկ այս հնգամյակը իբրեւ զործի սկիզբ առաջադրում է փոխարինել դյուլի հին, անպետքացած հողմաղացները Կոլիկ հողմհարներով և հասցնել այս հնգամյակում բոլոր մեր հողմաշարժիչների ուժը 500 հազար ձիու ուժի:

3. Պայքար գետի դեմ

Նվաճել քամին—դժվար խնդիր է: Ավելի դժ-վար է ստիպել ջրին աշխատանք կատարելու:

Մենք ունենք շատ լեռնային ու տափարակային գետեր: Այդ գետերը կարող են տալ մեզ 65 միլ. ձիու ուժ: Փայց հարկադրել գետին աշխա-տել, բոլորովին հեշտ խնդիր չէ: Մարդ պետք է կռիվ մղի գետի դեմ, ինչպես ընտելացնողը վայ-րի դադանի դեմ: Բավական է փոքրիկ սխալ, անուշա-

դրուժյուն, և դադանը կտոր-կտոր կանի քեզ: Շարունակ կարդում ենք, թե Դնեպրում կառուցվում է մի մեծ ելեքտրոկայան: ԽՍՀՄ-ում չի գտնվի մի մարդ, վրո լած չլինի Դնեպրոստրոյի մասին:

Բայց քանի՞սը գիտեն, թե ինչ սոսկալի, դաժան կռիվ են մղում մարդիկ այդ գետի գեմ:

Կարծես թե շատ հասարակ գործ է՝ գետի լայնությամբ ամբարտակ շինել, դնել ջրի տուր-բիններ և թող ջուրը պտտեցնի այդ տուրբիններին անիվները: Հեշտ է միայն ասելը, բայց շատ դժվար է իրագործելը: Այդ ամբարտակը, վրո պլոտի կառուցվի Դնեպրի մեջ, քարե պտտենշ և համարյա մի կիլոմետր յերկարությամբ ու բազմահարկ տան բարձրությամբ: Այսպիսի մի պատենշ կառուցել ցամաքի վրա դժվար է: Այնինչ հարկավոր է շինել գետի լայնությամբ, իսկ դետը չի սպասում, կանգ չի առնում, չի թողնում, վրո իրեն լծեն:

4. Գե'տ, յետ քաշվիր:

Նայեցեք պատկերներին: Տեսնում եք, աշխատանքները կատարվում են չոր տեղում, գետի բացված հատակում: Ինչպե՞ս կարողացան ստիպել Դնեպրին յետ քաշվելու: Այդպիսի բան կարող է լինել միայն հեքսաթենքում՝ «Գետ, յետ քաշվիր»:

Ահա թե ինչպես են արել. բաժանել են գետի մի մասը ժամանակավոր փայտե պատվարներով և սկսել են ջրմուղներով ջուրը քաշել: Հատակը բացվում է, դե՞ աշխատելը գետի հատակին, ինչպես ցամաքի վրա: Բայց այդ բանը գետին դուր չի գալիս: Գետի համար պատվարն ասես կոկորդիս մը՝ ասած վոսկոր լինի:

Գետը ուզում է պատվարը քշի, հետո լցվի փոսը և խեղդի մարդկանց և մեքենաները: Յեվ այդպիսի դեպք պատահեց: Գետը ճեղքեց պատվարը: Այդ դեպքը պատահեց 1928 թ. հունիսին: Հանկարծ ջուրը տարավ պատենշի վարի մասը: Ջուրը հոսեց փոսի մեջ: Չանցավ մի ժամ և ահագին փոսը լցվեց ջրով: Մարդիկ հաղիվ պըրծան և սպատեցին մեքենաները: Ջրասույղին դըցեցին գետը, վրո իմանան, թե ինչ է պատահել: Պարզվեց, վրո գետը բացել է մի ահագին անցք պատենշի մեջ՝ տաս քառ. մետր յերկարությամբ: Մեծ դժվարությամբ փակեցին անցքը խիճերով ու չոր ծղնոտով լի տոպրակներով: Իսկ հետո լակսեցին ջուրը հանել: Քսանյոթ ու անցավ, մինչև ջուրը մաքրեցին փոսից: Քսանյոթ ուղում միայն ուղղեցին այն, ինչ գետը քանդել եր մի ժամում:

5. Ինչպե՞ս գետը շուտ տվեց պողպատի պատը:

Մի ավելի մեծ փորձանք պատահեց հուլիսի 12-ին: Փոսի պատենշի աջ մասում աշխատում էյին՝ փայտե պատվարի կողքին՝ ամբացնել նորը պողպատե ցցերից: Աշխատում էին յերկու խոչոր կռան: Աշխատում էին ճիշտ ու արագ, ինչպես յերկու աժդահա տղամարդ: Կռանը ցցերի կույտից վերցնում եր մեկը, բարձրացնում, ապա իջեցնում հատակին ու շոգեմուրձով խրում գետին: Հետո կրկին յետ է դառնում և վերցնում մի ուրիշը:

Ժամը մեկին պետք է վերջին ցիցը ամբացնեյին: «Ու հանկարծ, — պատմում է ինժեներներից մեկը, — պողպատե պատվարի մի մասն անջատվեց պատ-

նելից ու սկսեց ներս ածել ջուրը, կտրտելով պող-
պատի թոկերը, ձողերը պատնէշներէից սոկելով և
յետեից քաշ տալով ունեւերի ճանապարհը: Յերկու
րոպէյում — ջուրն ընկաւ 170 մետր պատվարից:
Բանավորներն ու ինժեներները սարսափով ելին նա-
յում, չգիտէլին ինչպէս պահեն պատվարը: Բարե-
բախտաբար ամբողջ պատվարը չքանդւից, մի մա-
ուր, վորը պողպատե թոկերով ամրացրած էր
պատերին, մնաց: Իսկ մյուս կողմից պողպատե
պատը քանդվեց իր ամբողջ բարձրութեամբ»:

527 ցից ջուրը տարաւ, 500 տոնն պողպատ ջու-
րն ընկաւ: Իսկ վերքաշն աշխատանք կորաւ:

Ի՞նչ էր պատճառը, — կհարցնի ընթերցողը: Ա-
հա թե ինչ: Ասում են, վոր պողպատի ցցերը թեք
հաստերին ելին ամրացրած: Իսկ գետի համար,
ի հարկե, դժվար չէր այդ թեք մակարդակից պո-
կելը:

Մարդիկ ուզում էին գետի առաջը կապել պող-
պատե պատերով, բայց գետը, առանց յերկար
մտածելու, քանդեց պողպատե պատերը իրրե մի
հին ցանկապատ: Այս անգամ արդեն չատ դժվար էր
չոկել գետի քանդածը:

Պետք է ջրի միջից բարձրացնելին պողպատե
պատվարը: Բայց հեշտ է ասել՝ 500 տոնն: Ինչ-
պե՞ս բարձրացնել այդպիսի ծանրութեանը: Վրժ-
ուեցին ջրի տակ կտոր-կտոր անել և մաս-մաս հա-
նել:

6. Կրակ ջրի տակ.

Պողպատ կտրել, են եւ ջրի տակ: Դնեպրո-
ստրոյում այդ գործը վոչ վոք չէր կարող կատարել:

Վճռեցին Լենինգրադից բերել տալ ջրասույզ ավտո-
գիններ: Ավտոգինը կտրում է վոչ թե դանակով
կամ ողորով, այլ գազի բոցով: Զարմանալի բան
է այդ բոցը. պողպատն այրում է և ջրի տակ չի
հանգչում:

Զրասույզները մտան Դնեպրի հատակը վառած
պատույթով և սկսեցին կտրտել պողպատի պատը:
Տեւց մի քանի ուր: Ապա պողպատի ցցե-
րին կապեցին թոկեր: Բեռնանալի (բարժա) վրա
դրին տասնմեկ պտտան և դուրս քաշեցին:

Ամբողջ յերկու ամիս գնաց այդ գործի վրա:
Յեւ միայն սեպտեմբերի 10-ին պատն ուղղվեց,
հետո արդեն կարելի չէր ջուրը դուրս թափել
փոսից:

7. Յերեք բանվորական ուր մի կոպեկ

Ի՞նչ է տալու մեզ Դնեպրոստրոյը, յերբ վեր-
ջապես Դնեպրը հաղթահարվի:

Դնեպրի վրա կառուցվելու յեն իննը տուրբին:
Ամեն մի տուրբին ունենալու յե 90 հազար ձիու
ուժի կարողութեան: Իսկ ամբողջ Դնեպրոստրոյը
800 հազար ձիու ուժ:

Մի ուժեղ մարդու ուժ կարելի յե ասել, վոր
հալիսար է ^{1/20} ձիու ուժի: Կնշանակե Դնեպրո-
ստրոյը ավելի քան 16 միլիոն մեքենա բանվորի տեղ
է բռնում: Յեւ այդ մեքենա-բանվորներն աշխա-
տելու յեն չատ չնչին վարձով:

Գիտե՞ք թե Դնեպրոստրոյը ինչքանով է բաց
թողնելու ելեքտրոներդիւն: Մի կիլովատ ժամը

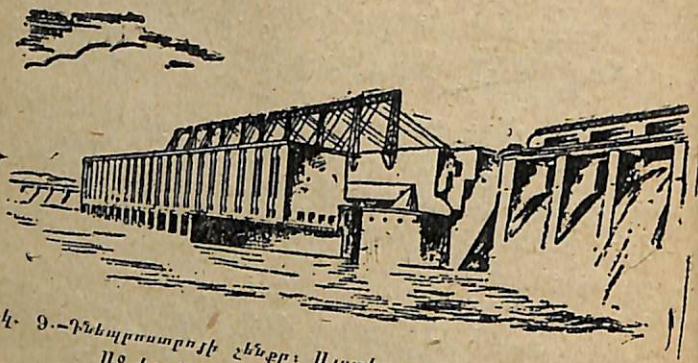
մի կոպեկով: Իսկ ի՞նչ է մի կիլոյատ ժամը: Դա մոտ յերեք ուժեղ բանվորի աշխատածամն է:

Յերեք բանվորական ուրը մի՞ կոպեկ: Ահա թե ինչ է նստելու ամեն մի մեքենա-բանվորի աշխատանքը:

Ուրեմն մեզ շատ ձեռնտու յե կառուցել ջրային ելեկտրոկայաններ: Յեվ մենք կկառուցենք:

Արդեն մեզանում գործում են հինգ մեծ հիդրոկայաններ՝ Վոլխովի (Լենինգրադի մոտ), Ջեմո-Ավճալայի, Յերևանի, Լենինականի և Կոնդոնովի (Կարելիայում): Նրանք մեզ տալիս են 110 հ. ձիու ուժ: Շինվում են հինգ մեծ հիդրոկայան Դնեպրի, Սվերի, Ռիոնի, Դիգել-Դոնի և Ջորադեսի: Ըսկաում ենք յերեք մեծ հիդրոկայան Վատուցել Կովկասում և Միջին Ասիայում: Իսկ վորքան փոքր կայաններ են չինվել ու դեռ չինվելու յեն:

Յեվ այդ մեր բոլոր հիդրոկայանները ամեն տարի խնայելու յեն՝ 3-4 միլիոն տոնն ածուխ:

Նկ. 9.—Դնեպրոստորոյի շէնքը: Այստեղ դրվելու յե 9 տուրբին: Աջ կողմից յերեւում է ամբարտափի մի մասը:

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ.

ՄԵՌԵԼՆԵՐՆ ԱՇԽԱՏՈՒՄ ԵՆ

1. Նաք Դոնբաս

Վորտե՞ղ մենք շատ ածխահորեր ունենք:

Դոնեցի ավազանում:

Ի՞նչքան ածուխ ելին տալիս նրանք հնդամյակի առաջին տարում:

Նկ. 10.—Հանքափորն ամբողջ ուժով փորում է ածուխը կայլայով: Նա հանել է բաճկոնը. շող է. այդպիսի աշխատանքից կարելի՞ յե չքրտնել:

27 միլիոն տոնն տարեկան:

Միայն այդքա՞ն: Իսկ մեզ հնդամյակն իրացնելու համար հարկավոր է 75 միլիոն:

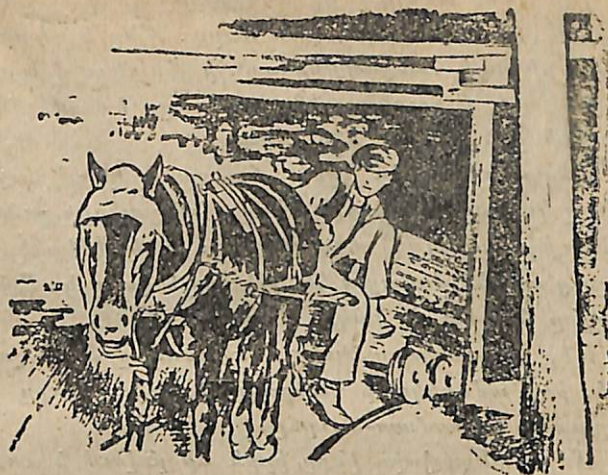
Սա ի՞նչ բան է: Մի՞թե սխալվել ենք: Յեթե սխալվել ենք, ապա պետք է հնգամյակը նորից կազմել, թե չե միտացվի մի աշակերտ բան. մենք կշինենք գործարաններ, իսկ ածուխ չի լինի, և գործարանները կանոկ կանեն, ամբողջ աշխարհի ծաղր ու ծանակ կդառնանք:

Վոչ, աղպիսի բան չի կարելի թույլ տալ: Ինչ ելվոր լինի, պետք է իրացվի ծրագիրը: Բայց ինչպե՞ս կատարել և արդյոք հնարավո՞ր է այդ բանը կատարել թե չե:

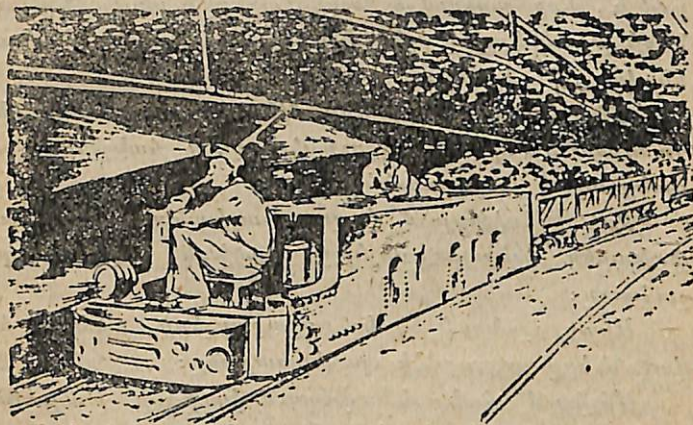

Նկ. 11.— Այս հանքափորի գործն անհամեմատ հեշտ է: Նա իր ձեռքին ունի ավտոմատ մուրճ: Ռետինե թաթմանից անցնում է խոացած ողը մուրճին և շարժում փականը, վրը առջ է հրում գուրի սուր ծայրը: Հանքափորը միայն մուրճն է բռնում, իսկ աշխատում է ինքը՝ մուրճը:

Ինժեներներն ասում են՝ կարելի չե. նրանք ասում են, վրը շատ հանքահորերում աշխատանքը կատարված է ձեռքով, առանց մեքենաների: Նրանք ասում

Նկ. 12.— Չին դանդաղ քաշում է վաղոնետը:

Նկ. 13.— Ընդհատակյա փողոցով արագորեն սլանում է ելեքտրովնագրը: Հանքափորերի զլխարկներին ամրացրած են ելեքտրական ճրագներ:

են, վոր ամեն ամերիկացի հանքափորը հինգ անգամ ա-
վելի ածուխ և հանում, քան մերը: Ի՞նչ ե, կարծում
եք ամերիկացի հանքափորը ավելի յեռանդո՞ւմ ե աշխա-
տում: Վո՞չ, ի հարկե, խնդրը պարզ ե, ամերիկացի
հանքափորին ոգնում ե մեքենան:

Մեղանում, դեռ շատ հանքահորերում, աշխա-
տանքը կատարվում ե հին ձևով, հանքափորը քանդում
ե ածուխը քլունդով՝ «կայլայով»: Իսկ Ամերիկայում
վաղուց արդեն մոռացել են, թե ինչ ե կայլան: Այնտեղ
ածուխը հանում ե ծակից մեքենան:

Մեր հանքափորը ծակում ե ածուխը ձեռի չաղա-
փով, իսկ ամերիկացի հանքափորի աշխատանքը կա-
տարում ե ավտոմատ-մուրճը:

Մեր հանքափորը ինքը իրեն ձի լծվում ե սահնա-
կին ու ածուխը հասցնում վազոնետներին:

Իսկ Ամերիկայում ածուխն ինքն ե հոսում դուշե-
րով և, յերբ հասնում ե վազոնետներին, բեռնամեքենա-
ների թիակները վերցնում և վայրկյանապես թափում
են վազոնետերի մեջ:

Մեր հանքահորերը դեռ մինչև որս ախոռներ են:
Կանգնած են ձիաները գլուխները կախ՝ հանդարտ, ա-
ռանց արեւի լույս տեսները:

Իսկ Ամերիկայում վաղուց աշխատում են ձիու-
փոխարեն ելեքտրոքարշերը՝ տափակ, ինչպես գլը-
շահատը:

Արագ սլանում են ելեքտրաքարշերը, տանում են
վազոնետները ամբարձիկ սահնատարանը:

Մեզնում՝ հանքանձառյներում խավարի թաղավո-
րություն, միայն յերբեմնակի առկայծում ե հանքա-
հորի աղոտ ճրագը:

Իսկ Ամերիկայում մշտական ելեքտրական լույս.
հանքահորը լուսավոր սեյսակի նման: Յեւ նույն իսկ

հանքափորերի գլխարկներին մի-մի ելեքտրաճրագ:

Ինչո՞ւ մենք ել նույնը չմտցնենք մեզ մոտ: Ու
կմտցնենք: Մենք ել արդեն ունենք Ամերիկայից վոչ պա-
կաս հարմար հանքահորեր, արդեն աշխատում են ծա-
կել մեքենաներն ու ավտոմատ-մուրճերը:

Հնգամյակի վերջում միայն Դոնբասը ունենալու
յե 2500 ծակից մեքենա, 3500 կոնվեյեր, 30 հանքի ելեք-
տրաքարշ և 100 բարձող մեքենա:

Մենք վոչ միայն վերաշինում ենք հները, այլ և
բացում ենք նոր հանքահորեր: Հնգամյակի վերջում
ել չի լինի հին Դոնբասը: Կունենանք նոր Դոնբաս:

2. Կառիպենի մեռելների մաշկապնակ

Ինչքա՞ն ածուխ ե տալու վերակազմված Դոնբասը
1932-33 թվին: 521½ միլիոն տոնն: Իսկ մեզ ինչքա՞ն ե
հարկավոր: Ամենաքիչը՝ 75 միլիոն տոնն: Այսպես թե
այնպես մեզ չի բավականանալու: Վորտեղի՞ց վերց-
նենք սակասորդ ածուխը: Հարցնենք հետախույզնե-
րին. նրանք ասում են, թե մենք ունենք մի նոր ավա-
զան ևս, վորի նկատմամբ Դոնբասը սոսկ թզուկ ե:

Սերբերում են գտնվում Ալթայի բարձր լեռները: Նը
բանց դադարձները ծածկված են հավերժական ձյունով:
Իսկ ստորոտներում աճում են հսկայական խիտ փշատե-
րե անտառներ: Գլխավոր լեռնաշղթայից տարածվում
են ընդարձակ լեռնապարեր դեպի Սերբերի և Կիրգիզի
տափաստանները: Այդ լեռների ստորոտներում գետնի
տակ գտնվում ե մեծ քանակությամբ ածուխ: Մի ժա-
մանակ այստեղ յեղել ե ծովախորշ: Ալթայի լեռների
փեշերը վողոգում եյին ծովի ալիքները: Հսկայա-
կան ձարխոտներ ու ձիաձիտներ են աճում նրա յեղե-

քին: Նրանց մեջ վխտում էին հսկայական զաղաններ
յերկարակող ու ամփոփ փոքրիկ գլուխներով:

Սմեն մի զաղան չորս հարկանի տան չափ:

Բայց տարիներ անցան, զաղանները սատկեցին,
ծովը չորացավ, ծովախորշի տեղ մնաց մի հսկայա-
կան ձահիճ: Զահիճը ցամաքեց, ավաղն ու կավը պա-
տեց նրան: Զահձային խոտերի մնացորդները՝ ձաբ-
խոտերն ու ձիաձիտները փթեցին ավաղի ու կավի
տակ, սևացան ու դարձան ածուխ: Ահա այդ գերեզ-
մանոցն ենք ուզում գնալ, դուրս հանել մեռելնե-
րին իրենց դամբարաններից ու ստիպել, վոր մեկ հա-
մար աշխատեն:

Վո՞րն է այդ ածուխի հսկան, վորի առաջ Դոնրա-
սը մի թղուկ է:

Դա Կուզրասն է՝ Կուզնեցի ավաղանը: Դոնրասի ա-
ծուխի շերտերը բարակ են. այնտեղ կան շերտեր կես
մետրանոց, դա չատ լավ է, իսկ Կուզրասում 2 մետրանոց
շերտեր հաստ չեն համարվում: Այստեղ կան նույն իսկ
16 մետրանոց շերտեր: Յեկ այդ շերտերն էլ գետնի յե-
րեսին շատ մոտ են, ու ածուխն էլ ավելի լավ է:

Բա ինչո՞ւ յե գործը կանգ առել, ինչո՞ւ ուշքերս
չբեռենք Կուզնեցի ավաղանին: Ու մենք էլ դարձնում
ենք մեր ուշքը նրան:

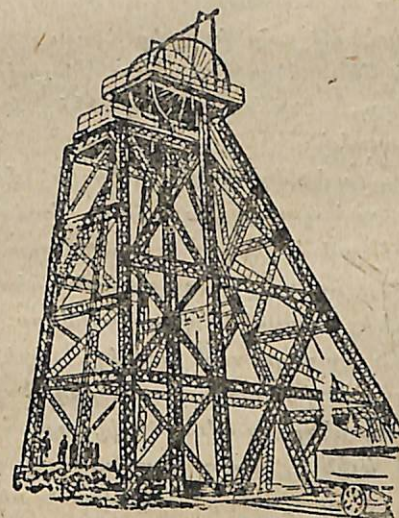
Դոնրասում արդյունահանությունը կրկնապատ-
կում ենք, Կուզրասում՝ յեռապատկում: Միայն մի բա-
նը մաս է Կուզրասում՝ դործը դեռ նոր է: Կուզրասը
դեռ ջահել է, այնտեղ և հանքահորերը քիչ են, և յեր-
կաթուղիները քիչ են, և մեծ ելեկտրոկայաններ դեռ չը
կան: Այն ինչ-մեկը մյուսի հետ կապ ունի: Ինչպե՞ս
պետք է աշխատեն ծակել մեքենաները, կամ ինչ-
պես պետք է շարժվեն ելեկտրոդարձերը, յեթե ելեք-
տրոսոսանք չլինի: Ուրեմն, ինչքան էլ ցավենք, չենք

կարող Կուզրասից այս հինգ տարվա մեջ վերցնել այն,
ինչ նա կարող է:

Բայց մենք ի հարկե ելի շատ բան կանենք: Կուզրա-
սում մենք կունենանք ամենամեծ հանքահորեր: Կուզ-
սի №1 հանքահորը պետք է տա 2,5 միլիոն տոնն ա-
ծուխ, իսկ №2 հանքահորը ավելի պետք է տա. մենակ
նա տալու յե 5 միլիոն տոնն ածուխ:

3. Հումուշք մսից ու վոսկարմերից

Ածուխի մեկ բավական է: Միայն մի բան կա, վո-
րի մասին մենք չենք մտածել:

Նկ. 14.—Այնտեղ, ուր նախադարձան զաղաններն են թափա-
ռել, սլիտի կառուցվի պողպատե մի հրաշալիք: Նկարի վրա
«Կուզնեցի» է, ածխահորի մի բուրդ: Յերը ամբարձիկ մեքե-
նան աշխատում է՝ վերեկ անիվները պտտվում են: Այդ անիվ-
ներից ձգված է թուի, վորից կախված են ամբարձիկ զամ-
բյուղներ: Բուրդը շատ ամուր է. նա պետք է ածխով բար-
ձած զամբյուղները ծանրությանը դիմանա:

Վորտե՞ղ մենք ավելի շատ գործարաններ ու ֆաբրիկաներ ունենք: Լենինգրադո՞ւմ, Ուրալո՞ւմ, թե՞ Ուկրալինալում:

Իսկ Վորտե՞ղ է մեր ածուխը:

Բավական հեռու, հարավում՝ Դոնբասում և ավելի հեռու՝ Սիբիրում, Կոպթասում:

Ուրալն ածուխ ստանում է Կուլդրասից, Ուկրալինան Դոնբասից: Բա Լենինգրադն ու Մոսկվան ի՞նչ ունեն: Այդպես հեռու, հազարավոր կիլոմետր տարածության վրա ածուխ տեղափոխել: Ի՞նչ կնատի միայն ճանապարհը: Ահա թե ինչ հիմար բան է ստացվում: Ածուխը մի տեղ է, գործարանները մյուս վայրերում, ահադին տարածությամբ իրարից հեռու:

Ի հարկ է մենք մեղավոր չենք: Մեղավոր են գործարանատերերը, վորոնք գործարաններ են շինել առանց վորեւս պլանի:

Ասենք նրանք իրենց պլանն ունեյին, վորքան կարելի չէ շատ չափ վատտակել: Ծառ հաճախ նրանք գործարանը շինում եյին վոչ աֆտեղ, ուր եփան հուժույթ կար, այլ աֆտեղ, ուր եփան ձեռքեր: Հեղափոխությունից առաջ՝ դյուղացիները քիչ հող ունեյին, չեյին կարողանում ապրել, իրենց ձեռքի ուժը պատրաստ եյին չնչին դումարով ծախել: Ահա և գործարանատերերը ոգտվում եյին այդ հանգամանքից և շինում եյին իրենց գործարանները մարդկային հումույթի մսից ու վոսկորներից կազմված հումույթի մոտ:

Իսկ ածուխը: Նրանց ավելի քիչ ածուխ եր հարկավոր, քան մեզ: Նրանց ինչ հաշիվ եր շատ մեքենաներ գնելու: Այն մեքենան, վոր արտասահմանում ոգտում: Յեւ դեռեք ինչո՞ւ: Վորովհետեւ յերկրոտանի

մեքենան ավելի եփան եր աշխատում: Բայց չե՞ վոր նրանք ելլի մեքենաներ ունեյին: Այո, ունեյին:

Բա ածուխը վորտեղի՞ց եյին ստանում: Ածուխը բերել եյին տալիս արտասահմանից: Իրենց յերկրի հսկայական ածուխը թողած՝բերել եյին տալիս Անգլիայից:

Դեռ ավելի վատ բան եյին անում՝փայտ եյին վառում:

4. Կարելի չե՞ փայտ վառել

Ի հարկ է վոչ. փայտը վառելիք չէ, այլ շատ արժեքավոր նյութ: Պետք է ծառեր տնկել և վոչ թե վոչնչացնել: Ահա թե ինչ է ստում բանաստեղծը այդ մասին.

Ի՞նչ ենք մենք տնկում

Ծառեր տնկելով:

Կայմեր ու ձողեր

Նավերի համար:

Գերաններ տնկում

չպալ բացնում

ձամբերի համար:

Ի՞նչ ենք մենք տնկում.

Ծառեր տնկելով:

Տախտակի թեւեր

յերկնքի համար,

Դուռ ու պատուհան,

Գիւղք ու լրագիր

Ամենքի համար:

Մի տաս-տասնըչինգ տարի հետո վոչ վորի մըտքով չի անցնի այդպիսի արժեքավոր հումույթն այրել: «Փայտ» բառը ուղղակի կմոռացվի:

Ապա ի՞նչ պիտի վառեն վառարանները: Վառարաններ ել չեն լինի: Ինչպե՞ս. մի՞թե կարելի չէ առանց վառարանների:

Վառարանների փոխարեն ամբողջ քաղաքում կլլինի մի մեծ ջերմակենտրոն: Այդ ջերմակենտրոնում վառելու յեն վոչ թե փայտ, այլ ածուխ կամ տորֆ:

Այդտեղից խողովակների միջոցով կհաղորդվի տաք ջուր։ Այդպիսի ջերմակենտրոն կա՝ որինակ՝ Լենինգրադում։ Շատ տներ իրենց տաքությունը ստանում են այդտեղից՝ խողովակների միջոցով։

5. Հանգանակներ Մոսկվայի շրջակայքում

Այստեղից պարզ յերևում է, վոր մենք, ուր հնարավոր է, պետք է փայտը փոխարինենք մի այլ վառելիքով։

Իսկ ի՞նչ անեն Լենինգրադի և Մոսկվայի դործարանները։ Փայտ չի կարելի վառել։ Դոնրասի ածուխը հեռու յե։ Չի՞ կարելի արդյոք հյուսիսում գտնել մի այնպիսի վառելիք, վոր մասամբ դոնե փոխարինե Դոնրասի ածուխին։

Հարցնենք հետախույզներին, տեսնենք ինչ են առում։ Հետախույզներն ասում են, վոր Մոսկվայի մոտ ածուխ կա։

Ածուխ, Մոսկվայի տա՞կ։ Այդ ինչպե՞ս է, վոր չենք նկատել, աչքից վրիպել։ Աչքից վրիպել է նրա համար, վոր այդ ածուխը վառն է։ Նրան առաջ իսկի ուշադրություն ել չեյին դարձնում։ Նա յերկու առումով, իսկ Կուլնեցի ածուխի հետ իսկի համեմատել չի կարելի։ Մակայն այժմ ինժեներները գտել են նակ։ Իսկ Լենինգրադը՝ ինչ անի նա իր բազմաթիվ դործարաններով։ Յեկեք նորից հարցնենք հետախույզներին։

—Ճահիճը, — պատասխանում են նրանք։

—Ինչպե՞ս թե ճահիճ, ինչպիսի՞ ճահիճ։

—Այո, ճահիճ, միայն տորֆային, — պատասխանում են հետախույզները։

Ե՛հ, ի՞նչ անենք, վոր տորֆային են։ Հենց խրնդիրն ել են է, վոր տորֆը նույնպես վառելիք է։ Յե՛վ վոչ ել վառ վառելիք։ Միայն հարկավոր է իմանալ նրան ոգտագործելու ձևը։

6. Տորֆը փրկեց Մոսկվան

1918 թվին Մոսկվան կտրված էր Դոնրասից։ Ածուխ չէր ստացվում։ Մոսկվայի ելեքտրոկայաններն այրում էյին իրենց վառելիքի վերջին մնացորդները։ Միայն մի կայարան էր անընդհատ աշխատում և նա յեւ վրկեց Մոսկվան. դա «Ելեքտրոհաղորդիչ» կայանն էր, նա աշխատում էր տորֆով։ Իսկ տորֆ Մոսկվայի շուրջը վորքան ուղեք։

Ու վճռեցին մի յերկրորդ տորֆային կայան կառուցել Շատուրում։ 18 թվի դարնան սկսեցին Շատուրի ճահիճներում ջրանցքներ փորել, տորֆ քանդել։ Բանավորներն ապրում էյին գետնախորերում, մինչև ծնկները ջրի մեջ աշխատում էյին, ջերմից ու մոծակից տառապելով։ Բայց դործը ընթանում էր կարգով։ Պիտերի (այժմյան Լենինգրադի) Բալաիկ դործարանում դրտան մի տուրբոզենեքատոր մեքենա, վոր հոսանք է առաջացնում. չողեկաթառն հանեցին «Նավարին» գրահանավից. դտան տորֆն ալրելու մի նոր ձև։ Անցկացրին Շատուրից Մոսկվա ելեքտրոթեկեր։

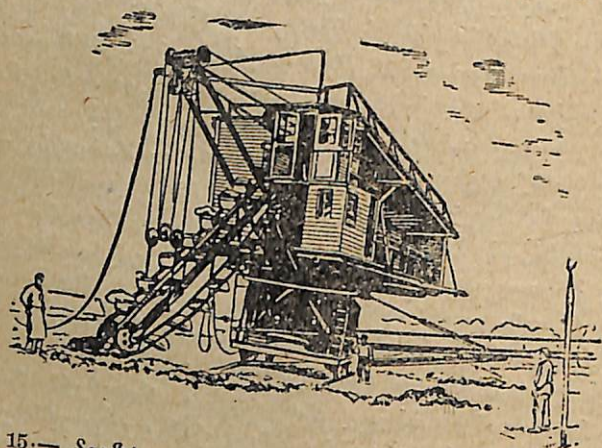
Ու հոսանքն անցավ Շատուրից։ Վառեցին ճրագները Մոսկվայի փողոցներում։ Կրկին գղղղացին դադգյահները դործարաններում։

Տորֆը փրկեց Մոսկվան։

Կանաչ ածուխը՝ տորֆն աղատեց Մոսկվան։ Կապալի և ալժամ, կնպատի և հնգամյակի իրացմանը։

Չե՞ վոր մենք տորֆի անհամար պաշարներ ունենք՝ այդ կողմից առաջինն ենք աշխարհում։ Թե՛ Լենինգրադի և թե՛ Մոսկվայի շրջակայքում տարածված են տասնյակ կիլոմետր տորֆի ճահիճներ։

Մամուռ, մամուռակալած ծառեր, ջուր, վոլորուն, ցածրիկ յեղենիներ, հատուկենտ փոքրիկ խրճիթներ, ցեխոտ ճանապարհներ—ահա ձեզ տորֆի յերկրի պատկերը։ Մենք պետք է նվաճենք նրան։ Այսօր առանց մեքենաների չենք կարող այդ անել։ Դեռ մինչև այսօր ել շատ տեղերում տորֆը քանդում են առաջվա պես բահերով։ Դեռ մինչև այսօր ել տորֆը տեղ—տեղ հուճ-

Նկ. 15.— Տորֆի ճահիճներով անցնում է եքսկավատորը, վորի յերկար պոչը կաղմված է շերտերի շղթայից։ Շղթան անընդհատ շարժվում է, վերցնելով տորֆը՝ բարձրացնում է վեր և այնտեղի խողովակների միջով թափում վազոնետը։

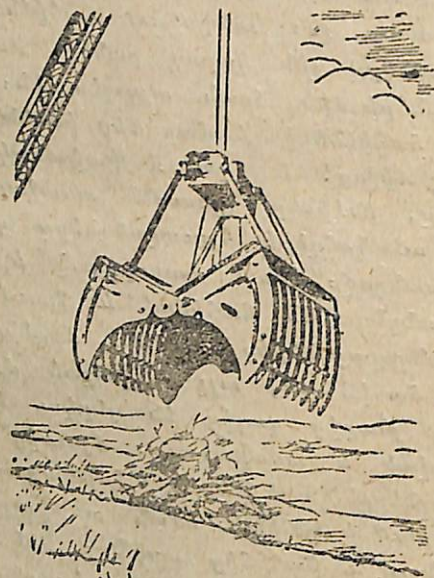
յում են վոտներով։ Գցում են տորֆը մի փոսի մեջ, լցնում են ջուրը, մտնում են շապկանց փոսը և հոճացում են տորֆային խմորը։

Այդպես մենք շատ հեռու չենք գնա։ Մեզ հարկավոր են մեքենական բահեր՝ եքսկավատորներ և մեքենական հոճացողներ՝ կաղապարող մեքենաներ։ Ճիշտ է, եքսկավատորը ամեն տեսակի ճահիճի համար չէ։ Կոճղաշատ ճահիճներում եքսկավատորները չեն վարող բանել։ Իսկ մեզանում ճահիճների մեծ մասն այդպես են։ Սակայն կոճղաշատ ճահիճների համար մեր ինժեներն Կլաստոնը լավ միջոց է գտել։ Փախանակ քանդելու տորֆը, ինժեներ Կլաստոնն առաջարկեց արմատների ու կոճղերի հյուսվածքները ցայել ջրի ուժեղ հոսանքով։ Շատ տարօրինակ է նույնիսկ։ Մարդիկ անցնում են ճահիճով և ջրում են ճահիճը բրանդոթյաներից (ջրմուղ մեքենա)։ Կարծես դա ճահիճ չէ, այլ ասֆալտե մայթ։ Իսկ մարդկանց յետքից գալիս են յերկու կուս։ Մեկից կախված է տորֆաքաշը, մյուսից՝ պողպատի ժանիքները՝ գրեյֆերը։ Տորֆաքաշը բռնող կուսն է ինժեների նման տորֆային շփոթի մեջ և հանում է ճահիճից տորֆը։ Իսկ ժանիքները բռնող կուսնը գնում է նրա կողքից և պոկվում է ճահիճից կոճղերը, կարծես ունելիով դորը բուրդ է պոկում։

Բայց տորֆ հանելը դեռ բավական չէ. պետք է նրան չորացնել։ Տորֆը սպունդի նման ջուր է ծծում։ Ամենամեծ դժվարությունը հենց այդ է։ Կարգին չորացնել տորֆը շատ դժվար է։

Ի՞նչպես չորացնել։

Շինում են տորֆից աղյուսներ և չարք-չարք դարձում: Չորացնում են արեն ու քամին: Իսկ դրա համար չառ ժամանակ և հարկավոր: Յեւ դեռ բոլոր ջուրը չի անցնում: Այդպիսի «ոդով չորացրած» տորֆի մի քառորդ մասը, ու յերբեմն ավելին՝ ջուր է: Յեթե ձեր գործարանը բերել են

Նկ. 16.—Այս յերկաթե թաթով՝ դրեֆերով՝ կոանը պոկոտում և ճահճի կոճղերը:

100 վազան «ոդով չորացրած» տորֆ, նշանակում է, վոր դուք ստացել եք միայն 75 վազան վառելիք, իսկ 25 վազանը՝ ջուր: Բայց ի՞նչ ոգուտ վառարանը ջրով վառել: Ի՞նչ միտք ունի ջուրը յերկաթուղով տեղափոխել: Պետք է տորֆը չորացնել

արհեստակցություն: Ահա դժվորին և կարևոր խնդիրը, վորի համար չատերն աշխատում են: «Ելեքտրոհաղորդիչ» կայանին կից շինված և մի փորձնական գործարան՝ արհեստականություն տորֆ չորացնելու համար: Այդ գործարանում արդեն սովորել են, թե ինչպես տորֆը վերածեն աղյուսների կամ ինչպես ասում են բրիկետների և տորֆային փոշու:

Գուռ-խորուստալի աղակի գործարանում այլ կերպ են վարվում: Այնտեղ տորֆը վերածում են գազի: Այդ գազը խողովակներով մղում են դեպի գործարանային վառարանները: Այս միջոցը անհամեմատ լավ է: Գազը չառ հիանալի յե վառվում: Նրան կարելի յե հարյուրավոր կիլոմետրեր խողովակների միջով տեղափոխել, և այդ ավելի էժան է նստում, քան յերկաթուղով տեղափոխելը: Մտադրություն կա՝ Մոսկվայի բոլոր գործարանները անցկացնել տորֆային գազի: Տորֆային գազը բանեցնելու յե Նիժեգորոդի ավտոգործարանը, Սորմովի գործարանը, Ուրալի մեքենակառույց գործարանները:

8. Նավթի լճակներ

«Ողբ չափից դուրս հեղձուցիչ եր. հազվա՛ եյի հազս պահում. զգում եյի ինձ թունավորված: Թափառելով նավթապատ վիշկաների անտառում, յես տեսնում եյի նրանց արանքում սև-կանաչավուն հեղուկի լճակներ: Այդ լճակները թվում եյին անհատակ: Գորչ ձեթը ցնցուղել ու պտտել եր դեմինը, մարդկանց, ամեն ինչ. կանաչավուն լճակներ

ընդ առես ներկած լինելին. ավագը վտարեցի տակ վոչ թե ճիշդում եր, այլ կպչում եր»:

Այդ ո՞վ է պատմում: Այդ վորտե՞ղ է, վոր նալթը ջրի պես թափում են գետին:

Պատմում է Գորկին: Նա պատմում է վոչ թե ներկա որերի մասին, այլ այն մասին, թե ինչ եր կատարվում Բազմի նալթահանքերում նրախկին տերերի ուրով: Այն ժամանակ նալթը չեյին խնայում: Պահում էյին վոչ թե փակ յերկաթյա նալթամբարներում, ինչպես այժմ, այլ ուղղակի գուրբերում: Նալթը հորերից քաշում էյին դուլլերով՝ «ժելոնկաներով»: Նալթը գործընթացում եր, բենդինը կորչում անվերադարձ: Բայց նալթատերերի հոգը չեր բնավ: Նրանց միայն հետաքրքրում եր՝ վորքան կարելի յե շատ նալթ հանել և շատ ծախել: Ինչո՞ւ վող ծախսել թանգարժեք նալթամբարների, արտասահմանյան մեքենաների վրա, քանի վոր կարելի յե հեշտ հարստանալ, կարճ միջոցում դառնալ միլիոնատեր: Վերցրո՞ւ, քաշիւր, թալանիր: Թող նալթի պաշարը հատնի, թող յերկիրն ել նալթ չտա, ինձ ի՞նչ:

Այսպես դատել մենք չենք կարող: Դրա համար խեցինք նալթը կապիտալիստներից, վոր նալթը շաղ տանք գետնին անողուտ տեղը:

Վո՞չ. մենք գործը պետք է կարգավորենք ինչպես հարկն է: Շինենք նալթամբարներ, նալթը քաշենք մղիչներով և վոչ թե դուլլերով: Բուրովին ձեռնառու չե մեզ բենդինը կորցնել. նա շատ հարկավոր է մեր սավառնակներին ու ավտոմո-

9. Յերկաթե «ուխտավորները»

Մենք արդեն արտասահմանից գնել ենք բազմաթիվ ուրուլով մղիչներ (նալթահանքերում անվանում են նրանց «ուխտավորներ») և այլ մեքենաներ: Իսկ այս հնգամյակում ավելի շուտ ենք գնելու:

Մ. Գորկին վերջերս նորից յեղել է նալթահանքերում և, ինչպես գրում է, անճանաչելի յե դարձել:

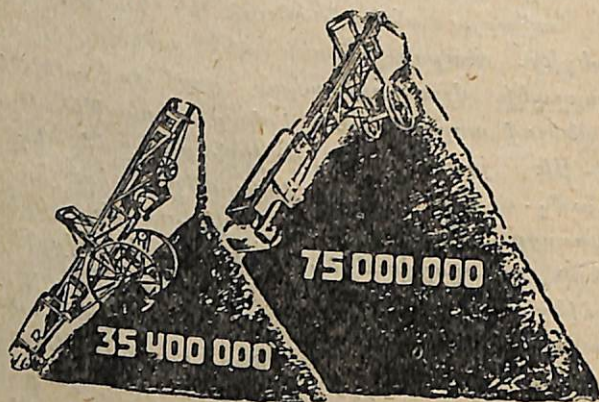
«Նալթահանքերի ընդարձակ տարածության վրա շաչ ու շառաչով սողոսկում են յերկաթե փոկերը. վիշկաների թիվը չափազանց պակասել է. ամեն տեղ ուրուլում են անճուռնի «ուխտավորները», համարյա անձայն ծծում են նալթը գետնի խորքերից: Փայտե ամակի մեջ պտտվում է հարկ մակարդակի վրա քիմիական շարժիչը, ամեն կողմ տարածելով սարդանման յերկար յերկաթե թաթերը... Սև, յուղակալած բանավորներ վոչ մի տեղ չեն յերևում... Չի լավում վարչության կանչերն ու գոռգոռոցը, միայն ծվում ծվվում են յերկաթե փոկերը, ու ուրուլում են գետնին «ուխտավորները»:

Հինդ տարվա ընթացքում մենք նալթի արդյունահանությունը հասցնելու յենք 26 միլիոն տոննի. իսկ հնգամյակի սկզբին մեք արդյունահանեցինք միայն 12 միլիոն տոնն*): Մենք նալթը չենք վառելու, ինչպես անում էյին առաջ: Մենք լավ գիտենք, վոր նալթը վառելիք չէ: Նալթը հումուլթ է: Նրանից մենք կստանանք բենդին՝ սավառնակներ-

*) Բազմի բանավորների հերոսական ջանքերով նալթի հընգամյակն ավարտեց 2 և կես տարում:

րի և ավտոմոբիլները համար, կերասին (սպիտակ նավթ) տրակտորները համար:

Հարկավոր դեպքում անհրաժեշտ է վառել վոշթե հում նավթը, այլ նրա մնացորդները՝ մազութը: Մազութն այն մնացորդն է, վոր ստացվում է բենզինն ու կերասինը հանելուց հետո: Բայց մազութը վառելն էլ հարկավոր է: Արդեն դուրս եկն այնպիսի միջոց, վոր բենզին հանում են վոչ միայն հում նավթից, այլև մազութից: Հնգամյա պլանով մենք պետք է կառուցենք 60 սպարատ՝ մազութից բենզին հանելու համար: Բացի սրանից մազութից ստանում են նաև մեքենայի յուղ: Իսկ

Նկ. 17.— Հնգամյա պլանով մենք ածուխի տարեկան արդյունահանությունը 35,4 միլիոն տոննից հասցնելու յենք 75 միլիոն տոննի: Այժմ այդ պահանջը մեծացրած հասցրած է մինչև 125 միլիոն տոննի:

մեքենայի յուղ մեզ չստ է հարկավոր: Այնպես վոր մենք ամբողջ մազութը չենք այրի, այլ կայրենք միայն նրա մնացորդը:

ԳԼՈՒԽ ՎԵՅԵՐՈՐԴ

ՆԼԵՔՏՐԱԿԱՆ ՅԵՐԿԻՐԸ

1. ԽճՀ տարբերությունն ածուխի և քարի միջև

Մեր մեքենաներին եներգիւ հասցնելու համար մենք փորում ենք խոր ածխահորեր, կանգնեցնում ենք ամբարտակներով ջրի հոսանքը, ճահիճներից տորթ ենք հանում և գետնի խորքերից նավթ ենք քաշում:

Բայց այդ բավական չէ:

Վառելիք հանելը միայն դործի կեանք է: Այդ միեւնոյն է, թե մի իր վերջնեւ մի տեղից և դնել մյուս տեղը: Յեւ ուրիշ վոչինչ: Դիչ ոգուտ մեզ, յեթե ածուխը անդործադրելի մնա: Դրա համար հո չենք հանում ածուխը, վոր անդործ մնա: Ածուխը հանում ենք նրա համար, վոր դործ անի, աշխատի: Ինչպե՞ս ստիպենք նրան աշխատելու, յերբ նա անշարժ ընկած է գետնին: Ջրի բանը հեշտ է: Ջուրը հոսում է: Դիւ հոսանքի առաջ անիմենք՝ տուրբինը, և դործը պատրաստ է, ջուրը ոլտտեցնում է անիվները: Իսկ ածուխը նույնպես անշարժ է, ինչպես և քարը:

Բայց մեծ տարբերություն կա ածուխի և քարի միջև. ածուխը վառվում է, քարը վոչ: Ածուխը կարելի յե այրել շոգեմեքենայի տակ ու գոլորշի ստանալ:

Իսկ գոլորշու հոսանքը, ինչպես և ջրինը, կարող է շարժել տուրբինների անիվները: Գոլորշին կարող է շարժել շոգեմեքենայի մխոցը:

Ուրեմն, ի՞նչ է ստացվում: Բաժական չե՞ս ծուխ ստանալը, պետք է շինել նաև մեքենակայաններ շոգեկաթսաներով, շոգեմեքենաներով և տուրբիններով:

Վորակ՞ող կառուցենք այդ կայանները:

Կարելի չե՞, ի հարկե, կառուցել ամեն մի գործարանում մի մեքենակայան:

Կարելի չե՞ նաև կառուցել մի հսկայական կայան՝ առենք հարյուր, յերկու հարյուր գործարանի համար:

Վո՞րն է ձեռնառու ձեր կարծիքով:

2. Մե՞կը, քե՞ հարյուրը

Ի՞մ կարծիքով մի մեծ կայանը շատ ավելի ձեռնառու չե՞, քան հարյուրավոր փոքրերը:

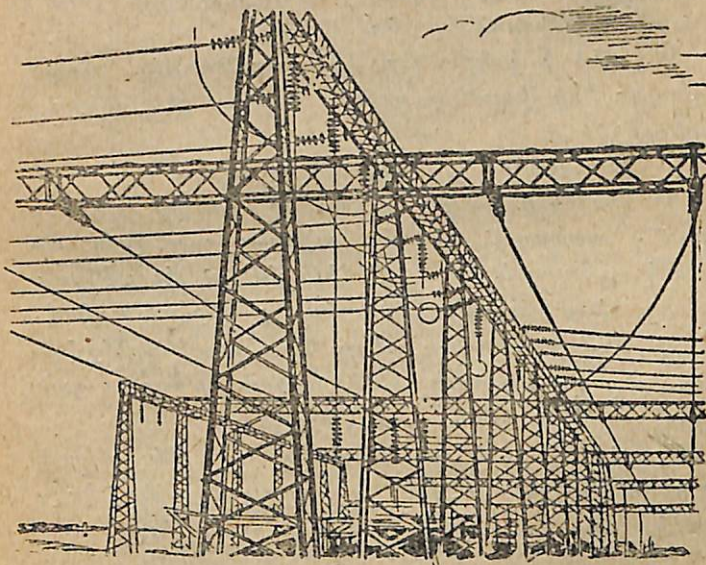
Մի մտածե՛ք. փոքրիկ կայանների համար պետք է կառուցվի հարյուր շինություն, իսկ մեծի համար՝ միայն մեկը:

Փոքրիկ կայաններին պետք է կառուցվի հարյուր յերկուսթիցային ձյուղ՝ ածուխ մատակարարելու համար, իսկ մեծի համար՝ միայն մեկը:

Փոքրիկ կայաններին հարկավոր կլինի դնել, ասացինք, հարյուր փոքրիկ շոգետուրբին, իսկ մեծ կայանին բաժական և միայն մեկ տուրբինը: Այս տուրբինը, ի հարկե, հարյուր անգամ ուժեղ է լինելու, քան փոքրիկ տուրբինները: Բայց այդ չինչանկով, թե նա հարյուր անգամ մեծ և ծանր է լինելու: Ամենամեծ տուրբինը՝ տաս հազար ձիու

ուժանոցը՝ շատ քիչ տեղ է բռնում, կարող է տեղավորվել մի սենյակում:

Ծառայողների թիվն էլ մեծ կայանում ամհամեմատ քիչ կլինի, քան բոլոր փոքր կայաններում: Չե՞ փոքր միևնույն է՝ բանվորը մեծ մեքենային և հեռու, թե՞ փոքրին:

Նկ. 18.—Այս գծերով հոսանքն անցնում է «Կրասնի Ոկտյաբր» կայանից: Սև շղթաներն ստանձնացիչներ են: Յեթե այդ շղթաները չլինեն՝ հոսանքը կանցնի կայանի միջով դետնին:

Թերևս մեծ մեքենային հետևելը շատ ավելի հեշտ է. մեծ կայաններում շինում են զանազան հարմարություններ նորոգության, ածուխ, մոխիր դատարկելու համար: Իսկ փոքր կայանում այդ ա-

րում: Նա ամենքին ոգնում է: Գործարաններն էլ
փոխադարձաբար ոգնում են միմյանց:

Մետաղաձուլարանում, հնոցալատարաններում
ստացվում է այլովող դաղը: Այդ դաղերը մետաղա-
գործարանին պետք չեն և նա տալիս է ցեմենտի-
ալյումինի, հախճապակու գործարաններին:

Հիշում եք, մենք հաշվեցինք, վոր Դնեպրո-
ստրոյը մեզ տալու յե 16 միլիոն մեքենա-աշխատա-
վորներ. այդ մեքենա-աշխատավորների բանակը ան-
գործ չի մնալու: Մենք նրանց կհարկադրենք հա-
լել չողոռն, ալյումին, պողպատ, շինելու նալեր,
թրծել, ցեմենտ և հաճախակի, արդյունահանել քիմի-
ական նյութեր և պարարտիչներ դաշտերի համար,
լուսավորել քաղաքները, վոտոգել դաշտերը:

Դնեպրի կոմբինատում ամեն մի բանվորի ող-
նելու յե 700 մեքենա-աշխատավոր:

Յեվ այդպիսի կոմբինատներ մենք կառուցելու
յենք ամեն մի մեծ ելեքտրոկայանի շուրջը:

4. Ելեքտրակառ յերկիր

Այսպեսլով բոլոր կոմբինատները մենք պետք
է միացնենք մի ընդհանուր ելեքտրացանցով: Առա-
ջին հերթին ելեքտրաթելեր անց ենք կացնելու Դնեպ-
րոստրոյից - Դոնբաս. Դնեպրոստրոյն ու Դոնբասը
յեղբայրական ձեռք են մեկնելու իրար: Յերբ Դոն-
նի. Դնեպրոստրոյին հասանք, Դնեպրոստրոյը կհասց-
նի նրան ոգնության: Իսկ նման բան կսկստահի ամեն
տեղ:

Գարնանը, յերբ գետերը վարարում են, գետնի
տակը ջրերն էլ սկսում են կատաղել՝ լցվում են ած-

խահորերը: Գիշեր - ցերեկ աշխատում են ելեքտրա-
մղիչները՝ ածխահորերից ջուր են քաշում: Հենց
վոր մղիչները կանգ առնեն, նորից հորերը կլցվեն
ջրով: Ինչ խոսք, վոր Դոնբասին այդ ժամանակ հե-
րեք չի անի իր հոսանքը, նրան խիստ կհարկավոր-
վի հալելյալ հոսանք: Իսկ այդ ժամանակ Դնեպրը
վարարած, լիառատ ջուր ունի, բոլոր տուրբիններն
աշխատում են, հոսանք ինչքան ասես: Ահա հենց
այդ ժամանակ Դնեպրը կարող է ոգնել Դոնբասին,
կուղարկի հոսանք նրա մղիչներին:

Իսկ յերբ ջուրը կիջնի, տուրբիններին ջուրը հե-
րեք չի անի և Դնեպրի գործարանների հոսանքը կպա-
կասի Դնեպրոստրոյից իմաց կտան Դոնբասին:

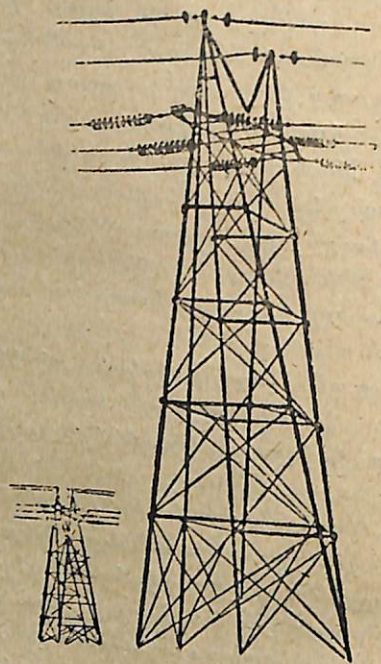
Ոգնեցե՛ք:

Յեվ հակառակ կողմից կսկսի անցնել հոսան-
քը Դոնբասի կայաններից - Դնեպրի գործարան-
ները: Չե վո՞ր Դոնբասի կայաններն աշխատում են
ածուխով:

Իայց դա միայն սկիզբն է: Կգա ժամանակ, յերբ
մենք ամբողջ յերկիրը կդարձնենք ելեքտրոկայան:
Գաղաքում արդեն ելեքտրականութունը հաղթա-
նալի է, հերթը գյուղին է: Լույսը առանց կրակի,
միսի, պաշտու, անվտանգ ու համահավասար կլա-
վի դյուղական փողոցներում: Հաղարավոր ժամեր
կլին ելեքտրական ճրագը ձմեռվա, աշնան խավար
դիշերներից: Գյուղացին ավելի շատ ժամանակ կու-
նենա կարդալու:

Իսկ մի տասնհինգ-քսան տարուց հետ ելեք-
տրականութունը կդառնա այնքան անհրաժեշտ, վոր-
քան և ջուրը, ողը: Ամեն մի վարկյան կարող է ստա-
նալ եներդիւ, լույս, ինչքան ցանկանա: Գործա-
րաններում, դաշտերում կաշխատեն ելեքտրական

մեքենաները: Ելեքտրական գնացքները կախանա
յերկաթուղիներով: Ելեքտրագույնները կսկսեն
հերկել դաշտերը: Ելեքտրական կոմբայները կհավա-

Նկ. 20.— Ելեքտրոններով իսկ 4,4 անգամ կաճի այս 5 տարվա
ընթացքում: Հնդկամյակի սկզբում ամեն մեկ գործարանային
բանվոր ուներ 33 մեքենա-ողնական, իսկ հնդկամյակի վերջում
կունենա 70 մեքենա-ողնական:

քեն բերքը: Ելեքտրական ավտոներով բանվորները
շործի կերթան:

Ամեն տեղ՝ փողոցում, տանը, գործարանում
կուսեն աշխատել անձայն, արագաշարժ, ուժեղ ե-
լեքտրական սպասավորները:

ԳԼՈՒԽ ՅՈՒՅՐՈՐԴ

ԱՐՇԱՎԱՆՔ ՄԵՏԱՂԻ ՀԱՄԱՐ

1. Ապագայի քանդարանը

Կան անցյալի թանգարաններ, ուր պահվում են
պեղումներից գտած իրեր: Ահագին պահարաններում
փոքրեւ դամբարաններում հանգիստ քնած են կայ-
ծանկարի հրացանները, բրոնզի կացինները, փայտա-
նիվ կառքերը, կոթավոր կճուճները, թանգազին քա-
րերը՝ իրենց հատուկ քանդակներով: Կան և ուրիշ
թանգարաններ — ժամանակակից թանգարաններ:

Բայց ապագայի թանգարաններ մինչև որս չեն
յեղել: Իսկ այժմ այդպիսի թանգարան գոյություն
ունի: Անցնենք Լենինգրադ. Ֆոնտանկա, Չերնիշովի կա-
մուրջը: Այնտեղ դուք կգտնեք մի մեծ տուն, բաց
դուռնի քարերից շինված: Բարձրացեք սանդուխքով,
անցաթերթ վերցրեք պարետից: Այդ անցաթերթով
համարձակ առաջ անցեք:

Առաջին դահլիճում դուք կտեսնեք հարյուր դա-
դրասեղաններ, դուշե և ավելի: Ամեն սեղանին դուք
կգտնեք վառման ահագին թերթեր, կարկիններ, ույս-
դադորձիքներ, մատիտներ, անկյունաչափեր, ույս-
Փեղիքներ: Սեղանների մոտ կանգնած ու նստած աշ-
խատում են գծագիրները: Գծագիրների մի ամբողջ

բանակ: Վերելից՝ առաստաղից ընկնում է դժադիլ
ներքին կաթնագուշն լույսը:

Դա դեռ թանգարանը չէ: Գնացե՛ք առաջ:

Թանգարանը ձախ կողմն է, փոքր դռան յետեր:
Ներս մտե՛ք, միայն զգուշ: Հանկարծ կարող է
վտանգատակ անել Ուրալի լեռնաշղթաները, քարոս
քանդ անել Ներքին - Տաղիլի գործարանը, ալիքի
յերկաթուղային հողաթումբը:

Ձեր առաջ հատակի վրա ձգված է մի ահագին
ռեյլիՖ քարտեզ, - յերկրագնդի մի հատվածը Հա-
փաղանց փոքրացրած ու հատակին ամրացրած:
Թղթից պատրաստած կանաչ բլրակներ, ռեյսերի վրա
ձգված յերկաթուղային պատիկ կամուրջիկ, ստվարա-
թղթից պատրաստած գործարանային շինություն-
ներ: Կողքին մի ցուցամույտ՝ վրան մակադրած՝
«Ներքին - Տաղիլի գործարանը»:

Ձուռնությամբ թողե՛ք Ներքին-Տաղիլի գործա-
րանը և անցե՛ք առաջ: Ահա ձեզ Կաղակատանը:
Ձգուշ, չուռ չտաք պատին կայցրած սեղանիկը և
չջարդե՛ք Ռիդդերի ցինկ-արձագային հանքավայրը:

Այդ հանքավայրը ամբողջապես շինված է ապա-
կիններից: Յեթե ներքեից վառե՛ք ելեգորական ճրա-
դը, դուք կտեսնե՛ք բոլոր հարկերը, բոլոր գետնափո-
միջանցքները, ջրմուղները, մարդիկ, հանքահորե-
րը, ողափոխները: Այդ ամենը տուչով նկարված է
ապակե թերթերի վրա: Վորժան թերթ, այնքան էլ
հարկ:

Կաղակատանից - նորից Ուրալ: Զանապարհին
կանդ առե՛ք ու լավ դիտեցե՛ք յերկհարկանի բանվո-
րական տունը: Այդ տունը դրված է դահլիճի մեջ
տեղը՝ մի բարձր պատվանդանի վրա: Տան փե պատը
բաց և այնպես, վոր կարող ե՛ք լավ տեսնել, թե ի՞նչ

է կատարվում ներսում: Սենյակները լուսավոր, մա-
քուր: Մահճակարներին բարձեր, վերմակներ: Իսկ
ամբողջ մահճակալը մատիտից յերկար չէ, կարելի
յե դրպանը դնել:

Անցնում ե՛ք առաջ: Պատից կախված է մի ա-
հագին պատկեր: Մետաղաձուլարան է այդ: Կոկսի
վառարանների մի շարան. վառարանների գլխին ա-
ծուխի անճոռնի աշտարակներ, նման բերդի աշ-
տարակներին: Հնոցի վառարաններ՝ թեք, պողպատե
կամբջներով: Իսկ հեռուն լույսի ճառագայթներով
վողողված մի քաղաք, առես մեկը կանաչ բլրակ-
ներ վրա դրել է մի ահագին հովհար: Տակը դրված
մի ցուցամույտով, վրան գրած՝ «Մագնիտագորի
գործարան»:

Այսպիսի պատկերներով դարդարված են թան-
դարանի բոլոր պատերը. այստեղ ե և՛ Տելլեսսի գոր-
ծարանը, և՛ Դնեպրի կոմբինատը, և՛ Ստալինգրադի
տրակտորի գործարանը, և՛ Ռաստովի սելմալը:

Բայց ամենահետաքրքիր բաները գտնվում են
աղակու տակ, արկղներում: Այդ արկղներում պահ-
վում են կառուցվող գործարանների դժադերը, հա-
շիկներ, թվեր, թվեր, թվեր:

Յեթե չլինեն այդ թվերը, չեն լինի և գործարան-
ները: Ի հարկե, այստեղ գտնվում են միայն ամենա-
գլխավոր գծադրերը: Միայն Մագնիտագորի գոր-
ծարանի համար կազմված են 30 հազար թերթ գծա-
դրեր: Ի՞նչ թանգարան է այդ, ինչպե՞ս է կոչվում նա:
Դա Գիպրոմեդն է՝ նոր մետաղաձուլարաններ նա-
խադոող սկետական ինստիտուտը:

Գիպրոմեդում առավոտից մինչ յերեկո յետում
է աշխատանքը: Հազարավոր ինժեներներ հաշվում
են, դժում ու նորից հաշվում: Այնտեղ կան տուն

կառուցողներ, նախ կառուցողներ, ածուխի մասնադեմներ և պողպատի մասնադեմներ, լեռնահանքի ինժեներներ, գետի ինժեներներ, ողի ինժեներներ: Անցած տարում նրանք վերջացրին հարյուր յոթ գործարանի հաշիվները, այս տարի նրանք աշխատում են հարյուր յոթամասուն գործարաններ վրա: Այդ գործարանները փոքր չեն: Նրանց մեկ կան հականեր: Այդ հակաների կառուցվող բանվորական տները մեծի քաղաք են հազարավոր տներով, տասնյակ փողոցներով: Ամենամեծ գործարանները ինչ ինչը յերկաթ են արդյունահանելու: Միայն ինչն քան բոլոր հին գործարանները միասին վերցրած: Յոթը գործարանը դրանցից քիչ փոքր են: Այս գործարանները մեզ տալու յեն արակտորներ, ալտոմոբիլներ, վագոններ, կոմբայներ, սուրբիլներ, և լեքտորմատորներ: Այդ զեռ ամենամեծերը. իսկ վոլոքան են մյուսները: Յեվ այդ բոլորն ել ծնունդ են առել Գիպրոմեգում: Գիպրոմեգի տունը Ֆոնտանո կայում այդ գործարանների վորեն մեկի համեմատությամբ մի վոլոքմեյի տնակ և սոսկ: Բայց միջին շատ տեղ և հարկավոր մարդկային մտքի համար: Հռչակավոր գյուտերը, ծնունդ առնելով մարդկային ուղեղներում, դրե յեն առնվել թղթի կտոր տանքներ վրա: Գիպրոյի ու Ֆիդիկայի բոլոր հիմնական որենքները կարելի յե ամփոփել մի դրքում և այդ դիրքը դրպանը դնել: Բայց մարդ, իմաստալով այդ որենքները, կարող և կառուցել հսկայական շինություններ, կտոր-կտոր տներ և լեռներ, քաղաքներ փորել զետնի տակը:

2. Ինչո՞ւ համար հսկաներ

Սակայն ինչ՞ու անպայման հսկաներ: Հենց մի զլուխ լսում ենք՝ հսկա գործարան, հսկա խորհրդակա (սովխոդ): Խեղճերը կորցրել են հսկաների համար, ինչ է: Գուցե փոքր գործարաններն ավելի ձեռնտու յեն: Փորձենք, ստուգենք:

Իսկապես, ինչո՞ւ համար են հսկա-գիպանտ գործարանները:

3. Յե՞րբ պետք և ոգովել բազմապատկման աղյուսակից.

Լուծեցեք մի այսպիսի խնդիր: Յերկու գործարան կա: Մեկը փոքր, մյուսը՝ հարյուր անգամ մեծ: Փոքրը մի ժամում ալրում և 80 կգ. ածուխ. մեծ գործարանը մի ժամում վորքա՞ն կալրի:

Յես գիտեմ, թե դուք ինչպե՞ս կվճռեք այդ խնդիրը: Դուք կվերցնեք 80 և կբազմապատկեք 100-ով, կստացվի 8000. պատասխանը կլինի՝ մի ժամում 8000 կգ.:

Ճի՞շտ և արդյոք:

Վոչ, հազար անգամ վոչ:

Մեծ գործարանը մի ժամում ալրում և մինչև 1000 կգ. ածուխ:

Ինչ՞պես. ինչո՞ւ:

Իսկ բազմապատկման աղյուսակը:

Բազմապատկման աղյուսակը այստեղ պետք չէ: Այստեղ բոլորովին չպետք և ոգովել բազմապատկման աղյուսակից:

Բանն այն և, վոր մեծ գործարանն ունի 2000 ուժանոց մեծ շոգեմեքենա, իսկ փոքրը միայն՝ 20

ուժանոց: Մեծ մեքենան հարյուր անգամ ուժեղ
է, բայց վոչ հարյուր անգամ մեծ, հարյուր ան-
գամ բարձր: Ածուխ եւ հարկավոր է վոչ հարյուր
անգամ ավելի, այլ միայն տասներկու անգամ: Մեծ
մեքենան ավելի ձեռնառու յէ, քան փոքրը:

4. Կիլոգրամի համար ձեռքեր, տոննի համար կոաններ

Փոքրիկ գործարանին եւ պետք է ածուխ հաս-
նել, մեծ գործարանին եւ: Միայն մեծ գործարանին
հարկավոր են տոններ, իսկ փոքրին՝ կիլոգրամ-
ներ: Կիլոգրամները կարելի յէ ձեռքով տեղափո-
խել, իսկ տոնների համար անժրաժեշտ են ամբար-
ձիկ կոաններ:

Փոքրիկ գործարանում ամբարձիկ դնել՝ վոչ
մի միտք չունի. վերցրու է տար: Խոմ չենք կա-
րող մեր սենյակում գերքը սեղանից դարակ տեղա-
փոխել ամբարձիկով: Այլ բան է մեծ գործարանը:
Այստեղ առանց ամբարձիկի, միենույն է թե առանց
ձեռքերի: Յեթե ամեն ինչ աշտեղ մեջքով կրելու լի-
նենք, ինչքան ժամանակ և աշխատանք է կորչելու:
Շատ անգամ բնուր չենք կարող բարձրացնել, ինչքան
եւ ջանք թափենք:

Հետևապես մեծ գործարանը ավելի ձեռնառու յէ
նաև նրանով, վոր աշտեղ հաշիվ է չինել ամբար-
ձիկ կոաններ և այլ հարմարություններ:

5. Մետրերին վոտներ, կիլոմետրերին շոգեշարժեր

Հապա տարածությո՞ւնը: Փոքրիկ գործարանը
կարելի յէ մի 5 բոլորով պտտել: Իսկ մեծ գոր-
ծարանը յերեման մի մեծ քաղաք է:

Փոքրիկ գործարանում վոչ վոք իր քայլերը չի
հաշիվում: Իսկ մեծ գործարանում մի փորձեցեք վա-
րոնները մի ծայրից մյուսը տեղափոխել:

Պարզ հաշիվ է՝ շալախներ ու ռելաներ դնել, չար-
ժողության մեջ դնել շոգեշարժերը, ելեքտրոքար-
շերը, ելեքտրոսայլերը: Մետրերին վոտներ, կիլո-
մետրերին շոգեշարժեր:

6. Մի հազարը մեծ է յերկու հազարից

Ուրեմն պարզ է, ինչ կողմից եւ մոտենալու լի-
նենք, մեծ գործարանն ավելի ձեռնառու յէ: Մեծ
գործարանի մեքենաներն եւ համ մեծ են, համ ավելի
լավն են: Սակայն մեծ գործարանում կան բաներ,
վոր շատ քչերն են նկատում: Մեծ գործարանում
ավելի կարգ ու կանոն կա: Ամեն մարդ գիտի իր
գործը: Մեկը խարտոցում է, մյուսը սրբում գոր-
ծիքը: Մեկը պտտատակն է ամրացնում, մյուսը՝
բոլորը հարվածում:

Իրերն իրենք են մոտենում մարդկանց: Ամեն տեղ
շարժվող յերկրներ, թավալուկային (ռոլիկա-
մին) շալիղներ, կախովի շալիղներ, պտտվող սե-
ղաններ, թեք սահոցներ, պտտատակային վարելակ-
ներ, ամբարձիկ մեքենաներ:

Իրերը թռչում են վեր, թռչում են վար, սահում
են առաստաղով և հատակի միջով անցնում ներքին
հարկը: Մարդիկ կանգնած են, իսկ իրերը շարժվում
են:

Մեծ գործարանում աշխատանքը ավելի լավ է
կազմակերպված, ավելի լավ է դրված:

Մի հաղար մարդ մեծ գործարանում չատ աղվի բան կանեն, քան յերկու հաղար հոգին տարբեր փոքրիկ գործարաններում:

Գործարանները և ֆաբրիկաները մեր ճակատում մենք կռվի յենք յենում մեծ բանակներով խիտ շարքերով: Կանոնավոր կազմակերպություն միաբանություն, կարգապահություն—ահա այն պատմաները, վրոնք մեզ կտանեն դեպի հաղթանակ:

7. Ի՞նչ է ասում Կլեմմիտը

Կլեմմիտը ամերիկական ինժեներ է: Ժամանակով յեղել է քաղաքացիական Մարտինյան ցեխում: Այժմ ամերիկական ամենահմուտ մետաղագործն է, մետաղի մասնագետն է:

Նրան հրավիրեցին ԽՍՀՄ, վոր իր փորձով ու գիտությունով ոգնե մեզ:

Ի՞նչ է ասում ինժեներ Կլեմմիտը:

Նա ասում է.

«ԽՍՀՄ-ի մետաղագործությունը դեռ նախնական վիճակումն է գտնվում, չնայած ունի մի քանի հին գործարաններ: ԽՍՀՄ-ի մետաղագործությունը դեռ չի սկսված: Դրա համար ել գուր յերջանիկ եք, վոր կարող եք ամեն ինչ կառուցել»:

Սա ի՞նչ է նշանակում:

Մենք յերջանիկ ենք, վոր գործարաններ չունենք: Սա ինչ անխմտ բան է:

Կլեմմիտը ծիծաղում է մեզ վրա, թե ինչ է:

Վո՛չ, ինժեներ Կլեմմիտը լուրջ է ասում: Յե՛կ նա ճիշտ է: Շատ աղվի լավ է նորից կառուցել, քան հին անպետք վերաշինել: Ահա ճեզ Ամերիկան ունի բազմաթիվ հին գործարաններ, հին մեքենա-

ներով: Այդ գործարանները շատ աղվի վատ են աշխատում, քան նորը: Բայց և այնպես դեռ այդ հերից ձեռք չեն քաշել: Չե՞ վոր ահագին միլիոն ղովարներ է ծախսված նրանց վրա:

Մենք սկսում ենք նոր մեկանց կառուցել: Մենք կարող ենք տեխնիկայի վերջին խոսքով կառուցել: Մեր գործարաններում կգործեն նորագույն մեքենաները, ամենալավերը:

Մենք կառուցում ենք բաց, դատարկ տարածություն վրա: Վոչինչ, աղվի հարմար է բաց տարածություն վրա կառուցելը:

8. Այնտեղ, ուր կազակներ են քափառում...

«Մազնիտի տարը: Սա մեկը չէ, այլ չորս սար է: Նրա փեշերից սկսվում է տափաստանը: Ամառը նրա ստորոտներում յերեւում է «Կոչ»՝ քոչվոր կիր-դիդի*) յուրթը: Յերկաթահանքը թաղված է շերտ-շերտ 3-4 մետր յերկարություն վրա, 2 մետր հաստությամբ ու լայնությամբ: Հանքն ամենալավ տեսակիցն է, համարյա չունի վնասակար խառնուրդներ: Հանքը մշակում են Բելոռեցկի գործարանում: Գործարանը մի տարում այնքան էր արդյունահանում, վոր-քան նա կարող էր այդ ամե՛կ 2-3 շաբաթում: Հանքի հսկայական պաշարներ մնում էին անձեռնմխելի»:

Այս հատվածը քաղված է մի աշխարհագրությունից դրեթից, վոր լույս էր տեսել հեղափոխությունից մի քանի տարի առաջ:

*) Կար ժամանակ, վոր կազակառանի բնակիչներին սխալմամբ կիրգիզ էին անվանում:

Այժմ Մազնիտ սարի ստորոտներում, այնտեղ, ուր մի ժամանակ կաղակն եր թափառում էր խաչներով, շինվում է մետաղադործական մի հսկայական դործարան:

Հին Բելորեցկի դործարանում աշխատում էին 1700 բանվոր:

Մազնիտ սարի դործարանում այժմ աշխատում են 6000 բանվոր: Տարբերությունն այնքան էլ մեծ չէ:

Բայց հին Բելորեցկի դործարանում մեքենա աշխատավորների թիվը հազիվ հասնում էր 24 հազարի (1.200 ձիու ուժ):

Իսկ Մազնիտասարի դործարանում նրանց թիվը հասնելու յե 1600 հազարի (80 հազար ձիու ուժ):

Մեքենա-ողնականների թիվը Մազնիտասարում համարյա 70 անգամ շատ է լինելու:

Ահա հենց դրանումն է տարբերությունը մինչ հեղափոխական դործարանների և այն դործարանների միջև, վոր այժմ են կառուցվում:

Ի՞նչ է անելու Մազնիտասարում մեքենա-դին-վորները այդ հսկայական բանակը:

Նրանց առաջ դրված է մի կարևոր խնդիր: Վերցնել Մազնիտասարը՝ յերկաթահանքի այդ հսկայական զանգվածը և վերածել պողպատե ուն-սերի, գերանների, ձողերի և թերթերի*):

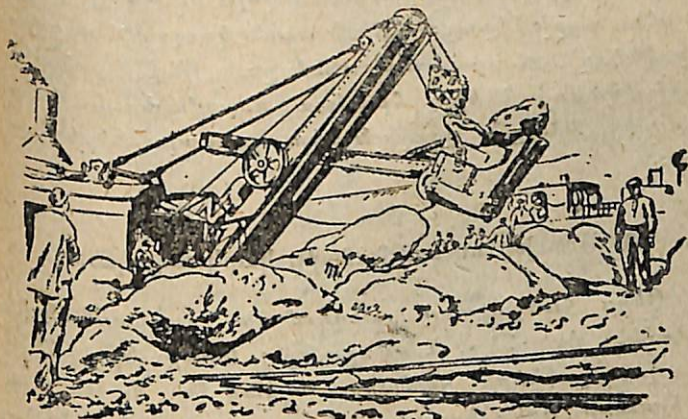
*) Այսպես եր նախկին ծրագիրը, այժմ սահմանվել մեծացել-ված է: Մազնիտասարի դործարանը պիտի տարեկան պատրաստի վո՛չ թե 800 հազար տոնն չուգուն, ինչպես յենթադրվում եր առաջ, այլ 2 և կես միլիոն տոնն: Ամբողջ աշխարհում միայն Ա-կարոդուբյոնը լինելու յե վո՛չ թե 80 հազար, այլ՝ 300 հազար թան նախագծված եր:

Ի՞նչպես այդ իրագործել:

9. Մի սար, վոր ամբողջապես պիտի լափվի

Աթաչ սարը՝ Մազնիտասարի չորս գագաթներից մեկն է: Լեռնալանջերին փորված են աստիճաններ: Ամեն մի աստիճանը 8 մետր բարձրությու ունի:

Աստիճաններով շինված են ուղիների ճանապարհ-ներ, այդ ճանապարհներով անց ու դարձ են անում

Նկ. 21.—Ցերկաթե դաղանները՝ եքսկավատորները կլափեն Ա-թաչ սարը: Ամբողջ հանքը կտոր-կտոր կանեն ու կտանեն:

եկեքտրական զնացքները: Լեռնափոսերում աշխա-տում են եքսկավատորները՝ բեռնափորում են նոր պայթեցրած հանքը վազոնները: Դա Մազնիտասա-րի ապագա հանքավայրն է:

Այժմ Աթաչ սարի սանդխտածե թմբերը դեռ չեն փերացված: Բայց շուտով կդան բանվորները պիղիչ դաղեյահներով ու դինամիտներով: Կղզրդա

Աթաղ սարը ծանր հարվածների տակ:

—Այդ բնն է, — հարցնեն մարդիկ: Այդ վո՞ր տեղից են թռչանում թներ արձակում:

—Վո՞չ, — կատախարհեն նրանց, — դրանք թնդանում են: Դա Աթաղ սարն է, հանք են պարթեցնում դինամիտով:

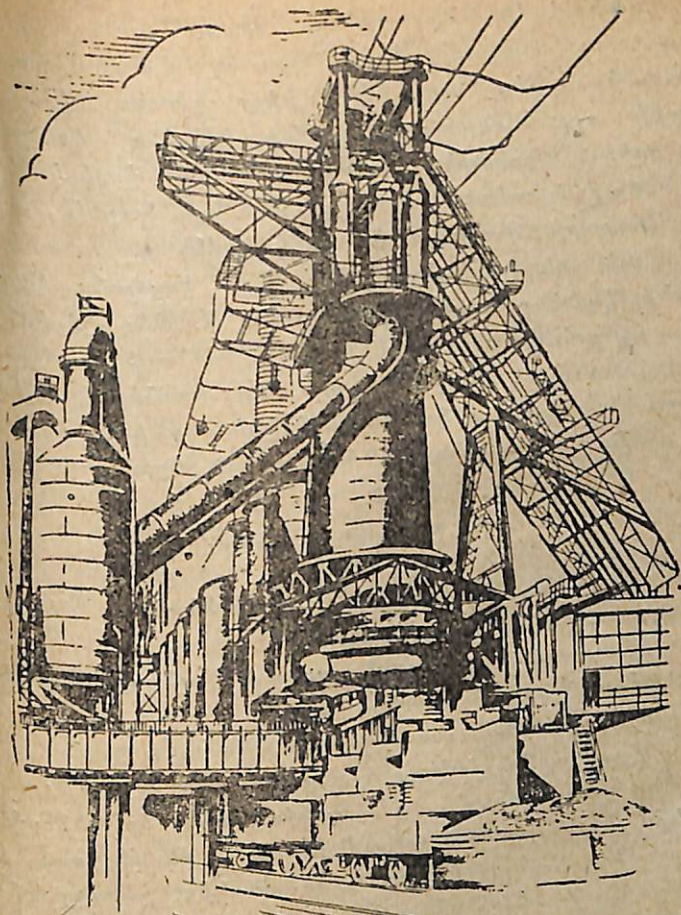
Յերկաթե դաղանները՝ եքսկավատորները կլան փեն Աթաղ սարը: Աստիճան-աստիճան, կտոր-կտոր հհանեն ու կտանեն վողջ հանքը: Սարի գաղաթը ալիւի ու ալիւի կցածրանա, ալիւի ու ալիւի խորը կփորեն սարի ներքո: Տոնն-տոնն կուղարկեն դուր ծարանները՝ հնոցավառարանները: Յեւ այնտեղ հնոցի վառարանների հրավառ վորովայնում հանքաքարից կձուլեն չուգուն մեր դործարանների համար:

10. Ածուխի ու հանքաքարի կարկանդակներ

Յերը հանքաքարը քանդում են, ստանում են և՛ մեծ-մեծ կտորներ, և՛ մանրուհք: Մանրուհքը հնոցի վառարանների համար անպետք են: Յեթե այդ մանրուհքը դցեն վառարանները, ապա դրանք կծածկեն մեծ կտորների արանքը և հնոցը կհանդէի: Այդ միևնույն է, թե ինքնաշեռի խողովակից լցնենք վո՞չ թե ածուխի կտորներ, այլ ածուխի փոշի:

Իսկ ի՞նչ անենք այդ մանրուհքը: Դեն ածե՞նք, ինչպես անում են ին առաջ:

Վո՞չ, մենք այդ չենք անի: Դա սոսկ զերբիլ չէ, այլ յերկաթ: Չե՞ վոր մենք դուն-դուռ ման ենք գալիս, հավաքում ենք յերկաթի կտորտանքներ: Յերկաթը մեզ համար նույնն է, ինչ վոր հացը: Ինչպե՞ս մենք դեն չպրտենք այդ:

Նկ. 22. — Կախովի ճանապարհով, դործարանի վերեւից, վառարանները հանքաքարով բեռնավորված սահում են դեպի հնոցը: Նրանց տակը ցանց է փռած, ինչպես կրկնում: Յեթե վառարանը պոկվի՝ կընկնի ցանցի վրա: Չախից՝ վառարանն է՝ կիր ու կոքս բարձրացնելու համար: Ներքևում՝ զնացքն է: Առաջին պլատֆորմաներին դրված են չերեփներ՝ համար. զնացքը յեկել է չուգուն տանելու:

Պետք եւ մի հնար գտնել: Պետք եւ գտնել մի մի-
ջոց այդ մանրունքներից ստանալ հանքի խոշոր
կտորներ: Յեւ այդպիսի միջոց գտան: Հանքա-
քարի այդ մանրունքից մենք կթխենք կարկան-
դակներ: Կխառնենք դրանց ածուխի փոշի եւ կը-
թխենք մեծ ամանների մեջ: Ածուխը կայրվի, իսկ
հանքաքարի կտորանքները կմերվեն Պրար ու կը-
դառնան սև կարկանդակներ: Այդ կարկանդակները
մենք կածենք տաշտակների մեջ եւ թեք յերկաթե
ճանապարհով կուղարկենք վերև՝ հնոցի ամենա-
բարձր մասը: Տաշտակները վեր հասնելուն պես,
չուռ են դալիս ու կարկանդակների այդ կույտը ներս
եւ անվում հնոց-վառարանի ափ-դահա յերախը:

11. Չտեսնված մեքենա

Վերջերս Լենինգրադի լրագրներից մեկում
տպված եր մի այսպիսի բան.

«Յուզոստալի» գործարանում պետք եւ դրվի
նոստր ղեռ չտեսնված արդյունաբերություն ու-
նեցող «Բլյումինգ» վառարանը:

Վառարան, իսկապես վոր ծիծաղելի յե: Բլյու-
մինգը վառարան չե, եւ նույնիսկ նման ել չե նրան:
Յեւ յեթե ղեռ մեղանում չգլխեն, թե ինչ բան ե
բլյումինգը, նրանից ե, վոր մեղնից շատերը քեչ
են ծանոթ մեքենաներին: Բայց մի հինգ տարուց
հետո վոչ միայն թերթի աշխատակիցը, այլ ամեն մի
աշակերտ լավ կիմանա, թե ինչ բան ե Բլյումինգը:

Իսկապես ի՞նչ բան ե Բլյումինգը:
Դա վոչ թե վառարան ե, այլ մեքենա, վոր
կարճ պողպատե ձուլույթից շինում ե յերկար ձո-
ղեր՝ ուղեք ե մարդակներ պատրաստելու համար:

Չե՞ վոր Մարտինի ցեխում՝ այնտեղ, ուր չուգունից
պողպատ են շինում—միանգամից ուղեք ու մարդակ-
ներ չեն ստացվում, այլ կարճ, հասա ձուլույթներ:
Հարկավոր ե այդ ձուլույթները ձգել, դրնալի
դանակներն տակ, ինչպես խմորը դրնալի տակ:

Ահա նույն բանն ե անում դրնածո դադեյահը՝
Բլյումինգը: Բլյումինգը մի սովորական մեքենա
չե, այլ մի հսկա յե, ափ-դահա: Ելեքտրական
սայլակը տանում ե նրան շիկացած հրալառ ձու-
լույթը: Մոտենում ե սայլակը Բլյումինգին, շուռ
ե տալիս ձուլույթը ոտիկային ճանապարհին: Պը-
տրտվում են ոտիկները, ձուլույթը շարժվում ե,
սահում ներս Բլյումինգի դանակների նեղ անց-
քով: Շուռ ե դալիս մյուս կողմին, ե նորից անց-
նում մեքենային:

Մեքենան արագորեն յետ ու առաջ, յետ ու ա-
ռաջ ե դարձնում ձուլույթը, մի կողքից մյուսն ե
չուռ տալիս, ձգում—ձգձգում ե, թրծում ե բոլոր
կողմերից:

Մի յերկու րոպեյում ձուլույթը նվազում ե,
ձգվում, յերկարանում ե իրեւ մի կրակե ոճ: Մեկ
ու կես մետր յերկարություն ունեւ, այժմ դառնում
ե քսան մետր:

Իսկ վերեւում վորպես նախապետ՝ կանգնած ե
մեքենավարը: Վորքա՞ն փոքր ե յերեւում: Թեեւ ա-
մեն ինչ նա յե կատարում: Այդ նա յե, վոր տաք
չիկացած ձուլույթը շուռ ու տալիս՝ վոր-
պես ձեռնածուռ իր գնդակը: Յեւ ձեռքերն ել չի
այրում: Յերկու րոպեյում շիկացած ձուլույթը
տաքահինգ անգամ այս ու այն կողմն ե շարտում:
Ձուլույթ, վոր մի քանի տոնն ե կշռում:

Ահա թե ինչպիսի մեքենաներ են ունենալու մե-
տաղադորժական գործարանները: Յերեք տարում,
հնգամյակի վերջում՝ մենք կառուցելու յենք 10-12
բլյումինգ: Ամբողջ աշխարհում դրանց թիվը
միայն քառասունն է:

Հնգամյակի վերջում չուգունի արդյունաբերու-
թյամբ մենք կգերազանցենք Անգլիային ու Ֆրան-
սիային, տարեկան արդյունաբերությունը $3\frac{1}{2}$ միլ.
տոննից պետք է հասցնենք 17 միլիոնի: Դրա համար
մենք Մադեիրա գործարաններից կառուցելու
յենք նաև մի քանի հսկա՝ գիգանտ գործարաններ՝
Չապորոփի, Կուլնեցի, Մարիպոլի և Նիթնի-
ճաղիլի: Այդ հինգ նոր գործարանները շատ ավելի
չուգուն են տալու: Քանի մեր բոլոր հին գործարաննե-
րը միասին վերցրած:

ԳԼՈՒԽ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

ՅԵՐԿԱԹԵ ՎԱՐՊԵՏՆԵՐ

1. Վորո՞նք են ամենակարևոր մեքենաները

Մենք կունենանք մեքենաների համար մետաղ,
նույնպես և եներգլա-շարժիչ ույժ: Ուրեմն ի՞նչ-
պիսի մեքենաներ ենք շինելու-կառուցելու:

Մեզ հարկավոր են ամեն տեսակ մեքենաներ:
Մեքենաներ շատ-շատ կան: Ամեն մի աշխատանքի
համար մեքենա կա հնարած: Մեքենաներ կան, վո-
րոնք կոշիկներ են կարում: Մեքենաներ կան, վո-
րոնք թել են մանում: Մեքենաներ կան, վորոնք յուղ
են հարում: Մեքենաներ կան, վորոնք թուղթ են
պատրաստում: Մեքենաներ կան, վորոնք հաշվում

են: Յեվ վերջապես մեքենաներ ել կան, վորոնք մե-
քենաներ են շինում:

Մեքենաներ կան տասնյակ հազարներով: Վո-
րո՞նք են նրանցից ամենակարևորները:

Ամենակարևորը այն մեքենաներն են, վորոնք
մեքենաներ են պատրաստում: Յեվ սա հատկանշի
յե. յեթե մենք ունենանք այդպիսի մեքենաներ, կու-
նենանք և բոլոր մյուս մեքենաները: Յեթե մենք ու-
նենանք յերկաթե դարբիններ, փականագործներ,
նենանք յերկաթե դարբիններ, հղկիչներ ու փայլեցնող-
խառնոններ, շաղարիչներ, հղկիչներ ու փայլեցնող-
ներ, նրանք մեր բոլոր գործարանների համար կլի-
նեն ամեն տեսակի մեքենաներ:

Ահա հենց սա յե գլխավորը:

Մինչև հիմա մենք այդպիսի մեքենաներ քիչ ու-
նեյինք: Մենք ունեյինք ավտոմոբիլներ, բայց չունե-
յինք այնպիսի մեքենաներ, վորոնք ավտոմոբիլներ շի-
նեյին: Մենք ունեյինք տրակտորներ, բայց չունեյինք
մեքենաներ ու հսկայական գումարներ վճարում:
մեքենաներ և հսկայական գումարներ աշխատում

Հենց վատն ել սա յե: Մեր յերկիրն աշխատում
է պլանով ու այդ աշխատանքը չպետք է կախում
ունենա մի ինչ վոր միտար Փոկսի ժամահույժից:

Ոտար յերկրի կապիտալիստներին դուր չեն դա-
լիս մեր պլանները, նրանք ամեն կերպ աշխատում
են մեզ խանդարել: Նրանք հասկանում են, վոր մենք
սոցիալիզմ ենք կառուցում, իսկ սոցիալիզմը վերջ
կտա «փող աշխատելուն», սրան-նրան հարստահա-

բերուն: Բայց ել ինչո՞ւ յեն ուրեմն նրանք մեքենա-
ներ ծախում մեղ: Միայն նրա համար, վոր նրանց
դժոխներ են հարկավոր, հարկավոր ե պատել անպլան
պատրաստած ապրանքը: «Դժվար ե վաղվա համար
հրաժարվել այսորվա դուլարից»- այսպես ե մտա-
ծում ամերիկացի միլիարդեր Ֆորդը:

Մենք չենք կարող կախումն ունենալ յեվրոպա-
կան և ամերիկական կապիտալիստներէ: Ու այս
պատճառով ել մենք պետք ե առաջին հերթին չի-
նենք այնպիսի մեքենաներ, վորոնք մեքենաներ են
պատրաստում:

2. Իրեր, վորոնք իրեր են պատրաստում

Կար ժամանակ, յերբ ամեն ինչ մարդն ինքն եր
չինում: Մարդը գործիքներ ե տալիս մեքենայի յեր-
կաթե ձեռքերին ու հրամայում՝ աշխատել:

Գուք տեսել եք յերբ և իցի խառատի դադդյահը:
Ինչո՞վ ե նա աշխատում:

Գործիքով, շատ սուր սրած կտրիչով: Բայց
այդ կտրիչը վոչ թե մարդն ե բռնել, այլ յերկաթե
ունեւին:

Այն իրը, վոր խառատի դադդյահն ե տալում,
դա յեւ բանվորը չի բռնում, այլ դադդյահն ինքն ե
բռնում ու պտտեցնում: Հաճախ մեքենայի մասին
ասում են՝ ասես յերկաթե մարդն ե աշխատում:

Բայց այդ հեշտ չէ: Յեթե մեքենաները միայն
մարդու պես լավ պետք ե աշխատեն, ապա ուրեմն
մեքենաներ չլինելու կարիք չպետք ե ունենալին: Մե-
քենան պետք ե լավ աշխատի, քան մարդը: Նա պետք
ե աշխատի և կարող ե հարյուր անգամ արագ, հեշտ
և ուժեղ աշխատել, քան մարդը:

Մարդս ունի միայն յերկու ձեռք, իսկ մեքենան
կարող ե ունենալ բազմաթիվ ձեռքեր: Մարդը չի
կարող միանգամից յերկու գործիքով աշխատել, իսկ
մեքենան կարող ե աշխատել վոչ միայն յերկու, այլ
տասնյակ գործիքներով:

Մարդս չի կարող միանգամից յերկու գործ ա-
նել: Նա չի կարող միաժամանակ սղոցել ու կտրտել,
խփել ու ռանդել, իսկ մեքենան՝ կարող ե:

Կան ավտոմատ կոշված դադդյահներ: Բանվորը
դադդյահի մեջ ե դնում մի քանի յերկաթե ձողեր,
դադդյահը գործի յե անցնում: Սկզբում այդ ձողե-
րից՝ յերեք «մեծ կտրիչներով» բոլոր ե կոպտում,
հետո յերեք ուրիշ «մաքրող» կտրիչներով մաքրում
ե ետ բոլոր: Սրանից հետո գործի յե անցնում «ձե-
վաւորող» կտրիչը, տաշելով բոլորի գլուխը, իսկ այդ
նույն ժամին պտուտակ չինող գործիքը բոլորի վո-
րտանքն ե կտրում: Յեւ ահա ամեն ինչ պատրաստ
ե: Ինչերորդ գործիքը՝ «հատող» կտրիչը պատրաս-
տի բոլոր կտրում ե յերկաթե ձողից: Յեւ այս բո-
լորն այնպես արագ ե կատարվում, վոր հազիվ ես
կարողանում ավտոմատի աշխատանքին հետեւել:

Ահա և մեքենաներից մեկը: Աշխատում ե իննը
գործիքներով. և չկարծեք թե գործիքներից մեկը
հանգստանում ե, յերբ մյուսն ե աշխատում:

Բոլոր գործիքներն աշխատում են միաժամա-
նակ: Հատողն աշխատում ե առաջին ձողի վրա, ձե-
վաւորող և պտուտահատ գործիքներն զբաղված են
յերկրորդով, հղկիչ ու կտրիչները՝ յերրորդ ձո-
ղի վրա յեն չարչարվում, իսկ կոպտող կտրիչնե-
րը պատրաստում են չորրորդը:

Վո՞ր մարդը կարող ե այսպես աշխատել:

Վո՛չ - մեքենան յերկաթե մարդը չէ: Իսկ արա-
դությա՞նը, վորով նա աշխատում է: Չե՞ վոր յեր-
բամ կտրի՛ն այնպես արագ է աշխատում, վոր շի-
կանում, կարմրում է: Այսպիսի աշխատանքների հա-
մար կտրիչները հատուկ «արագ կտրող» պողպատից
են շինում:

Իսկ ճշտությունը: Տեսել եք՝ ի՞նչպես են աշ-
խատում դարբինները:

Նրանք աշխատում են յերկուսով: Մեկը փոքրիկ
ձեռքի մուրճով է խփում շիկացած յերկաթին ու ցույց
տալիս, թե վորտեղ պետք է ծեծել: Իսկ մյուս մուր-
ճահարը ծեծում է հսկա ու ալեկի ծանր կռանով
ու ալեկի մեծ թափով: Բայց մի՞թե կարելի չէ ծանր
կռանով, այն ել մեծ թափով խփել հեշտ, հենց այն-
տեղ, վորտեղ հարկավոր է: Ինչքան ուժեղ է թա-
փը, այնքան ել շատ է վրիպումը, իսկ թուջե դարբի-
նը չոգեչարժ կռանը խփում է անսխալ, առանց վրի-
պելու: Հարվածը ճիշտ է, հարվածը հարված: Վո՛չ
մի սխալ: Արագ և ճիշտ է աշխատում թուջե վար-

Իսկ ի՞նչ է անում նրա մոտի բանվորը: Նա մի-
այն նյութ է մատակարարում և հավաքում պատ-
րաստի իրերը: Բանվորը նույնն է՝ մեքենայի մոտ,
ինչ վոր աշակերտը վարպետի մոտ:

Միայն թե այնտեղ վո՛չ թե վարպետն է հրա-
մաններ արձակում, այլ աշակերտն է հրամաններ ար-
ձակում վարպետին:

3. Յերկու կենսիգրադ և յերեք Ուրալ

Առաջին հերթին մեզ հարկավոր են դադգյահ-
ներ, չոգեչարժ կռաններ, կողմ մեքենաներ, սեղ-

միչներ, մկրատներ, սղոցներ: Բայց վորպեսզի այս
մեքենաներն աշխատեն, հարկավոր են շարժիչներ՝
չոգու և ջրի տուրբիններ, դիզելներ, էլեքտրոմա-
տորներ:

Ունե՞նք այս բոլորը:

Ունենք, բայց քիչ:

Սրանց կարիքը մենք ալեկի ունենք, քան դադ-
գյահների: Դադգյահներ հզնամյակի վերջին մենք պետք
է չինենք մեց անգամ ալեկի, քան այժմ: Իսկ չոգու-
ն ու տուրբիններ մենք պետք է չինենք տասն և մեկ ան-
գամ ալեկի: Ջրի տուրբիններ ել մեզ շատ են հար-
կավոր. մենք ինն անգամ ալեկ պետք է չինենք, քան
հնգամյակի սկզբին:

Սա մի հսկայական առաջադրություն է, և
այս պահանջը պետք է կատարենք: Այլ կերպ կը-
քանդվի հնգամյա պլանը:

Բայց մենք վորքա՞ն ջրի և չոգու էլեքտրոկա-
յաններ ենք սկսել կառուցել: Սրանց յուրաքանչյու-
րի համար հարկավոր են տուրբիններ:

Իսկ չոգու կաթսանե՞ր: Սրանցից ել մենք քիչ
ունենք:

Յեւլ այն, ինչ վոր ել ունենք, վաղուց են հնացել,
մաշվել: Մեր գործարաններում կան ծեր կաթսա-
ներ, վորոնք շինված են դեռ անցյալ տարում: Ամեն
մի տասը կաթսայից ծեր են 3-ը, 25 տարուց անց:
Մեքենան ալեկի քիչ է սպրդում, քան մարդը: 25
տարեկան կաթսան արդեն ծեր է: Մարտինյան վա-
Մենք նրանց նորից կձուլենք կչինենք նոր, ու-
ռարաններում: Իսկ նրանց տեղը կչինենք չոգու, ու-
ժեղ և ամուր կաթսաներ: Մեզ ելի շատ մեքենաներ

են հարկավոր^{*)}։ Հարկավոր են շոգեկառքեր, շոգենավեր, ամբարձիկ կռաններ, կոնվեյերներ, ելեքտրական սալակներ, ելեվատորներ՝ բեռներ փոխադրելու և բարձրացնելու համար։

Հարկավոր են ջրհան մղիչներ և հողմահարներ, վորպեսզի խողովակների միջով ջուր, ող, նավթ և ձեթ մղեն։ Հարկավոր են շինարար մեքենաներ, ճառագայի մեքենաներ, հող քանդող, ծակող մեքենաներ, քիմիական ապարատներ, կոմբայներ, կալիչներ, տրակտորներ, վո՞ր մեկն ասենք։ Վերջապես մեզ հարկավոր է մեքենաների մի մեծ բանակահանգավորներ, ածխափորներ, բեռնակիրներ, սայլատար, կառուցողներ, հողագործներ, ջուլհակներ, քիմիկոսներ, կոշկակարներ, ջաղացականներ, արդյունաբերելու յե հում նյութ՝ հանք, քարածուխ, ևն գործարանները։ Յերրորդները աշխատելու յեն գործարանում՝ հումույթից ապրանքներ պատրաստելու։ Չորրորդներն աշխատելու յեն կոլտնտեսություններում և խորհտնտեսություններում՝ հաց պատրաստելու։

Մեր մեքենաներ պատրաստող գործարաններից յուրաքանչյուրը տարեկան հազարավոր մեքենաներ է պատրաստելու։ Շատ մեքենաներ մենք յերբեք չենք շինել, իսկ հիմա պետք է շինենք։ Մենք չենք շինել կոմբայներ, չենք շինել ավտոմոբիլներ, չենք շինել ծակիչ մեքենաներ, ելեքտրական սալակներ,

^{*)} Հնգամյա պլանի համաձայն՝ մեքենաների արտադրությունը պետք է ավելացնենք 3 և կես անգամ։ 5 տարվա ընթացքում մեքենաշինարարությունը պետի մեծանա 8—9 անգամ։

չարքացաններ, տրակտորներ, գութաններ, գրող մեքենաներ, ճանապարհային մեքենաներ, ողահար մուրճեր։ Մենք պետք է հարյուրավոր միանգամայնոր արտադրություններ ստեղծենք. իսկ այդ այնքան ել հեշտ բան չէ։ Նոր գործն անելիս նախ պետք է սովորել և հետո գործն սկսել։ Ահա թե ինչպիսի դժվարին խնդիրներ են դրված մեր առաջ՝ նոր արտադրություններ ստեղծել և մեքենաների քանակը շատացնել բաղմաթիվ անգամ։ Լենինգրադի բոլոր գործարանները միասին վերցրած արժեն 700 միլ. ռուբլի։ Նրանց վերաշինման և նորերի վրա մենք այս հինգ տարվա ընթացքում պետք է ծախսենք մոտ 700 միլ. ռուբլի դարձյալ՝ հինգ տարվա ընթացքում մի նոր Լենինգրադ ստեղծելու։

Հինգ տարուց հետո մենք կունենանք յերկու Լենինգրադ, յերեք Ուրալ և յերկու Ուկրաինա։

4. Ավտոմատ գործարան

Մեր շինած յուրաքանչյուր մեքենային տալու յենք ճիշտ առաջադրություններ, ճիշտ պլան — այսքան ապրանք պատրաստել մի ժամում, այսքան մի րոում, այսքան ապրանք մի տարում։

Ամբողջ գործարանն ել պետք է աշխատի պլանով։ Յեթե Ստալինգրադի տրակտորի գործարանը տարեկան տա վոչ թե հիսուն հազար տրակտոր, այլ քսան հազար, այդ իսկույն կանդաղատնա Փրոնտի մի այլ մասի—կոլտնտեսությունների, խորհատնտեսությունների վրա։ Յեթե գոմեն վառարանները տարեկան մեզ տան վոչ թե 17 միլ. տոնն թուջ, այլ միայն 8 կամ 9, իսկույն կկանգնի մեր մեքենա պատրաստող գործարանների կեսը։

Ամեն մի գործարան ունի իր փոքրիկ պլանը: Իսկ այլ փոքրիկ պլաններէց կազմված եմեծ պլանն, հնգամ-
յա պլանը: Յեւթ փոքրագլի իրագործվի մեծ պլանը,
պետք ե կատարել բոլոր փոքրիկ պլանները: Ամեն մի
գործարան պետք ե աշխատի իբրեւ ավտոմատ:

Իսկ ինչպես շինել, վոր գործարանը ավտոմատին
հատուկ ճշտությամբ մեքենաներ պատրաստի: Մեքե-
նան հո պերրոնի տոմս չի՞, վոր 10 կրպակները ներս
գցես, տոմսը ճեղքէց դուրս գցի: Այսպես խո չե՞ս չի-
նի: Մեծ գործարանը—դա մի ամբողջ քաղաք ե: Միշտ
եւ վորոն ե տեղ կարող ե պահպանութիւն լինել: Այստեղ
չուրն ե կանգնել, այնտեղ լուսնն ե հանգել, մի յերրորդ
տեղ բանվորն ուշացաւ, մի չորրորդ տեղ գործիքը
կտարվեց:

Ճիշտ ե, այս բոլորը լինում են, բայց այնուամե-
նայնիւ կարելի չե այնպես շինել, ինչպես մեքենա, ինչ-
պէս պերրոնի տոմս տվող ավտոմատ: Ա՛յ, որինակ Ստա-
լինգրադի տրակտորի գործարանը: Ամեն մի վեց բոպեն
համ ու նոր չորացրած տրակտոր: Ամեն ուր յոթանասուն
վազոն հումուսթ ե ներս մտնում գործարանի դարբանե-
րէց: Յեւթ ամեն ուր յոթանասունհինգ տրակտորներով
բարձած բաց վազոններ են մնաս բարով ասում գործա-

Պակաս ավտոմատ ե սա՞:

Բայց ի՞նչպես շինել սրան, ի՞նչպես գլուխ բերել:
Տրակտորը—այլ մի փոքր իր չե, ամեն մի տրակ-
տորի մեջ հինգ հազար մաս, մասնիկներ կան:

Անհրաժեշտ ե ամեն մի մասն եւ առանձին պատրաս-
տել, ձուլել թուջից, կտրել յերկաթից, մշակել դազ-
դասի վրա, տաշել, հարթել, ծակոտել, ունդել:

Իսկ հետո այլ մասերը պետք ե միացնել, ի մի հա-
վաքել, հագցնել մեկը մյուսին: Իսկ յեթե հանկարծ
չմիացան: Հանկարծ մի վորե ե տեղ սխալ լինի, ծակն
այնտեղ չի, վորտեղ պետք ե, բոլոր տեղ չի հասնում:
Չե՞ վոր այս բոլորը կարող ե պատահել:

Իսկ յեթե այլ պատահի, յեթե մի տեղ սխալ լինի,
մյուս տեղը, յերրորդը, ահա ե քանդվեց գործարանի
պլանը, ահա ե քանդվեց ամբողջ հնգամյա պլանը:

Վո՛չ, սխալ լինել չի կարող:

Պետք ե այնպես շինել, վոր սխալ չլինի:

5. Ինչպես են անսխալ աշխատում

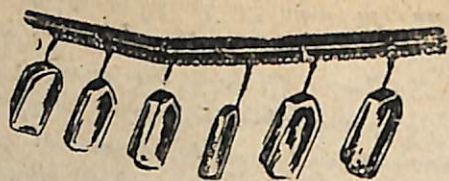
Հսկայական դահլիճ ե: Դահլիճի լայնությամբ
ապրմաթիւ շարքերով կանգնած են դադդյահներ.
կանգնած են ինչպես քաղաքի տները:

Դադդյահներ խառատի, ծակող, ունդող, բոլ-
տահատ, գալիահատ, ֆրեզիրային, հղկող: 1360
դադդյահ:

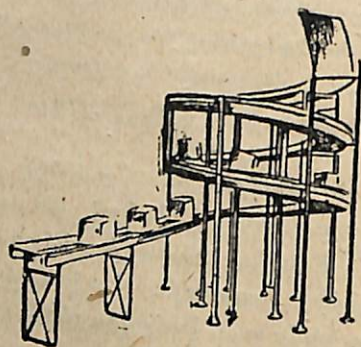
Դադդյահների արանքում փողոցներ են, այն եւ
հարյուրավոր փողոցներ:

Փողոցներում յերկար շարաններով վոչ թե մար-
դիկ են շարժվում, այլ իրեր, տրակտորի մասերը,
նրա անհամար մասնիկները:

Այս քաղաքում, ի հարկե, վոչ տրամվայ կա
եւ վոչ եւ ավտոբուսներ: Թեթե իրերն առաջ են շարժ-
վում բոլիկներէ ե թեք նավիկներէ ողնությամբ:
Ծանր իրերը՝ ունդի վրայով, տալիսներէ միջո-
ցով են առաջ շարժվում, կամ թե չե շարժական ճա-
նապարհներով — կոնվեյերներով են առաջ սողում:
Յեւթ բոլորը, բոլորը գեպի քաղաքի գլխավոր փողոցն
են գնում, վաղում, սողում:

Նկ. 23 ա.— Առկախ ճանապարհ: Իրերը վաղում են ողից կախված:

Նկ. 23 բ.— Ամենահասարակ միջոցը՝ երբ մի հարկից մյուսը իջեցնելու համար:

Նկ. 23 գ.— Մեքենայի այս մասերը քաշելն անհարմար կլինեին, իսկ այստեղ իրենք-իրենց են զննում:

Նկ. 23 դ.— Բուրիկների վրա շինած ճանապարհն ավելի թեթև էրեբի համար:

մեն մի դադդյա՜հի մոտ կանգ են առնում, կարծես տուն են վաղում: Մի տեղ նրանց ունեղում են, մյուս տեղը տաչում, յերրորդ տեղը հղկում: Յեվ յերբ մասնիկը դլխավոր փողոցին է հասնում, նա արդեն կարգի բերված, մշակված պատրաստ է լինում արակտորի մասը դառնալու:

Դլխավոր փողոցում արդեն այդ մասերը հափաքվում են և արակտորը պատրաստ է:

ԳԼՈՒԽ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

ՄԵՐ ՅԵՐԿՐԻ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՑՆԵԸ

1. Մեր դաշնակից ֆիմիան

«Իմ աչքի առաջ պայթեցրվեց «Դյուցազն»-ի հըսկա ժայռը:

Մենք նրանցից յերկու հարյուր քայլի վրա ելինք կանգնած, յերբ նա մի քանի անգամ խոր ա՛խ քաշեց, ցնցվեց և սարսափ ամպը նրան փաթաթեց: Տարորինակ արագությամբ չքացան այդ տմարերը, իսկ ժայռը ինձ թվաց լա՛յն ու ցածր»:

Այսպես է պատմում Մաքսիմ Գորկին իր տեսածի մասին Դնեպրոստորոյում: Այնտեղ ժայռերը հեղուկ ողի և սև մրի փամփուշտներով են պայթեցնում: Մի քիչ ող, մի քիչ մուր—և ահա ամբողջ ժայռը ջարդ ու փշուր է լինում:

Ո՞վ է այս հնարել:

Քիմիկոսները:

Այնտեղ, Դնեպրոստորոյում, ջրասույզ ավթեղենի ներքև փառվող ճրագ-կտրիչներով գետի հատակն են իջնում և պողպատը դադային բոցով ջրի տակ կտրում:

Այս ել ենք քիմիկաները հնարել:
Կոլտեստեսությունների դաշտերում հողը յեր-
կու անդամ ավել է բերք տալիս, քան թե հարևան
դյուղացիների մասերում:
Ինչի՞ցն է սա:

Վորովհետև կոլտեստեսությունն իր դաշտերը
քիմիական մարմիններով և պարարտացնում: Կոլ-
տեստեսությունը քիմիայի պես ուժեղ դաշնակից ու-
նի:

Քիմիան մեզ ոգնում է ծակել, ժայռերը, կտրել
պողպատը, անրերը հողը բերրի դարձնել: Քի-
միան մեզ բժշկում է, քիմիան մեզ լվանում է, քի-
միան մեզ կերակրում է, հագցնում է՝ շոր, վրտնա-
ման:

Առանց քիմիայի մենք զենք չենք կարող պատ-
րաստել՝ կաշի, թուղթ, սապոն, ռետին, մոմ,
դեղորայք, ներկեր, կոնսերվներ: Առանց քիմիայի
մենք չենք կարող սպիտակացնել և ներկել գործ-
վածքները, ստանալ բենզին և սպիտակ նավթ, խը-
մելու ջուրը մաքրել, կռվել ցանքսերը վոչնչաց-
նող վնասարարների դեմ:

Քիմիան պիտանի և ոգտակար է դարձնում այն
ամենն, ինչ դեն են ածում, ինչ անպետք է համար-
վում: Փայտի ճղներից ու թիկից նա մետաքս է պատ-
րաստում: Սոսու կոճղներից՝ սկիպիտար և կանի-
ֆոլ է չինում: Ածխի ճյուղից—ներկեր ու դեղեր
պատրաստում: Ծղնոտներից և յեղեղներից—թուղթ
և սովորաթուղթ դուրս բերում: Ուղից և կոկոս-
յան վառարաններից հեռացող գազերից պարատաց-
նող նյութ պատրաստելու համար մեզ ամյակ է
աալիս:

Քիմիան մեզ սովորեցրել է պատրաստել ար-
հեստական ռետին՝ վոչ կաուչուկից, անուշահոտ
ջրեր՝ վոչ ծաղիկներից, արհեստական կաշի՝ վոչ կաշ-
վից, արհեստական բուրդ՝ վոչ բրդից, արհեստա-
կան քար՝ վոչ քարից, արհեստական վոսկոր՝ վոչ
վոսկրից:

Փայտի թեփից պատրաստել մետաքս, ածու-
թից՝ նավթ—այս բոլորը մոտիկ անցյալում ան-
հեթեթություն, մտացածին կհամարվեր: Ինչո՞ւ
այլ բոլորն արդեն չինվում է:

Քիմիան դաշնակից է բոլոր նրանց, ովքեր կա-
րողանում են նրան քաջել դեպ իրենց կողմը: Պա-
տերազմի ժամանակ քիմիան թշնամու խրամատնե-
րը թունալից դադով է լցնում: Նույն քիմիան վեր-
բը կում և մարդկանց այդ թունալից դադերից, մատա-
կարսերով նրանց հակադադեր:

Մի յերկրում ինչքան շատ են քիմիական գործա-
րանները, նույնքան նա հարուստ է և ուժեղ:

Իսկ շատ են արդյոք մեր քիմիական գործարան-
ները:

Քիչ են:

2. Յերկրի փիմիական ցեխը փարիկաներին

Մենք կոկոսյան գազը կրակի մեջ ալում ենք, մինչ-
դեռ նրանից և ուղից կարելի չէ ամյակ պատրաստել:
Մենք ծծմբային գազը պղնձածուլարանների վառարան-
ներից ազատ բաց ենք թողնում և դրանով թունավորում
չըջակալքը: մինչդեռ այդ գազից ել կարելի չէ ծծմբա-
յին թթվում պատրաստել, իսկ ծծմբային թթվումը մեզ
պետք է բազմաթիվ արտադրության համար: Մենք
միլիարդ տոններով ֆոսֆորիտ ունենք, աշխարհիս

ամենամեծ կալիւի շերտերը մերն են, բայց և այնպէս մեր դաշտերը սոված են և գյուղացիները չգիտեն, թե ի՞նչ ե ֆոսֆորը, կալիւն:

Մենք չունենք արհեստական մետաքսի, արհեստական իւրդի, արհեստական կաշիի գործարաններ: Մեր դրքերի և լրագրների համար թուղթը պակասում ե: Թուղթ, արհեստական մետաքս, արհեստական բուրդ, արհեստական կաշի ստանալու համար մի առանձին հոսմույթ հարկավոր չէ, այլ պետք ե միայտ, վոր ինչքան ուղեւ մենք ունենք:

Ուրեմն հենց սա յե մեր ամենաթույլ կողմը-քիմիան: Նշանակում ե մեզ քիմիական գործարաններ են պետք:

Յերկարթ արդյունաբերող գործարաններում, վորտեղ մենք կոկոսյան վառարաններ ունենք, պետք ե պարարտանյութ պատրաստող գործարաններ չինենք, քիմիական ցեխեր ունենանք:

Այնտեղ, վորտեղ մենք անտառ ունենք, պետք ե թղթի, արհեստական մետաքսի, արհեստական բրդի, արհեստական կաշիի գործարաններ չինենք:

Պղնձաձուլարաններին կից պետք ե ծծմբային թղթ-վուտի գործարաններ չինենք:

Քիմիական մետաղի և անտառի հետ դաշն պիտի կապել: Քիմիական գործարաններին՝ անտառները միայտ, ճյուղեր ու կոճղեր են տալու, սղոցարանները իրենց դեն ածելու մնացորդները, իսկ մետաղաձուլական գործարանները իրենց վառարանների գազերը:

Ելեքտրոկայաններում մենք շողին պետք ե տուրամներ, իսկ հետո այդ շողին, չնայած թույլ, բայց դեռ ջերմ, կուղղենք դեպի քիմիական սպարատները թուղթ, ուտիւն և սապոն ստանալու համար:

Ամբողջ յերկիրը լինելու յե մի հսկա ֆաբրիկա, իսկ այդ ֆաբրիկայում քիմիական ցեխը բռնելու յե վոչ թե հետին, այլ առաջնահարգ տեղերից մեկը:

3. Պատերազմ իրերի դեմ

Իայց այնքան ել հեշտ բան չե այդքան քիմիական գործարաններ չինելը: Խնդիրն այն չէ, վոր մենք պետք ե հնգամյակի վերջին քիմիական սպարատների արտադրությունն ավելացնենք 12 անգամ. ինդիրն այն չէ, վոր մենք պետք ե հազարավոր քիմիկոսներ պատրաստենք, այլ ամենազգուշան այն ե, վոր համարյա այդ բոլոր արտադրությունները նոր են մեզ համար: Արտասահմանյան նման արհեստական սպարատանյութ, արհեստական մետաքս, արհեստական կաշի պատրաստող գործարանները նոր գործարաններ են, վոր առաջ են յեկել միայն վերջին ժամանակներս: Շատ բան գաղտնիս պահվում, արտասահմանյան ֆաբրիկաները մեզ շատ բան չեն ասում: Մենք պետք ե այդ գաղտնիքները բանանք, նորից գտնենք այն, ինչ վոր արդեն դոնված ե: Գործարաններում ամյակ ստանալու համար անհրաժեշտ ե լինում գազը սառցնել 200 աստիճանից ցածր. տաքացնել 500-600 աստիճանից բարձր, պահել հարյուրավոր մթնոլորտային ճնշման տակ:

Այսպիսի ճնշումից գազը պողպատե ամանի պատերից այնպես ե անցնում, վոր կարծես թե քաթանի կտորից ե դուրս գալիս. իսկ պայթուցի վտանգը: Շիկացած գազը ուտում ե պողպատը, և նրան կտրուվող ե իրիւրուն ե դարձնում: Յեթե գազը հանկարծ դուրս պրծնի, իսկույն կպայթեցնի իր պողպատե բանտը. այն ժամանակ վա՛յ մարդկանց - մահն անխուսափելի յե նրանց համար: Դժվար ե պայքարել

դադրի դեմ. հատուկ պողպատ ե հարկավոր, վոր դադր չկարողանա նրա մեջից անցնել: Պետք է վառարանի չորս կողմը պողպատե պատյան չինել, վոր պայթյունի ժամանակ դադը չկարողանա մարդկանց սպանել: Բոլորը պետք է նախատեսել, բոլորը պետք է կանխել: Մեր ինժեներներն ու բանվորները մինչև հիմա դործ չեն ունեցել այսպիսի սարսափելի պրոտոթյան (200 % 0-ից ցածր) այսպիսի բարձր ճնշումից (մինչև 1000 մթնոլորտ) հետ: Այդպիսի դործարաններ մեզ մոտ առաջին անգամ միայն 1925 թվին են սկսել շինել: Հիմա փորձառություն ունենք. մեր ինժեներներն ու բանվորներն արդեն ընտելացել են այդ սարքառաներին և դիտեն, թե ինչպես պետք է այդ վտանգավոր թշնամու հախիցը գալ:

Իրերի դեմ պատերազմելը այնքան էլ հեշտ չէ: Շատ հաճախ այդ ավելի դժվար է, քան մարդկանց դեմ պատերազմելը: Բայց մեր ուժեղ դաշնակից քիմիան ողնելու յե մեզ՝ հաղթությամբ դուրս դալու այս պատերազմից:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍԵՐՈՐԴ

ՀԱՅԱՀԱՏԻԿՆԵՐԻ ՀԱՆՔԵՐԸ

1. Հացը — այդ ածուխն է

Հանքահորերից մենք ստանում ենք սև ածուխ՝ կա և կանաչ ածուխ, դա տորֆն է, սպիտակ ածուխը՝ ջրի եներգիան է, ուժը, յերկնագույն ածուխը քամու եներգիան է, կապույտ ածուխը ծովի մակընթացության ուժն է, դեղին ածուխը — արեգակի ճառագայթների եներգիան է:

Կա մի ածուխ ևս, եներգիայի մի աղբյուր ևս՝ հացը: Հացի ամեն մի կտորը՝ դա հենց ենպես սոսկ հացի կտոր չէ: Դա եներգիայի մի լիցքն է, ձեռքերի, վտանքի և ուղեղի լարված աշխատանքի մի բեկորն է:

Այդ ածուխը պակաս կարևոր չէ մեզ համար, քան այն, վոր մենք այրում ենք շոգեկաթսաները սաքացնելու համար: Չե՞ վոր եներգիան միայն մե-

Նկ. 24 — Այստեղ ամեն ինչ դեռ ձեռքի աշխատանքով է, ինչպես հազար տարի առաջ:

քենաներին չի հարկավոր, այլ և մարդկանց: Մեզ հարկավոր է միլլիոն տոնն հացահատիկ, և վոչ միայն կավոր է միլլիոն տոնն հացահատիկ, և վոչ միայն հացահատիկ, այլ և միս, կաթ, բանջարեղեն, ձեթ:

Յեվ հենց այդ արժեքավոր ածուխն է, վոր մենք քիչ ունենք: Գիտնականներն ասում են՝ այս միևնույն տարածությունից մենք կարող ենք կրկնակին ու դեռ ավելին ստանալ, քան մենք այժմ ենք ստա-

նում, քան մեզ հարկավոր է: Մինչդեռ մեր յերկրում հացահատիկ մշակողներ ավելի շատ են, քան յերկաթ, ածուխ և այլն ուրիշ բաներ արդյունաբերողները:

Ինչու՞մն և բանը:

Բանը նրանումն է, վոր ածուխը, յերկաթը մենք արդյունահանում ենք լավ ուժեղ մեքենաներով և աշխատանքով մեծ ֆարրիկաներում ու հանքավայրերում:

Նկ. 25. — Կալը կախում են կամով: Շողեշարժ կախող մեքենան տան անգամ ավելի շուտ կաներ այս դորժը:

Իսկ մենք շատ ունենք հացահատիկի հանքեր ու ֆարրիկաներ: Նոր-նոր են սկսել առաջ գալ: Դեռ բելն:

Հացի, մսի, կաթի կիսից ավելին մենք ձեռք ենք բերում գյուղական մանր տնտեսություններում հատիկների փոքրիկ արհեստանոցներում:

Այնտեղ ֆարրիկաներում մենք տասնյակ մեքենաներ ունենք, արագաշարժ, հեշտ աշխատող մետաղե ձեռքերով: Այստեղ դուք սակավ կտեսնեք մեքենաներ: Այստեղ դեռ ևս ձեռքի աշխատանքն է իշխում, այնպես, ինչպես հազար տարի առաջ՝ մանրաղ, գերանդի, կամ բահ:

Այնտեղ ֆարրիկան սլան ունի ուղիղ, ձիշտ, ամեն ինչ հաշված:

Այստեղ աշխատանքը առանց պլանի չէ, ըստ հին սովորույթյան, ինչպես պապերն են աշխատել:

Այստեղ՝ դործարանում բանվորները գիտեն, վոր այսքան տոնն ապրանք ստանալու համար հարկավոր է այսքան հումույթ, այսքան վառելիք, այսքան ժամ աշխատանք:

Իսկ գյուղացին կարող է ասել, թե իր աշխատանքից ինչ բերք կստացվի. հերի՞ք կանի իր հացը մինչև մյուս տարի, թե՞ վոչ: Գյուղացին չարունակ ահի մեջ է, նա չունի այն վստահությունը, հավատը դեպի իր աշխատանքը, ինչ ունի բանվորը: Յեւալը կարող է նրա ցանքսն այրել: Անձրեւը կարող է լուսողը կարող է նրա ամբողջ բերքը վոջնչացնել: Վո՞չ, այս կարող է նրա ամբողջ բերքը վոջնչացնել: Վո՞չ, այս պես անկարելի չէ: Պետք է այլ կերպ տնտրինել այն մարդկանց աշխատանքը, վորոնք հաց են մշակում: Միթե՞ մենք կարող եյինք հանդուրժել, յեթե մեր յերկրում յերկաթը արդյունաբերվեր վոչ մեծ ֆարրիկաներում, այլ մելիոնավոր գյուղական դարբնոցներում, յեթե մենք չխմանայինք, թե ունենալու՞

յենք յերկաթ, թե չե, բավական կլինի, թե պակասելու չի:

Սակայն ինչպե՞ս դյուղական այդքան մանր արհեստանոցները դյուղական մեծ ֆարրիկաներ դարձնենք, ինչպե՞ս կազմակերպենք աշխատանքը, վո՞չ վոչ յերաշտից վախ ունենանք, վոչ անձրևից:

Արդյոք կարելի՞ չէ այդ անել:

2. Առանց պատերի և առանց տանիքների փարփկանք

Մի փորեւ մետաղածուլական դործարանում կամ քիմիական ֆարրիկայում խնդիրը պարզ է. նա ունի մեքենա, ունի հումուլթ և հարկավոր է միայն հումուլթից պատրաստել պողպատ, չուգուն, սապոն, բորակ, սուպերֆոսֆատ*):

Հարկավոր ե ջուր, բանվորը բաց է անում ծորակը և ջուրը գնում է, ուր հարկավոր է: Հարկավոր է և լույս — չուգուն և տալիս կոծակը, լույսը պատրաստ է: Հարկավոր է և էլեկտրական եներգիւ, բաց և թողնում հոսանքը, եներգիւն պատրաստ է, գործարանում բանվորի տրամադրության տակ են՝ ամենուժեղ ցրտությունը, վոր 200° դերոյից ցածր է, ամենուժեղ տաքությունը 1000-2000° դերոյից բարձր, հաղար մթնոլորտ ունեցող ճնշումը $1/1000$ մթնոլորտ նոսրացում:

Իսկ դյուղացիւն. ի՞նչ է նրա վիճակը: Զուրը տալիս է վոչ թե ջրամբարի ջրմուղը, այլ ամպերը: Լույսն ու եներգիւն ուղարկում է վոչ թե էլեկտրոկայանը, այլ արեգակը: Բայց միթե կարե-

*) Արհեստական պարարտանյութ:

լի չէ արեգակին հրամայել լույս տալ կամ չտալ: Միթե կարելի չէ արեգակին հրամայել — կանգնի՞ր:

Վոչ, չի կարելի:

Նշանակում է մարդս անդոր է ու անպաշտպան բնության առաջ:

Ձի կարելի հանգցնել արեգակը և վերացնել յերաշտը, բայց ցանելու համար կարելի չէ այնպիսի հացահատիկներ վերցնել, վոր յերաշտից ավելի քիչ վախ ունի:

Ձի կարելի ստիպել, վոր անձրև դա, բայց կարելի չէ փորել ջրանցքներ և նրանց միջոցով ջուր բերել հացնել դաշտերին: Ձի կարելի կանգնեցնել քամիները, բայց կարելի չէ դաշտերի չորս կողմը ծառաները, բայց կարելի չէ դաշտերի հողմերից:

Ձի՞ կարելի կանգնեցնել հեղեղը, վոր նա չփթի: Իսկոտն այնպես արագ ժողովել, վոր նա աճեցնել,

Ձի կարելի անբերրի հողում հաց աճեցնել, բայց այդ հողը հանքային պարարտանյութով կարելի չէ բերրի դարձնել:

Բնությանը կարելի չէ ստիպել — հնազանդեցնել: Այստեղ նույնպես կարելի չէ կազմակերպել նախես, վոր վո՞չ մի պատահականություն չլինի, վոր ամեն ինչ հաշված, չափած, ձևած լինի, ինչպե՞ս և ամեն մի քիմիական դործարանում:

Ի հարկե, այստեղ դործն ավելի դժվար է: Վոր ցահատիկ ֆարրիկան — դա մի ֆարրիկա չէ, վոր բաց յերկնքի տակ է գտնվում, վոչ պատեր ունի, վոչ տանիք: Նրա արհեստանոցները դաշտերն են: Ամենամեծ քիմիական ֆարրիկան դուք կարող եք պատել 2-3 ժամում, իսկ հացահատիկների մեծ ֆարրիկան, վոր 100-150 հեկտար տարածություն է բուսում, դա չես կարող նույնիսկ մի քանի որում շրջել:

Ու այս հսկա տարածութեան վրա պետք է տեղափոխել և՛ մարդիք, և՛ մեքենաներ, և՛ սերմեր, և՛ պարտանյութ, և՛ վառելիք, և՛ պատրաստ մթերքէ հացահատիկները, ծղնոտն ու դարմանը:

Ահա հենց այդ է ամենադժվարը:

3. Պրոֆեսոր, վոք հաշվել չգիտե

Մի պրոֆեսոր մինչև անգամ աղյուսակ է կադմել՝ ապացուցելու համար, թե վորքան շատ ժամանակ է կորցնում բանվորը դնալ-գալու վրա: Պրոֆեսորը հաշվել է, վոր ամեն մի բանվոր որակյան վեց անգամ է դնում-գալիս: Առավորը գլխավոր տնատեղից մինչև աշխատանքի վայրը, այս մեկ՝ ծաշի ժամանակ դաշտից տուն գալը, այս յերկրորդ՝ ծաշից հետո դեպի աշխատանքի վայրը — այս յերրորդ: Դեպի տուն քնելու համար՝ ես ել քեզ չորրորդ: Բացի սրանից՝ պրոֆեսորը հաշվում է, վոր կարող է անձրև դալ, հաշվենք թե որակյան մի անձրևի հինգերորդը զրոսանքը: Անձրևից հետո դաշտից զրոսանքը: Յեթե տնատեղը աշխատանքի վայրից հեռու չէ, այդ այնքան էլ սարսափելի չէ: Իսկ յեթե տնատեղը գտնվում է վեց, յոթ կիլոմետր հեռավորութեան վրա, այն ժամանակ դնալ-գալու վրա բանվորը կկորցնի յոթը ժամ: Իսկ աշխատանքի համար տակը կմնա ընդամենը մեկ ժամ:

Յեթե աշխատանքի վայրը լինի յոթ և վոչ վեց կիլոմետր հեռավորութեան վրա, այն ժամանակ բանվորի ամբողջ բանվորական օրը կկորցնի դնալ-գալու

Իսկ յեթե տարածութիւնը լինի ավելի քան յոթ կիլոմետր, այն ժամանակ բանվորը յերեք ել չի հասնի աշխատանքի վայրը:

Աշխատավայրը կլինի նրա համար այնքան անմատչելի, վորքան անմատչելի յեն հյուսիսային բեկեռները՝ Գաուրիդանգարի*) դադաթը:

Յեւ, իսկապես, բանվորը դեռ կես ճանապարհը չանցած՝ պետք է հետ դառնա ծաշելու: Ծաշեց, անցավ կես ճանապարհը, նորից հետ դարձիւր, անձրև է դալիս: Այստեղից ել պրոֆեսորը յեղրակացութիւններ է անում — չի կարելի հացահատիկների մեծ ֆաբրիկաներ կառուցել:

Բայց չէ՞ վոր կարելի յե բանվորներին տեղափոխել Փուրգոնով կամ ավտոմոբիլով:

Վո՛չ, այս նույնպես անկարելի յե: Հանաք հոջի՞, հինգ կամ վեց հազար մարդկանց ֆաբրիկայում որակյան վեց անգամ ման ածել:

Այդ չափից դուրս թանգ կնստի:

Բայց միթե՞ պրոֆեսորն ուղիղ է ասում: Մի՞թե իսկապես հացահատիկի մեծ ֆաբրիկա ստեղծելն անկարելի յե:

Վո՛չ, պրոֆեսորը սխալվել է: Հացահատիկի մեծ ֆաբրիկաներ մենք արդեն ունենք և այնտեղ աշխատանքը կատարվում է: 1928 թվից սկսել է աշխատել հացահատիկի հսկա ֆաբրիկան — «Գիգանտ» խոտել հացահատիկի հսկա գիտեք ի՞նչ տարածութիւն է բռնում — յերեք կիլոմետր հյուսիսից — հարավ և քառասուն կիլոմետր՝ արևմուտքից — արևելք:

*) Հիմալայան լեռների դադաթը: Գտնվում է Հնդկաստանի հյուսիսում: Յերկրի վրա ամենաբարձր սարն է. ունի 8840 մետր բարձրութիւն:

Յեւ ի՞նչ, այնտեղ բանավորները վոտքով են գլխում:

Վո՛չ:

Այնտեղիցներով են գլխում:

Վո՛չ:

Նրանք ապրում են այնտեղ, վորտեղ աշխատում են:

Յեւ շատ հասարակ ձևով: Բոլորովին եւ հարկավոր չէ պրոֆեսսոր լինելու, վոր եղբանք միտք անեն: Չորսամյակի՝ ամեն մի աշակերտ քեզ կասի, վոր իսկի յեւ հարկավոր չէ տուն վաղելի ճաշելու համար, քանի վոր կարելի չէ իր հետ վերցնել շարժական խոհանոցը և դաշտում ճաշել: Իսկի յեւ հարկավոր չէ ամեն իրիկուն տուն գնալ քնելու համար: Գիշերել կարելի չէ վրան նստալ: Իսկ յեթե անձրեւ՝ յեկալ: Մեծ խաթա կը լինի, կարծես: Յեւ մի՞թե անձրեւից պաշտպանվելու համար պետք է փախչել տուն, վոր մի քանի կիլոմետր հեռավորության վրա յե գտնվում: Մի վախեցիր, վրանք անձրեւից լավ կպատսպարի: Չե՞ վոր կարմիր բանակայիններն ամբողջ ամառ ու վրաններում են անցկացնում:

Կարելի չէ այնպես անել, վոր մարդիկ ամբողջ ուրը չվազվզեն: Յեւ այս սարքերն այնքան եւ դժվար չէ:

4. Անիվներով ֆաբրիկան

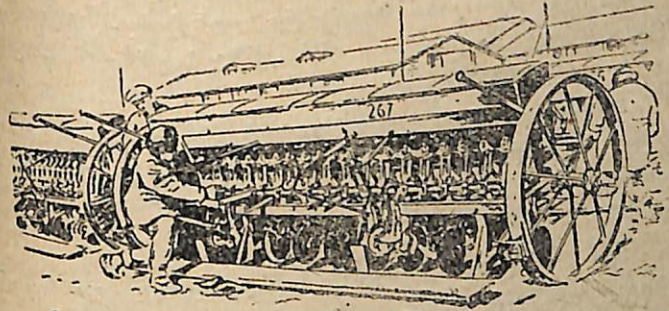
Իսկ մեքենաներն ինչպե՞ս անենք: Բոլոր ֆաբրիկաներում մեքենաները պինդ կանոնաձև են տեղում, ամբարցրած հատակին, հիմքին: Իսկ հացաֆաբրիկաների ֆաբրիկաներում մեքենաներ չեն կարող կանգնած մնալ, նրանց պետք է մի տեղից մյուս տեղը քաշ տալ:

Ինչպե՞ս անել այս:

Մեքենաները կանգնեցնել անիվներով վրա: Չե՞ վոր գյուղատնտեսական մեքենան միանգամից կարելի չէ տարբերել ամեն մի ֆաբրիկայի մեքենաներից: Ֆաբրիկայի մեքենան անիվներն է, իսկ գյուղատնտեսական մեքենան անիվներ ունի: Յեւ ամբողջ հացահատիկի ֆաբրիկան կարելի չէ կառուցել անիվների վրա:

Անցնենք մի քանի ուրով «Գիղանո»:

Դուք այնտեղ ամեն ինչ անիվներով վրա կտեսնեք—և՛ լանվորական տները, և՛ արհեստանոցները, և՛

Նկ. 26. — Անիվներով մեքենան: Դա շարքացան է: Դիակները շարքով աղտոնել են փորում հողում: Հատիկները խողովակների միջով աղտոններն են թափվում:

հեղանյութերի ջրամբարները, և՛ փոստային բաժանմունքը, և՛ խմբադրատունը: Մինչև անգամ շարժիչ մեքենան անիվներով վրա չէ: Նա վո՛չ միայն պետք է գործի դրել մեքենաներին, այլև նրանց իր յետևից մի տեղից մյուս տեղը բոլորովին քաշի:

Այդ շարժիչը տրակտորն է:

«Գիւգանտ» խորհրդակցութեամբ բոլոր բան-
վորներն ու մեքենաներն ամբողջ ամառը մի տե-
ղեց մյուս տեղն են թափառում: Մի քանի տարի
առաջ ո՛վ կ'մտածեր, վոր կարող է թափառաւոր-
ջիկ յերկրագործութեան լինել, ինչպէս մի քանի
տեղեր դեռեւս մնացել են թափառաւորջիկ խաշնա-
րածութեան:

Բայց ինչպէ՞ս կարգավորել կասը նրանց մի-
ջև: Չե՞ վոր Փարբիկայում բոլոր բանվորները
մեջ պետք է կաս լինի. վարպետը պետք է լո-
մանա, թե ի՞նչ է անում իր բանվորը. իսկ վա-
րէջը պետք է իմանա, թե ի՞նչ է անում գործա-
ւանի ամեն մի արհեստանոցը:

Իսկ այստեղ հացահատիկի Փարբիկայում մի
ջոկատից մինչև մյուսը, տասնյակ կիլոմետր տա-
րածութեան, հեռադիտակով անգամ չէս կարող
տեսնել:

Այս դեպքում կարելի կլինի կասը պահպանել
հեռախոսի միջոցով: «Գիւգանտ»-ում ամբողջ տա-
րածութեան վրա դաշտային հեռախոսի թեւեր են
անցկացրած: Ու ամեն մի բրիգադ կարող է ու-
ղած ընդհանր. խոսակցութեան ունենալ կենտրոնա-
կան տան, այսինքն, խորհրդակցութեան գլխավոր
չտաբի հետ:

5. Յերբ մեկը փոխարինում է հարյուրին

Բայց մեծ Փարբիկաների համար մեծ էլ մե-
քենաներ են հարկավոր: Կա՞ն այդպիսի մեքենա-

կան: Անցան այն ժամանակները, յերբ հիմ-
նի միակ դործիքը մանգաղն ու գերանդին էր:
Հիմա կան մեծ մեքենաներ, վորոնցից յուրաքան-
չուրը հարյուրավոր մանգաղների, գերանդինների
յին փոխարինում: Հիմիկվա հնձվորը մեքենա-
վարն է՝ հատուկ հագուստով, պահպանակի ա-
նոցներով, յուղակալած ձեռքերով: Նա կոմբայն
մեքենայի կամուրջիկի վրա յե, դետնից բարձր: Նա
իր ձեռքին սուլիչ ունի: Այդ սուլիչով նա հրա-
մաններ է տալիս ղեկը բռնողին:

Կոմբայնը ընթանում է դաշտի միջով:

Պատվում է հսկա թեւ. դեպի դանակն են
կռնում հասկերը: Իսկ կտրտած հասկերն իրենք
իրենց են վազում մեքենայի ներքո: Դանակներն ա-
րագ յետ ու առաջ են շարժվում ու կտրում հա-
կերը: Իսկ այնտեղ, ներսում կասող է քամհարն
են. մի ախիթարթում ցորենը հանում են հասկից,
ծեծում, յեղանում, ապա խողովակի միջոցով
ուղարկում են այն ամբարը, վորը ճոճում է մե-
քենավարի գլխավերեւը:

Մեքենան միանգամից յերեք գործ է կատարում.
հնձում է, կասում է յեղանում:

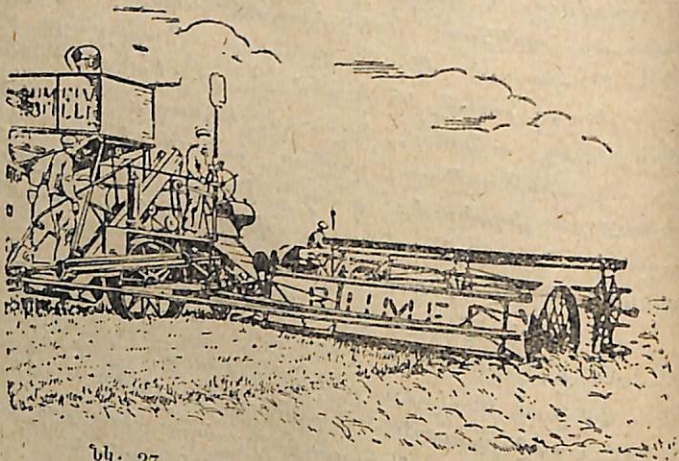
Վազում են կոմբայնները դաշտով, կարծես չեղ
գծով առաջ շարժվող նավախումբ լինեն, սկիզբը
բոլորից առաջ, յերկրորդը նրանից հետո ու ձախ,
կողմից, յերրորդն ավելի յետ և ավելի ձախ,
վորպեսզի իրար չխանգարեն:

Ամեն մեկը հինգ մետր բանութեան ունեցող
չերտ է խողովում: Առաջը տասնյակ կիլոմետր ցա-
րենի ամբողջ ծով է: Հազարավոր մարդիկ են
հարկավոր, վոր այս բոլորը գերանդիով հնձեն,

խուրձեր կապեն, կամով կասեն, յեղանեն: Իսկ այստեղ նույն գործը կատարում են կապույտ հագուստով մի քանի մեքենավարներ: Կամրաջնի վրա ամեն մի մարդ հավասար է ձեռքի գործիքներով աշխատող հարյուր մարդու:

Յեւ այդ մի մարդու աշխատանքը, ի հարկի ալելի հեշտ է:

«Ամբողջ ուրն այնքան էս կոներիդ հարում, գերանդիով—ասում են խոտհարները,—վոր վողջ գիշերը հանգիստ չունեն: Քնում էս, բայց քնիդ մեջ ձեռքդ այնպես է ձգվում, կարծես, խոտ էս հարում»:

Նկ. 27. — Տրակտորը քաշում է կամրաջնը:

Իսկ կամրաջնովա՞րը: Նա գերանդիով կոները չի հարում, կանդնած է նա մեքենայի կամուրջի կին և դիտում է, իսկ մեքենան ինքն է հարում:

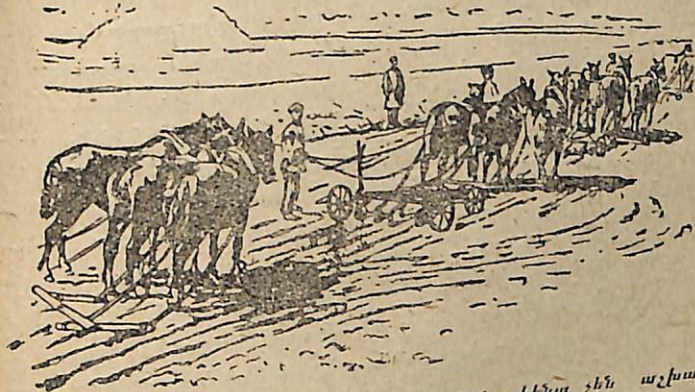
6. Կենդանի, քե՞ր յերկաբե շարժիչ

Հացահատիկի Փարբիկայի շարժիչը տրակտորն է:

Իսկ վո՞րն է գյուղացու շարժիչը:

Ձին:

Դա բոլոր շարժիչներից ամենաազան է ու ամենախոժողը: Ձին ուտում է գյուղացու վաստակի կեսը: Դաշտային Ուկրայնայում գյուղացին իր ձիու վրա տարեկան ծախսում է 300 ուռլի—ձիւ ձիւն ախլան, վորքան նա ծախսում է իր ամբողջ ընտանիքի վրա:

Նկ. 28. — Կոլտնեսուիթյան ձիաշարը: Կենտ—կենտ ձին աշխատում, այլ միասին, միահամուռ ուժերով:

Ձին խոժող շարժիչ է, միևնույն ժամանակ շատ քիչ ուժ ունեցող շարժիչ: Մի տրակտորը կարող է փոխարինել քսան և ավելի ձիու: Ձիով չի կարելի հողն ախլան խորը վարել, ինչքան տրակտորով:

Այդ թույլ չարժիչն անգամ, նույն իսկ չափից
դուրս ուժեղ և գյուղացու տնտեսութեան համար:

Ձե՞ր վոր ձին գյուղացու համար ավելի քիչ և
աշխատում, քան նա կարող և աշխատել: Քանի
որ և ձին անգործ կանգնած մնում: Նա տարեկան
100 որ և աշխատում: Բայց նրան կերակրել, միև-
նույն և, հարկավոր և: Ձին տրակտոր չէ, վոր
Ձին նույն իսկ աշխատանքի ժամանակ, յերբ աշխատում և:
բանում, ինչքան կարող և: Գյուղական տնտե-
սութեան մեջ ձիու համար անհրաժեշտ քանակու-
թյամբ աշխատանք չի ճարվում: Իսկ այդ ինչից
է: Նրանից, վոր գյուղացու տնտեսութեանը չա-
փից դուրս փոքր և: Չքափոր գյուղացուն կես
ձին եւ բավական և, վորպեսզի նա կարողանա ի-
նքն աշխատող մի կտոր հողը մշակի: Նրա ձիա-
նեար և կամ ձիամեքենաներ ունենալ—ձիու փոցի,
չարքացան, հնձող մեքենա, կալսող մեքենա: Նա
չիտն կտրիպեր ամեկու աշխ, ինչ վոր ինքն և ա-
նում հիմա—վարել, ցանել, կալսել: Հենց ցափն
եւ դրա մեջ և, վոր ամեն գյուղացի չունի մեքենա:

Միակ միջոցը՝ դա միանալ և արտել կաղմեն
և, վոր բոլոր հողերը միասին մշակվեն և վոր բո-
լոր ձիաներն ու մեքենաները լինեն ընդհանուր:

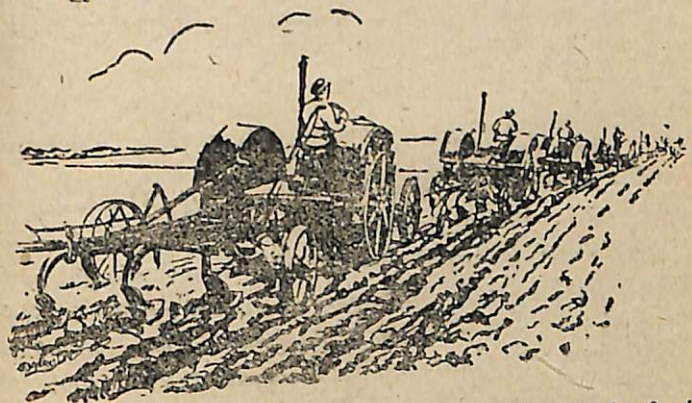
Այն ժամանակ կարելի չէ քիչ ձի պահել, բայց ա-
մե մի ձիուն տալ ավելի աշխատանք:

Արտելը շատ բան կարող և անել, և մեքենաներ
զենել, և հանքային պարտաւոյութ: Մեծ արտելը
կարող և միանգամայն հրաժարվել ձիերից և
նրանց փոխարինել տրակտորներով:

7. Մեքենա-տրակտորային կայան

ՄՏԿ մեքենա-տրակտորային կայան և: Կառուց-
վում են գյուղացիներին ոգնելու, վոր նրանք ձեռ-
քի աշխատանքից անցնեն մեքենային աշխատանքի և
անհատական տնտեսութեանից անցնեն հասարակա-
կան տնտեսութեան:

Առաջին ՄՏԿ կառուցվել և 1928 թվին Շեչեն-

Նկ. 29. — ՄՏ կայանի տրակտորային կալոնը հերկում և
գյուղացիների դաշտերը:

կոյի անվան խորհրդատեսութեանում: ՄՏԿ պայ-
ման և վնքել քսան և վեց գյուղի հետ: Պայմանը
յեղեւ և այսպէս. բոլոր գյուղացիները միանում են
և վերացնում արտերի մեջ յեղած սահմանները
(սահմանային հողի շերտ, վոր գյուղացիները մի
արտը մյուս արտից զանազանելու համար անվար
են թողնում: Իսկ կայանը գյուղացիներ-
ին տալիս և տրակտորային ջոկատ իր բոլոր սարքով
և նրանց ոգնութեան և ուղարկում իր ազդունումնե-
րին և մեխանիկներին:

Մի տարի աշխատելուց հետո ահա թե ի՞նչ ստացվեց:

Հողի մշակման ծախսը 20 ուսուրուց իջավ մինչև 14 ուսուր. հեկտարը: Իսկ արդյունքը 52 ուսուր. փոխարեն հասավ 83 ուսուր. մի հեկտարից: Ի հարկե, գյուղացիները չեյին փոշմանել, վոր ՄՏԿ-ի հաղաչն են կապել: Հիմա այդպիսի ՄՏԿ-ներ չառ կան: Հարյուրավոր գյուղեր կցված են ՄՏԿ-ի բուք-սիրին, անցնում են հասարակական և մեքենայական յերկրագործության:

8. Հացահատիկի ֆաբրիկայի յերկու ցեխերը

Հացահատիկի ֆաբրիկան ավելի ձեռնտու յե, քան անհատական տնտեսությունը: Խորհանտեսություններում և կոոպտեսություններում բերքն ավելի բարձր է, քան գյուղացու տնտեսության մեջ:

Ընկ. Շեչենկոյի անվան խորհանտեսությունում ամեն մի հեկտարից ստացվում է մեկ ու կես տոնն աշնանացան ցորեն, իսկ հարևան գյուղացիները հողերից $\frac{3}{4}$ տոնն միայն:

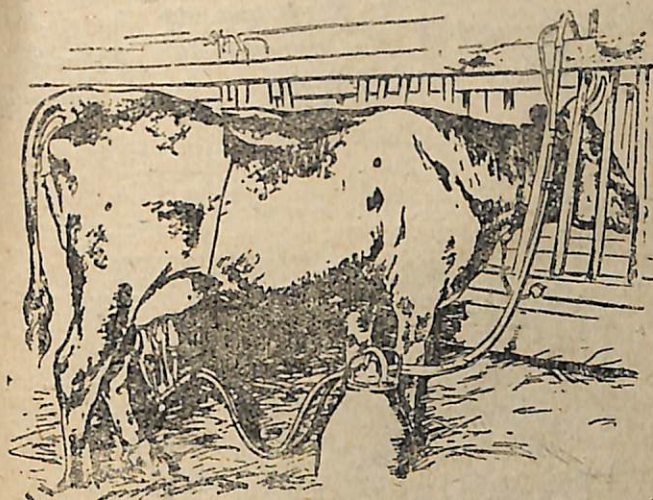
«Յերկու հասկ» խորհանտեսություններում (Լե-նինգրադի շրջանում) ամեն մի հեկտարից ստացվում է $1\frac{1}{4}$ տոնն հաճար ու դարլե, իսկ կողքի հարևան մի հեկտարից միայն մի տոնն: Խորհանտեսությունը կարտոֆիլ բերքը՝ ամեն մի հեկտարից ստանում է 20 տոնն, իսկ գյուղացիները ամեն մի հեկտարից ստանում են 11 տոնն:

Այս որինակները յես չեմ ընտրել, այլ ենպես պատահամբ եմ վերցրել այս ու այն տեղից:

Հացահատիկի ֆաբրիկայում բացի հացահատիկից ստացվում է և ծղնոտ ու խոտ: Ինչի՞ յեն պետք

սրանք: Թափում են: Թափել կնշանակի ֆաբրիկայի պատրաստած ապրանքի $\frac{3}{4}$ դեն ածել: Վորտեղ է տեսնված, վոր ֆաբրիկայի պատրաստած ամեն տոնն ապրանքի յերեք տոննը անպետք լինի:

Դա ի հարկե չի կարելի: Լավ ֆաբրիկայում չըպետք է լինեն դեն ածելու ապրանք:

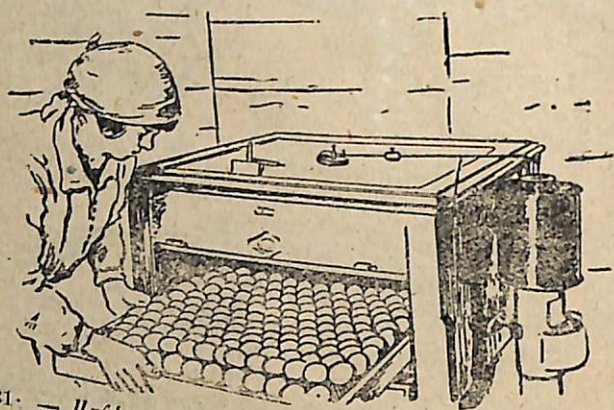
Նկ. 30. — Կովերը կթում են ելեկտրական կթան ապարատներով:
Մի մարդը կթում է մի քանի կով:

Ծղնոտն ու խոտը կարիք չկա դեն ածել. նրանց կարելի յե միս ու կաթ դարձնել: Ու որա համար անհրաժեշտ է, վոր ֆաբրիկայում բացի հացահատիկի ցեխից լինի և մի ուրիշ ցեխ: Իսկ այդ ցեխը անասունների բակն է:

Հացահատիկի ֆաբրիկայում ինչպես և մնացած ֆաբրիկաներում ամեն ինչ պիտի ոգտագործվեն: Մի ցեխից ստացած դեն ածելու ծղնոտը — դնում է

մի ուրիշ ցեխ և դառնում միս ու կաթ: Յերկրորդ ցեխի դեն ածելու աղըը դործադրվում է առաջին ցեխի դաշտերը պարարտացնելու համար:

Վոչինչ չի կորչում: Մի ցեխը պաշտպանում է մյուսին: Այսպես է խորհրդանշանաբանությունը և կոլտնտեսություններում: Իսկ դյուղական տնտեսություններում — այնտեղ ընդհակառակն է: Այնտեղ անասունը կոտորվում է, վորովհետև ծղնոտն ու հացահատիկը չի բավականանում: Իսկ հացահա-

Նկ. 31. — Արհեստական թուխ-խնկուրատոր: Շատ կոլտնտեսություններում ձուերն այսպիսի արհեստական թուխներով են հա-

տիկն ու ծղնոտը քիչ են, վորովհետև քիչ է և աղ-րը: Ձին պատերազմ է մղում կովի դեմ և խլում նրա կերը: Իսկ անկեր թողնել ձիուն՝ դա նշանակում է դյուղացուն դրկել իր հողը մշակելու միջոցից, իսկ մարդկանց դրկել իրենց տարվա պաշարից: Յեւ վապեա նույն կովերն եւ կերակրվելու վոչինչ չէ չին ունենա: Մի կախարդական շրջան է ստացվում, վո-

րից յեղնելու հնար չկա: Բայց վո՛չ, յեղնելու հնար կա, և հնարը դարձյալ նույն կոլտնտեսությունն է:

Կոլտնտեսություններում հողը լավ է հերկած. այդ պատճառով հացահատիկն ու ծղնոտն եւ ավելի յե ստացվում: Կոլտնտեսություններում կովերը լավ կեր են ունենում, ավելի յեւ կաթ են տալիս:

Կոլտնտեսություններում կարելի յե քիչ թվով ձիաներ պահել, և նրանց տեղն ավելացնել կովեր, իսկ յեթե ձիերի տեղը տրակտորներ են՝ այդ ա-վելի լավ: Տրակտորը կովից հո չի՞ խլելու նրա կերը: Ինչ տեսակեպից եւ մոտենալու լինենք, պարզ է, վերակառուցումն անհրաժեշտ է:

Յեւ այդ վերակառուցումն արդեն տեղի յե ու-նենում: Նա արդեն ընդգրկել է դյուղական խոշոր տնտեսությունների կեսը, և մի քանի տարուց մենք միլիոնավոր աղքատ դյուղական տնտեսու-թյունների վոխարեն կունենանք հացահատիկի ֆաբրիկաների մի ութեղ միություն:

9. Վերափոխենք ԽՍՀՄ-ի ֆարտեղը

Հացը ամենաարժեքավոր և ամենահարկավոր ածուխն է:

Յեւ այդ ածուխից մենք բավականին կունենանք, յեթե կանոնավորենք աշխատանքը: Մենք չենք կարող ավելացնել ածուխի և սորձի պաշարը, բայց ավելացնել հացի պաշարը կրկնակի, յեռա-կի և տասնյակի կարող ենք:

Մենք կարող ենք վորոգել անապատները, չո-րացնել ճահճները, հերկել տափաստանները և ստիպել, վոր ավազը մեզ հաց տա:

Միջին Ասիայում՝ Կադակստանի, Անդրկովկասի անապատներում ու տափաստաններում մենք ջրբանցքներ կանցկացնենք, հարյուրավոր ոռոգիաներ կստեղծենք ու այնտեղ բամբակ ու բրինձ կցանենք։ Կադակստանի «Սոված անապատը» այլևս սոված ու անապատու չի մնա. մենք նրան կդարձնենք մի ծաղկած հարթություն։

Բեյրութիայում և շատ ուրիշ տեղեր մենք ճահճները կչորացնենք և նրանց մարգագետին կը դարձնենք։

Մենք հյուսիսային Կովկասում և Կադակստանում կհանրկենք տափաստանները և կստիպենք, վոր վայրերնի փետրախոտերն ու հասարակ սեղերը նահանջեն ցորենի բուռն զրոհի առաջ։

Մենք կտիրապետենք մեր յերկրի հարավի և արևելքի հսկայական ամայություններին և նրանց արոտատեղեր և վարելահողեր կդարձնենք։ Տասն և հինգ միլիոն հեկտար—ահա թե վորքան հող պետք է մենք հնդամյակի ընթացքում ընտելացնենք, բերքատու թյան վարժեցնենք։ 15 միլիոն՝ դա միլիոն է, ինչ 3 Եստոնիա, 2½ Լատվիա։

Մենք ունենք այնպիսի տեղեր, վորտեղ անտառը բնում է և հողի վրա, այսինքն այնպիսի հողամասերի, վորոնք մեզ հարուստ բերք կտալին, յեթե մենք նրանց ցանեյինք։

Այդ անտառները մենք կկտրտենք, բայց սրա փոխարեն մենք անտառը կտնկենք այնտեղ, վորտեղ այդ հարկավոր է, այսինքն, տվազների վրա։

Մենք ավազուտներն ու վիհերը կամրացնենք անտառներով։ Անտառային պատնեշներով կպաշտ-

պանենք մեր յերկաթուղիները՝ ձյան բորաններից, իսկ մեր դաշտերը խորհակներից։

10. Մեծ խնդիր

Ստեղծել ոռոգիաներ, անտառներ տեղափոխել մի տեղից մյուս տեղը, ճահճները մարգագետին դարձնել—ահա թե ինչպիսի պահանջներ է դնում մեր առաջ հնդամյա պլանը։

Բայց կա ավելի դժվար, ավելի հսկայական խնդիր մեր առաջ—վերափոխել միլիոնավոր մարդկանց կյանքը, արմատախիլ անել աղքատությունը, խավարը, ստրկությունը։

Կոլստեսություններն ու խորհանտեսությունները ևս միայն հացի համար չեն։ Մեքենաները միայն նրա համար չեն, վոր արագ ու լավ ընթանա աշխատանքը։

Մենք դիտենք, վոր մեքենան կարող է լինել մարդու և՛ բարեկամը, և՛ թշնամին։

Այդ միլենույն կոմբայնը, միլենույն տրակտորը, վորը մեր դյուղացուն աղատում է աղքատությունից, ծանր աշխատանքից, Ամերիկայում միլիոնավոր մարդկանց դործալուրկ է դարձնում։

Ամեն անգամ, յերբ այնտեղ մի նոր մեքենա յե հնարվում, շատ բանվորների համար դժբախտություն է դառնում։

Ամերիկայումն էլ են մանր աղարակներ միանում և դառնում դյուղատնտեսական հսկայական Փարրիկա։ Բայց ինչպե՞ս է լինում այդ։ Հնարված է մեքենան։ Մանր աղարակատերը պետք է այդ մեքենան դնի, այլ կերպ նրան վրտնատակ կտան։

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆՄԵԿԵՐՈՐԴ
ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԿԻՆՍԵՏՐԵՐԻ ԴԵՄ

1. Բեռնատար գետեր.

Հինգ տարվա ընթացքում մենք հաղարավոր նոր
գործարաններ են կառուցելու: Յեւ յուրաքանչյուր
գործարան հաղարավոր տոնն բեռներ է տալու: Յերկա-
թուղային և ջրային ճանապարհների ցանցերով այդ
բեռները տարածվելու յեն զանազան ճյուղավորու-
թյամբ յերկրի բոլոր կողմերը: Ամբողջ յերկրով անց-
ներու յեն բեռնատար գետեր, քարածուխի, հացի,
փայտի, յերկաթի, բամբակի մեքենաների գետեր:

Վո՞րտեղից և ո՞ւր են հոսելու նրանք: Այդ մենք
կարող ենք նախագուշակել: Չե՞ վրո աշտեղ ևլ, ինչ-
պես բնության մեջ, կան վրոջ որենքներ:

Ջրային գետերը հոսում են գետի ծովերը: Բեռնա-
տար գետերը հոսում են գետի մեծ քաղաքները և գոր-
ծարանային կենտրոնները:

Մեզ մոտ ամենից չատ վո՞րտեղ գործարաններ
կան:

Լենինգրադում և Մոսկվայում:

Յեւ ահա հենց աշտեղ են հսկելու բեռնատար
ամենամեծ հոսանքները: Մեկը՝ հարավից (միջօրե-
ական ուղղությամբ), Դոնախաղանից և Ուկրաինայից:
Մյուսը՝ արևելքից (լայնությամբ), Ուրալից և Սի-
բիրից:

Յերրորդ մեծ բեռնատար գետը հոսելու յե Դոնա-
վազանից արևմուտք՝ գետի կրիւորոժի գործարաննե-
րը, վո՞րտեղ տանելու յե Դոնի ածուխը: Չորրորդ գետի

հոսանքը հացն ու փայտը Սիբիրից տանելու յե Թուր-
քստան: Հինգերորդ հոսանքը Կուզնեցի ածուխը Ալ-
թայից տանելու յե գետի Ուրալ:

Հարյուրավոր բեռնատար գետեր, ջրերի նման,
հեղեղելու յեն ամբողջ յերկիրը:

Սակայն ջուրն իր համար հուն է ստեղծում, ճա-
նապարհ բաց անում: Բայց ածուխն ու բամբակը, յեր-
կաթն ու փայտը իրենց համար ճանապարհ չեն կարող
բաց անել: Այդ մե՞նք պետք է անենք: Մենք պետք է
յերկիրը նախապատրաստենք բեռնային մեծ հեղեղի հա-
մար. մի տեղ ջրանցք ենք անց կացնում, մի այլ տեղ
յերկաթուղի, յերրորդում նախահանգիստ կառուցում,
չորրորդում ուղիներ, չափներ ու կամուրջներ նորոգում
և ամրացնում: Յեթն աշտ բոլորը ժամանակին չանենք,
այն ժամանակ կքանդվի մեր ամբողջ հնգամյա պլանը:
Չե՞ վրո հնգամյակի վերջում յերկուս և կես անգամ ա-
վելի բեռներ պետք է տեղափոխենք, քան հիմա: Մեր
կառուցած յուրաքանչյուր գործարանը վո՞չ միայն գոր-
ծարան է, այլ և յերկաթուղային կայան:

Նայեցեք մեծ գործարանի պլանին՝ դուք կտեսնեք՝
սիմաֆորներ, սլաքներ, պլատֆորմներ, գետի, ջրա-
բաշխ ծորաններ, պահապանների տնակներ: Հենց գոր-
ծարանի մոտ ճանապարհը ճյուղավորվում է տասնյակ
նոր ճանապարհների, վորպեսզի անմիջապես մոտենա
յուրաքանչյուր ցեխին հումուլթ և վառելիք մատակա-
րարելու:

Ածուխի կամ չուգունի պահեստը միլեւոյն ժա-
մանակ մի կայարան է: Գնացքն աղմուկով սահում է
գետի ներս, ուղղակի չենք կենտրոնը: Շոգեչարժի
ծուխը բարձրանում է գետի ապակյա կտուրը, ծած-

կում լույսը: Գործարանում՝ ամենուրեք շողեչարժ-
ների սուղիչներ և կարմիր վազոնների շարքեր են:

Այստեղ դժվար է տարբերել, թե վո՞րտեղ է վեր-
ջանում յերկաթուղին և վորտեղ է սկսվում գործարա-
նը:

Դադարեցրեք շարժումը և գործարանը կլուի, գոր-
ծարանը կմեռնի:

Մենք նախորդ պետք է ճանապարհներ պատրաս-
տենք: Յեթե այդ ճաններ, այն ժամանակ դժվարու-
թյուններ կստանանք. բռնային դետերմինիզմ է մյուսի
յանից կանգ կառնեն, հանդուցողյուն կախաններում
լճեր կկազմեն: Կքչեն պահեստները, պլանֆորմանե-
րը, ամբարները:

Սա անթույլատրելի չէ:

Հապա ինչպե՞ս անենք, վոր յերկաթուղիները կա-
րողանան յերկուս և կես անգամ ավելի բեռ տեղափո-
խեն, քան հիմա: Պետք է ստիպել դեպքերին, վոր ավելի
արագ սլանա: Պետք է բեռները դնացքները՝ ինչքան հնա-
րավոր է շատ:

Այնպես պետք է գործը դնել, վոր վո՞չ մի շողե-
չարժ, վո՞չ մի վազոն անգործ չմնա: Հանդատություն-
ներ պետք է մարդկանց, մեքենաներին հանդիստ պետք
չէ: Վերանորոգումն ուրիշ է, բայց այդ ել կարելի չէ
արագացնել, շտապեցնել, վորպեսզի շողեչարժները
պարագա տեղը վոչ մի ոք արհեստանոցներում և դեպո-
յում չմնան:

Բայց այս ել քիչ է: Այդ տեղափոխությունները
կատարելու համար մենք պետք է կառուցենք հազարա-
վոր նոր շողեչարժներ և վազոններ: Յերկաթուղային
ամբողջ ցանցը պետք է նորոգենք և վերաշինենք մի
ընդհանուր, նախորդ մտածված ծրագրով:

Մի մեծ ֆարբիկան ավելի լավ է, քան մի քանի
փոքրիկ ֆարբիկաններ:

Մի մեծ յերկաթուղին ել ավելի լավ է, քան մի
քանի մանր յերկաթուղիներ:

Սակայն ի՞նչ է յերկաթուղին: Յերկաթուղին նույն-
պես ֆարբիկա չէ: Ֆարբիկայում աշխատում են մե-
քենաներ, յերկաթուղում ել են մեքենաներ աշխատում:
Ֆարբիկաներում անպետք է եժան իրերից պատրաս-
տում ենք պետքական և արժեքավոր իրեր:

Յերկաթուղով ել մենք նույնն ենք անում ինչ վոր
պլտանի չէ, դարձնում ենք պետքական: Տալոյայի մի
վորե է տեղից վերցնում ենք փայտը, վորտեղ նա հա-
մարյա վոչինչ չարժե, վորտեղ նա փթում է, տեղա-
փոխում ենք քաղաք, վորտեղ նա հարկավոր է շինու-
թյունների համար և հարյուրավոր արտադրություն-
ների համար: Սոսիների դերանը անտառի խորքում և
սղոցարանի դռների ստաջ, բոլորովին նույնը չէ:

Յերկաթուղին-ֆարբիկա չէ: Յեկ վորքան այդ
ֆարբիկան մեծ լինի, այնքան նա լավ կաշխատի:

Մենք աշխատում ենք բոլոր գործարաններում կանդ-
նեցնել ամենաուժեղ մեքենաներ, ամենաուժեղ շար-
ժիչները, վորովհետեւ ուժեղ շարժիչն ավելի չէ վա-
ռելիք անտեսում և ավելի լավ է աշխատում:

Այստեղ ել նույնն է, այստեղ ել մեղ պետք են ու-
ժեղ շողեչարժներ: Մենք այլ ևս հնացած և թույլ տե-
սակի շողեչարժներ չենք կառուցելու: Մենք պետք է
կառուցենք միայն նոր, ուժեղ, տասը անիվներով
Յ սերիայի սպրանքատար շողեչարժներ:

Մեկ մոտ՝ դործարաններում շոգեմեքենաներ քանի
գնում, պակասում են, նրանց տեղը բռնում են ելեք-
տրական շարժիչները: Յերկաթուղում էլ մենք նույն-
պես ստաիճանաբար անցնում ենք ելեքտրական ուժին:
Կաշիքի ելեքտրականի մոտ մենք կառուցելու յենք ե-
լեքտրական ճանապարհ՝ Տովարկովից մինչև Ուսերիլ:

Կովկասում, Ջաղեսի և Ռիտեզեսի ելեքտրական-
ները շրջանում՝ Թիֆլիս-Սաչուրի ճանապարհով անց-
նելու յեն ելեքտրաշարժներ: Մոսկվայից-Լենին-
գրադ քաղաքամերձ ճանապարհներով սլանալու յեն
ելեքտրական գնացքներ:

Արդեն ելեքտրական գնացքները սլանում են Բադ-
վից դեպի Սարուհի և Սուբախանի նավթահանքերը,
Մոսկվայից դեպի Միդելչի:

Ժամանակի ընթացքում մեր բոլոր ճանապարհնե-
րով սլանալու յեն ելեքտրական գնացքներ:

Ելեքտրաշարժն ավելի ոգտակար է, քան շոգեշար-
ժը: Շոգեշարժն ինքն է իր համար ենեբդիտ պատրաս-
տում: Իսկ ելեքտրաշարժն ենեբդիտ ստանում է պատ-
րաստի ելեքտրոկայաններից:

Շոգեշարժն իր հետ տանում է և՛ ածուխ, և՛ ջուր,
և՛ շոգեկաթսան:

Իսկ ելեքտրաշարժը թեթև է սլանում: Կրակ ա-
նելը, շոգի ստանալը նրա դործը չէ, այլ ելեքտրակա-
յանների:

Ելեքտրաշարժը կարող է ավելի շատ վազոններ
վերցնել և ավելի մեծ արագութուն ունենալ: Նրա ըն-
թացքն ավելի հանգիստ է, նա ճանապարհն ավելի քիչ
է ցնցում:

Բայց յեթե այդպես է, ապա ինչո՞ւ բոլոր ճանա-
պարհները չեյեքտրականացնել:

Դա ախրան էլ հեշտ չէ: Չե՞ր փոր դրա համար հար-
կալոր է ամբողջ յերկիրը ծածկել ելեքտրալարերի
ցանցով, ամբողջ յերկիրը դարձնել ելեքտրական:

Իսկ այս բոլորը հինգ տարում չես կարող անել:
Սակայն առաջին փոքր փորձերից կողտվենք, կանց-
նենք ավելի մեծերին, և կարող է պատահել, վոր արդեն
հետևյալ հնգամյակում ածուխը Դոնավազանից դեպի
Մոսկվա տեղափոխվի ելեքտրական գնացքներով:

Ելեքտրական ուժը այդ դեռ բոլորը չէ. կարելի յե-
ղեռ շատ բան անել, վորպեսզի գնացքներն ավելի ա-
րագ սլանան:

Մեր Փարբիկաներում արդեն կան ավտոմատ մե-
քենաներ. յերկաթուղիներում էլ նույնպես մարդկանց
փոխարեն կարող են աշխատել ավտոմատներ: Հնարած
է ավտոմատ կցանը, ավտոմատ ազդանշանը: Հնարած
մեքենաների միջոցով ապրանքներ են բեռնում և դա-
տարկում, յերկաթուղու գերաններ են ամրացնում, ա-
ծուխ են տալիս շոգեմեքենաներին:

Յերկաթուղին Փարբիկա յե և այդ Փարբիկայում
դեռ ևս շատ բան պետք է անել, վորպեսզի նա լավ աշ-
խատի, քան մյուս Փարբիկաները:

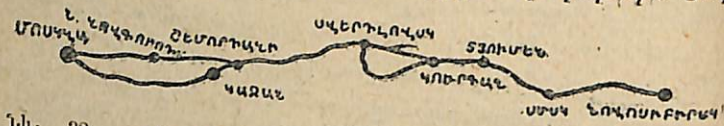
3. Ճանապարհ - գիգանտ

Մենք գիգանտ էլ ունենք: Մենք կոռնետանք նաև
գիգանտ-ճանապարհ:

Այդ գիգանտ-ճանապարհը պետք է կառուցել այն-
տեղ, վորտեղ հոսելու յեն բեռնային ամենամեծ գե-
տերը:

Ամենաուժեղ բեռնային հոսանքը գնալու յե Սիբի-
րից դեպի Մոսկվա: Դա շատ յերկա՛ր, հեռավոր ճանա-
պարհ է: Որքեր շարունակ լուսամուտից յերևում են
հարթ տափաստաններ: Դանդաղ բարձրանում են բլուր-

ները: Յերկիրը մերթ դուրս է ցցվում վերև, մերթ չերաշեռ բաժանված հասնում է մինչև հորիզոն: Բլուրներն աճում, դառնում են լեռներ: Միմյան անտառները ծածկում են լույսը. իսկ մյուս ուրը վազոնում նորից լույս է. լուսամուտներից դուրս—հարթութուն է: Թվում է, թե թմբերի վրա յերևացող կիլոմետրերի սյուններին վերջ էի լինելու: Յեվ ահա այս անվերջ ճանապարհով անցնելու յեն հացի, փայտի, ածուխի, մետաղի միլիոն տոններ: Արագ թռչելու յեն կիլոմետրերը: Յուրաքանչյուր կիլոմետրը—մի կոպեկ է: Մի կիլոմետր տարածության վրա մի տոննա ապրանք տեղափոխելը կարժենա միայն մի կոպեկ: Միլիոն տոնների տեղափոխությունը կարժենա միլիոն կոպեկներ: Յեվ

Նկ. 32. — Մոսկվա—Նովոսիբիրսկ գերմադիստրալ: Յերկրի ճին ճանապարհը: Հաստ գիծը ցույց և տալիս այն մասը, վոր պետք է ուղղվի:

յերը նրանք կանցնեն հաղարավոր կիլոմետրեր, ապա այդ կղանա հաղարավոր միլիոններ, միլիարդ կոպեկներ: Իսկ միլիարդ կոպեկները կազմում է 10 միլիոն ուրբլի:

Միլիոն ուրբլիներ — ահա թե ինչ է նստում Սիբիրից — Մոսկվա բեռներ տեղափոխելը:

Այ, յեթե Մոսկվան մոտեցվեր Սիբիրին, վորքան փող կանտեսեինք, վորքան աշխատանք: Սակայն մի՞թե հնարավոր է հաղարավոր կիլոմետրերով բաժանված տարածություն իրար մոտեցնել:

4. Ինչպե՞ս մոտեցնել Սիբիրը Մոսկվային

Նայեցե՛ք քարտեզին: Հետևեցե՛ք Մոսկվայից մինչև Նովո-Սիբիրսկ տանող ամբողջ ճանապարհը: Շատ տեղերում ճանապարհն աղեղնաձև անպետք պտույտներ է անում: Ինչո՞ւ յեն այդպես կառուցել: Ո՞վ է այժմ այդ հասկանում: Չե՞ վոր առաջներում, միջև հեղափոխությունը, ճանապարհները կառուցվում էյին առանց համապատասխան վորոշ պլանի: Սեն մի քաղաք իրեն եր ձգտում ճանապարհը, այդ պատճառով ել ճանապարհը մեկ ձգվում եր, մեկ կծկվում, նայած՝ ով եր ձգում: Այժմ մենք շատ տեղերում ստիպված ենք ուղղել ճանապարհը, թե Սիբիրցների կատարած սխալները: Նայեցե՛ք, թե Սիբիրի ճանապարհն ինչպիսի հսկայական շրջան է բերի ճանապարհն ինչպիսի հսկայական միջև: Ինչո՞ւ կատարում Սվերդլովսկի և Կուրգանի միջև: Ինչո՞ւ պետք է մենք Չերյաբինսկ մոտենք, քանի վոր նա ճանապարհից դուրս է: Սվերդլովսկից մինչև Կուրգան պետք է կառուցել մի նոր, ուղիղ ճանապարհ:

Մի ուրիշ տեղում Մոսկվայի և Կազանի միջև ճանապարհը դարձյալ աղեղնաձև պտույտ է դործում: Մենք դնանք ուրիշ ճանապարհով, վոր դեպի Կազան, այլ Նիժնի-Նովոգորոդ: Այստեղից ել անց կացնենք մի նոր ճանապարհ, ուղիղ, դեպի Շեմոդան կայարանը:

Այսպիսով արդեն ճանապարհը զգալի կերպով կկարճանա:

Բայց սա դեռ բոլորը չէ: Կարելի յե այնպես անել, վոր Սիբիրն ավելի մոտ լինի: Կարելի յե ճանապարհն այնպես կառուցել, վոր վոր մի տեղ խիստ վերելքներ չլինեն: Չե՞ վոր վորքան խիստ է լիվերելքներ չլինեն: Չե՞ վոր վորքան ավելի դժվարությամբ է չոնում վերելքը, այնքան ավելի դժվարությամբ է չոնում

գեղարժեք իր բեռը տանում. այս դեպքում նա ավելի շատ և արժույթ ծախսում: Իսկ արծույր փող արժե:

Յեթե մենք վերելքները թեթևացնենք, վերաջինենք ճանապարհը, այն ժամանակ մենք Սիբիրի ճանապարհը կղարձենք գերմադիստրալ:

Այսպես և կոչվում գերմանո-ճանապարհը:

Սիբիրի գերմադիստրալով դնացքն ավելի արագ կախնա, քան մյուս ճանապարհներով: Այն ժամանակ ամեն մի կլիմայում կարժենա արդեն մի՞չ թե մի կուպեկ, այլ միայն կես կուպեկ:

Մի՞թե սա չի նշանակում, թե Մոսկվայի և Սիբիրի միջև տարածությունը յերկու անգամ փոքրացնել:

5. Նոր մանապարհներ

Սակայն հին ճանապարհները վերաշինել դեռել է: Պետք է բազմաթիվ նոր ճանապարհներ կառուցել:

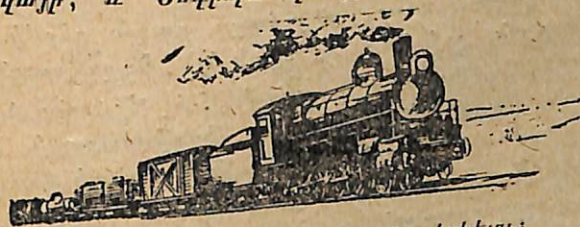
Դեռ ևս մեզ մոտ շատ տեղերում յերկաթուղիներ չկան, այդ պատճառով ել յերկրի խորքում մնում են, առանց ողտադործելու, մեծ քանակությամբ հանքաշերտեր՝ քարածուխ, պարարտացման նյութեր, փթում են բազմաթիվ անտառներ: Թուրքեստանում փոռվող դաշտերի միայն մի քառորդն է ցանված բամբակով: Իսկ բամբակը մեզ հարկավոր է լենինգրադի, Մոսկվայի, Իվանով-Վոյնեսենսկու Փարբիկաների համար: Մենք բամբակ ենք բերում Ամերիկայից, Յեգիպտոսից և դրա վրա միլիոններ ենք ծախում: Ինչո՞ւ Թուրքեստանում, ամեն տեղ բամբակ չեն ցանում, վորովհետև այնտեղ հաց ել են ցանում: Յեթե մենք

կարողանայինք Թուրքեստան հաց տանել, այն ժամանակ Թուրքեստանը կարարպեր միայն բամբակի մշակութամբ, և մենք բամբակ կունենայինք: Իսկ հաց, փորքան ցանկանա՞նք Սիբիրում կա: Յեվ այդ հացը չեն տեղափոխում Թուրքեստան՝ միայն ճանապարհ չլինելու պատճառով:

Նկ. 33. — Այսպես էին տեղափոխում բեռները Թուրքեստանից դեպի Սիբիր:

Ահա թե ինչ է նշանակում ճանապարհ: Ճանապարհի բացակայությունը անդրադառնում է և՛ Սիբիրի, և՛ Թուրքեստանի, և՛ Մոսկվայի, և՛ Ամերիկայի, և՛ Յեգիպտոսի վրա:

Նկ. 34. — Հիմա այսպես են տեղափոխելու:

Բայց այժմ այդ ճանապարհն արդեն կառուցված է: Ընդամենը յերեք տարի առաջ Չոկպարի լեռների վրայով Փոտոպոլարատներով թռչում էին ուղաչուները, նկարում քարե ծովը, դիտում էին

աղաղա յերկաթուղադիծը: 1442 կիլոմետր ճանապարհ պետք է անցկացնուի, վորպեսզի Սիբիրը կապվեր Թուրքեստանի հետ: Անախճապահ յերկու ծայրից սկսեցին աշխատանքը: Անցնելով տափաստաններ և անապատներ, կարում են լեռնաշղթաներ, միմյանց են ձգվում մի յերկաթուղու յերկու կեսերը: Յեւ ահա 1930 թ. ապրիլի 28-ին, 17 ամիս ժամկետից առաջ, յերկու կեսերը միանում, կազմում են Թուրքեստան-Սիբիրի մեծ ճանապարհը:

Դա նոր ճանապարհներից միայն մեկն է: Մեզ պետք են նաև ուրիշ ճանապարհներ: Պետք է յերկաթուղով միացնել Մազնիսի սարը Կուզասլաղանի հետ. այլ կերպ Կուզնեցկի ածուխը և Մազնիսոսարի հանքը չեն կարող իրար հանդիպել, այն ժամանակ մենք այդ հանքից չուզուն չենք ստանա:

Պետք է ճանապարհ անցկացնել դեպի հյուսիսային խիտ անտառները, հայտնաբերել հյուսիսի և Սիբիրի հարստությունները: Հնարավորություն պետք է տալ, վոր հացը դուրս բերվի Անդերովոլդյան շրջանից և միանալ Կազակստանից:

Իսկ Փոսֆորաքարը գտնվում է Վյատկայի մոտերքը: Յեթե մենք չգնանք Փոսֆորաքարի մոտ, նրանք մեզ մոտ չեն դա. այն ժամանակ մեր սովորած մոտեցումները և կոլտնտեսությունները կմնան առանց պարարտացման:

18 հազար կիլոմետր տարածություն, — ահա թե վորքա՞ն յերկաթուղադիծ է հարկավոր մեզ:

Յեւ յուրաքանչյուր նոր յերկաթուղադիծ մի յերկաթե բանալի յե, վոր բաց է անում բնության փակ դռները:

3385 նոր շոգեշարժիչներ, 165,000 նոր վազոններ, — ահա թե վորքա՞ն պիտի կոտուցել հնգամյա պլանի համաձայն: Բայց այդ շոգեկառքերը և վազոններն անդործ կմնան, յեթե մենք ավտոմոբիլներ չունենք: Մենք հո չենք կարող յուրաքանչյուր կոլխովի, յուրաքանչյուր դյուլի, յուրաքանչյուր կոտակրատիլի համար յերկաթուղի անցկացնել: Յերկաթուղին մի մեծ գետ է, սակայն մեծ գետը չի կարող առանց հարյուրավոր գետակների և առվակների գոյություն ունենալ:

Մեզ պետք են վո՞չ միայն շոգեկառքեր, այլև ավտոմոբիլներ, վո՞չ միայն ուղևորներ, այլև անուխ ճանապարհներ:

Անուխ ճանապարհները մեզ մոտ 3 միլիոն կիլոմետր յերկարություն ունեն: Դա յերկրից մինչև Լուսինը յեղած տարածությունն է 8 անգամ կրկնած:

Բայց ի՞նչ խղճալի դրության մեջ են այդ ճանապարհները: Լավ, քարած ճանապարհներ և խրճուղիներ մեզ մոտ միայն 19 հազար կիլոմետր տարածություն են բռնում: Մնացածները միանգամայն անպետք են:

Հեղեղներից առաջացած փոսեր, որորովող կամուրջներ. այսպիսի ճանապարհով սայլերն անգամ չեն կարողանում անցնել, ուր մնաց, թե ավտոմոբիլը:

Իսկ մենք ցանկանում ենք միայն նիժնում տարեկան 140 հազար ավտոմոբիլ պատրաստել: 1932-33 թվին մեզ մոտ 600 հազարից ավելի ավտոմեքենա կլինի: Սիբիրի տալգաները, Կիրգիզյան տափաս-

տանները, —ամեն տեղ ավտոմոբիլներ են մուտք
գործելու: Բայց դրա համար հարկավոր են ճա-
նապարհներ: Ավտոմոբիլն առանց ճանապարհի,
դա միևնույն է, թե դնացքն առանց յերկաթուղա-
րի: Արտասահմանում ավտոմոբիլները համար լավ
ճանապարհներ կան՝ իսկական փողոցներ, բաց դաշ-
տերով, վտրոնք ծածկված են ասֆալտով և բե-
տոնով: Այդպիսի ճանապարհներ մենք ել ենք
սկսել կառուցել Ղրիմում, Անդրկովկասում, Հյուս-
սիսային Կովկասում:

Սակայն 3 միլիոն կիլոմետր տարածությունը
ծածկել ասֆալտով և բետոնով, ի հարկե, հինգ
տարում անհնար է: Ճանապարհային հնգամակն ա-
սում է. կառուցել 360 հազար կիլոմետր բարեկարգ,
քարած, ասֆալտով ծածկված ճանապարհներ և
խճուղիներ: Բացի դրանից՝ յուրաքանչյուր քաղաք,
յուրաքանչյուր դյուղ պետք է իրենց ուժերով վե-
րանորոգեն և կարգի բերեն իրենց ճանապարհնե-
րը: Ամեն մի աշխատավոր վատ ճանապարհների,
տեղափոխության թանգության պատճառով տարե-
կան մի քանի տասնյակ ուլերի յե կորցնում:

Սա պետք է լավ հիշել:

7. Ի՞նչ պետք է անեն սավառակները

Ավտոմոբիլն ու դնացքը—յերկրի վրա, սավառ-
ակը—ոդի մեջ:

1932-33 թվին մեղ մոտ կլինի 138 ողային դիժ,
110 հազար կիլոմետր ողային ճանապարհ: Դա վեց
անգամ շատ է, քան այժմ: Կարելի չե թռչել՝
Մոսկվայից դեպի Վլադիվոստոկ, Տաշկենտ, Նո-
վո-Սիբիրիսկից—դեպի Բելրին: Տասնյակ ողային

դժեր կանցնեն Սիբիրի անտառների և Կովկասի լեռ-
ների վրայով: 1932-33 թվին ողով պետք է տեղա-
փոխել 12 հազար պասսաժիր, 3500 տոնն փոստ և
2500 տոնն բեռ: Իսկ 1929 թվին տեղափոխել են միայն
95 տոնն բեռ:

Սակայն սավառակները միայն տեղափոխու-
թյան համար չեն: Կան վոչ միայն տեղափոխող
և նախակատար սավառակներ, այլ և գաղափարա-
վառնակ, ֆոտոգրաֆ, ադրոնոմ սավառակ:

Սավառակները պետք է աշխատեն նաև հյուս-
սիսում, գաղափարափոխող արդյունաբերության
մեջ, նրանք պետք է սպիտակ ձյան վրա փոխերի
խմբերի սև հետքեր վորսան: Սավառակները քի-
միական միջոցներով պետք է սրսկեն ցանքաերն ու
անտառները փնասատոների դեմ: Նրանք պետք է
վերելից նկարեն յերկիրը, ոգնեն մեզ յերկաթու-
ղիներ կառուցելու գործում:

8. Նոր գետ

Մենք պետք է կառուցենք հազարավոր կիլո-
մետր ուղիավոր և անուշա ճանապարհներ: Դրանք
գետեր են: Այդ ճանապարհները միշտ գնում են
այնտեղ, ուր պետք է: Վոլգան կարող է փոխարի-
նել մեզ վեց շարք յերկաթուղիների: Բայց
այդ վեց ճանապարհը գնում են դեպի փակուղի՝
Կասպից ծովը:

Կասպից ծովն էլ հո ծով չի, այլ լիճ: Կաս-
պից ծովից դեպի մյուս ծովերը յեղ չկա:

Մենք չենք կարող վոլգայով հացը տեղափո-
խել արտասահման, վորովհետև Կասպից ծովից
դեպի Սև ծովը ճանապարհ չկա:

Մենք չենք կարող Դոնի ածուխը տանել Պոլով-
ժի գործարանը, վորովհետև Դոնեցից և Դոնից
վոչ մի ճանապարհ չկա դեպի Վոլգան:

Բնությունը ավել և մեղ հրաշալի ճրի ճանա-
պարհ, ըստ այդ ճանապարհը դնում ե դեպի փա-
կուղի:

Փորձենք այդ փոխել, փորձենք այդ վերաշինել:

Հենց մեր ամբողջ աշխատանքի նպատակն էլ
վերափոխելն է: Անապատները վոռոգել, ժայռերը
պայթեցնել, մի տեղից մյուսը փայտ տեղափոխել:
Մի՞թե սա բնություն վերափոխելը չէ:

Վոլգան հոսում ե դեպի փակուղի, կասպից
ծովը: Այնպես անենք, վոր նա հոսի նաև դեպի
Սև ծովը: Միացնենք Վոլգան և Դոնը ջրանցքով:

Մա մեծ խնդիր ե: Մրա համար անհրաժեշտ ե
100 կիլոմետր յերկարությամբ և 60-ից ավելի մետր
լայնությամբ կառուցել ջրանցք: Դեպի Վոլգան
նժդիկն տանող վայրեջքներում անհրաժեշտ ե կա-
ռուցել շրջանների յերկու գիգանտ սանդուխտներ:
Դոնի կողմից՝ չորս շրջուղ, չորս աստիճան: Վոլ-
գայի կողմից՝ տասը շրջուղ: Վորպեսզի ջրանցքը
կալճով չծածկվի, պետք ե, Դոնից վոչ հեռու, կա-
ռուցել մի ուժեղ ջրմուղ կայան և յերկուսուկես կի-
լոմետր յերկարությամբ խողովակով ջուրը մղել
դեպի ջրանցքը: Իսկ խողովակի լայնությունն այն-
պես պետք ե լինի, վոր ներսում, ամենաբարձր
մարդն անգամ, ամբողջ հասակով, կարողանա ազատ
կանգնել:

Դեռ յերեկ եր, վոր Վոլգայի վրայով նավերը
քաշում էին բուռլակները: Մարդիկ աղմուկով ու
յերգերով, քրտինքով պատած՝ ափով գնում էին
և ծանր բռնակիր նավը քաշում: Վոլգա-Դոն նոր

գետի վրա այդ աշխատանքը պետք ե կատարեն յեր-
կաթե բուռլակները — տրակտորները, իսկ ժամա-
նակի ընթացքում Վոլգա-Դոնի յերկարությամբ
մենք անց ենք կացնելու ելքաբարձրեր, և ծովերը
կշարժվեն ելքաբարձարչի ոգնությամբ:

Նկ. 35. — Հացն ու փայտը տեղափոխելու յեն դեպի հարավ՝
Սև ծովը: Ածուխը դնալու յե հյուսիս՝ Պոլովժի գործարանները:
Ածուխի հոսանքը սկզբում լայն ե, հետո հեղահետ նեղանում ե:
Ածուխը ճանապարհին լրաժանվում ե գործարանների վրա: Ընդ-
հակառակը՝ հացի ու փայտի հոսանքն ավելի ու ավելի յե լայ-
նանում: Փայտը դալիս ե սղոցարաններից, իսկ հացը կոլեոդ-
ներեց ու սովխոզներեց:

9. Գարնամային ջրերը գերության մեջ

Մի քանի տարուց հետո ԽՍՀՄ-ի քարտեղը պետք
ե վերափոխել: Մի տեղում կլինի մի նոր գետ՝ Վոլ-
գա-Դոն: Մի ուրիշում՝ մի նոր լիճ:

Այդ լճի համար դեռ նոր անուն չի մտածված։ Նա միացնելու յե յերկու գետ՝ Կաման և Պեչորան։ Հիմա այն տեղում, վորտեղ լճի ջրերն են վողողվում, հսկայական ճահճ է։ Յուրաքանչյուր տարի, յերբ ճյուղը հալչում է, դարնանային ջրերն ամեն կողմից վազում են դեպի Պեչորան և Կաման։ Այդ ջրերը մենք գերի կրոնենք։ Մենք կկառուցենք յերկու մեծ պատնեշ, թույլ չենք տա, վոր դարնանային ջրերը ցրվեն և կհավաքենք այդ ջրերը լճի մեջ։ Այդ լիճը յերկարությամբ լինելու յե 110 կիլոմետր։ Լիճը կլինի հոսող լիճ։ Լճով կգնան Պեչորայի ջրջանից փայտով բեռնված նավերը դեպի վողգա։ Վողգան կմիանա վոչ միայն Սև ծովի, այլև Սառուցյալ ովկիանոսի հետ։ Սա առաջինն է, վոր մեզ կտա Կամա-Պեչորյան լիճ։

Բայց սա դեռ բոլորը չէ։ Զուրը լճից կթափվի դեպի Կամա գետը։ Ճանապարհին մենք ելեքորոցներով կկառուցենք և հոսանք կստանանք։

Սա յեղ գետ բոլորը չէ։ Կամա-Պեչորա լիճը Կամա գետի ջրի մակերևույթը կբարձրացնի։ Իսկ սա նշանակում է, վոր Կամա գետով դեպի վերև, մինչև Սուլեկամսկ, մեծ նավեր կգնան։

Բայց դուք գիտե՞ք, թե ի՞նչ նշանակություն ունի Սուլեկամսկը խորհրդային Միության համար։ Սուլեկամսկի մոտերքը հայտնաբերված են ահագին պարարտացման հսկայական հանքաշերտեր։ Յեվ այդ աղերը Կամա գետով կտեղափոխեն դեպի հարավ-խորհանտեսություններն ու կոլտնտեսությունները։

Այս բոլորը կիրադրվի այն ժամանակ, յերբ գետը բռնենք, հավաքենք դարնանային ջրերը։

Անցավ այն ժամանակը, յերբ մարդիկ միայն մի անում էին բնությամբ, յերբ նրանք բնությանը նայում էին հեռվից, վորպես դիտողներ։ Մեզ համար դարնանային ջրերը միայն մոտենալոր գրելու համար չեն։ Գարնանային ջրերը առատաջուր ջրեր են, ազատված և ելեքորալարերով հոսող եներգիա։

Բնության մեջ նոր, մեծ ուժ է առաջացել, դա մարդկային աշխատանքի ուժն է։ Վոչ միայն բնության տարերքի կույր աշխատանքը, այլ և մարդու գիտակից, կազմակերպված ծրագրային աշխատանքը ստեղծում է այժմ գետեր և լճեր, տնկում անտառներ, դանդաղեցնում և արագացնում է գետերի հոսանքը, ստեղծում նոր նյութեր, բույսերի ու կենդանիների նոր տեսակներ։

ԳԼՈՒԽ ՏԱԾՆՅԵՐԿՈՒՅԵՐՈՐԴ

ՆՈՐ ՄԱՐԴԻԿ

1. Հատված այն գրքից, վոր պետք է գրվի հիսուն տարի հետո

Նրանք ապրում էին փոքրիկ լուսամուտներով, մութ, կեղտոտ միջանցքներով, ցածր առատաղնեքով, նեղլիկ բնակարաններում։ Հինգ-վեց հոգուց յուրով, նեղլիկ բնակարաններում։ Հինգ-վեց և լվանար հարաքանչյուր մեկը պետք է ավելի և լվանար հարաքանչյուր մեկը պատրաստեր, մթերքներ բերեր, տակը, կերակուր պատրաստեր, մթերքներ գետեղվացք աներ, յերեխաներ պահեր։ Բացառիկ դեպքերում այս բոլորն անում էին կանայք, այսպես կոչված՝ «տանտիկիները»։ Այն ժամանակ արդեն գտել էին կարտոֆիլ մաքրելու, միս ծեծելու, խառնելու, կոտլետ պատրաստելու, արմատ կտրտելու, բան-

Հարեղեն լվանալու, ամանեղեն լվանալու, լվացքանե-
 լու և զանազան այլ մեքենաներ: Բայց չնայած դրան՝
 բազմաթիվ տանտիրուհիներ դեռ աշխատում էին ձեռ-
 ներով, չէին ոգտադորձում այդ մեքենաները: Մի-
 թե զարմանալի չէ, վոր որական 15-16 ժամ աշխատե-
 լով նրանք ելի չէին կարողանում աշխատանքը վեր-
 չացնել: Սենյակները հիմնովին մաքրում էին ընդա-
 մենը տարին յերկու անգամ, այն ել մեծ տոների նա-
 խորյակին: Յերեխաները միշտ ման էյին դալիս կեղտի
 և սպտառտոված հագուստի մեջ: Կերակուր սպտրառտ-
 վում եր մի կերպ, այն ել անհասմ ու վոչ սննդարար:
 Վոչ մի տանտիրուհի չգիտեր, թե քարամի մի կելոգրա-
 մը կամ կաթի մի լիտրը ի՞նչ քանակությամբ եներգի-
 յե սարուանկում: Կերակուրը սպտրառտում էին
 «խոհանոցում», այսինքն նեղլիկ սենյակում: Այստեղ
 կերակուր սպտրառտելու համար վո՛չ մի շոգեկաթա-
 չկար: Կերակուրը դրվում եր անմիջապես կրակի վրա:
 Կերակուր սպտրառտելու համար անհաշիվ փայտ էյին
 ծախսում, —այն ժամանակ դեռ փայտ էյին ալրում):
 Կերակուրը խանձվում եր և բոլոր սենյակները լցվում
 էին խանձահոտով: Այստեղ, հենց խոհանոցում, դը-
 տընվում եր արտադրության մնացորդները՝ կարտոֆի-
 լի կճեպների, ձկան պոչերի, վոսկորների և այլնի հա-
 մար դույլ: Այդ բոլորը թունավորում եր ողջ և միայն
 որը վերջանալուն մոտ այդ մնացորդները դուրս էյին
 բերում տանից և լցնում էին մի մեծ, վատ ծածկված
 փոսի մեջ: Վոչ վոք չէր մտածում նրանցից սպար-
 տացման նյութեր, սոսինձ սպտրառտելու մասին:

Տան մեջ յուրաքանչյուր սենյակ տաքացվում եր
 առանձին: Կենտրոնական վառարան չառ քիչ տներ ու-
 նէին: Միացյալ նահանգներում դեռ 1930 թվին կա-

յին 30 միլիոն վառարան և բուխարի: Բոլոր այդ
 վառարաններն անհաշիվ վառելիք էյին ալրում:

Սենյակներում կահ-կարասին ծանրաշարժ եր,
 անհարմար: Թեթե մետաղե կահ-կարասին այն ժամա-
 նակ համարյա դեռ հայտնի չէր: Լավ կահ-կարասի-
 ները համարվում են փափուկը, այսինքն կտո-
 րով ծածկված և մազերով կամ տաշեղով լավածը:
 Բավական եր միայն մի թեթե հարված բազկաթոռի
 մեջքին, վորպեսզի մեծ քանակությամբ, ամպի նման,
 փոշի բարձրանար:

Հատակին դրոմ էին հաստ գործվածքի կտորներ,
 սլառերից կախում էին փայտիկներ և նկարներ: Ա-
 ոանց են ել փոքր լուսամուտները ծածկում էին գործ-
 վածքով, վորը լույսը դժարությամբ եր բաց թող-
 նում: Այս բոլորն արվում եր կարծեք դիտավորյալ
 կերպով, ինչի հավաքելու համար: Միջոցով այդ
 ժամանակ որդեն լավ հայտնի չէր, վոր փոշին վարա-
 կի աղբյուր ե: Մանրադիտակի տակ փոշին դիտելով,
 համարում էին նրա մեջ ամեն տեսակ հիվանդութուն-
 դոնում էին նրա մեջ ամեն տեսակ հիվանդութուն-
 ների բացիներ, մարդկային կեղտոտ վաշու մնացորդ-
 ներ, հագուստի կտորներ և այլն: Համենայն դեպս
 չէր, հարմար էր մտածում, վոր փոշին հասարակական չա-
 վոչ վոք չէր մտածում, վոր փոշին հասարակական չա-
 վոք ե, վոչ պակաս սարսափելի, քան ջրհեղեղը և հըր-
 դեհը:

Մարդկանց ընտանիքները բոլորովին հարմա-
 րութուն չունէին աշխատանքից հետո հանգստանա-
 լու համար: Այստեղ հենց մի նեղված սենյակում և՛
 կարդում էին, և՛ ճաշ սպտրառտում, և՛ քննության
 համար աշխատում, և՛ լվացք անում, և՛ հյուրերը ըն-
 դունում, և՛ յերեխաներին պահում: Մարդիկ աշխա-
 տանքից վերադառնում էին հոգնած և չէին կարո-
 դանում, ինչպես հարկն ե, հանդատանալ, եներգի-

հայաբնու և կաղզուրվել մյուս որվա համար: Յե-
րեխաները, մեծ մասամբ, բազմաթիվ բնտանիքնե-
րում ամբողջ ուրը մնում եյին առանց հակոզության,
վորովհետե նրանց մայրերը ղբաղված եյին աչխա-
տանքով կամ տանտիկնությամբ: Յուրաքանչյուր մեծ
տուն ուներ մի բակ, վոր նման եր, չորս քարե պատե-
րով պատած, ջրհորի: Բակում սովորաբար գտնվում
եր մի փոս, վորտեղ հայաքում եյին խոհանոցային
մեացորդները: Այս անարև, մուշլ, անծառ տեղում
վաղում և խաղում եյին յերեխաները: Մարդիկ ավելի
վատ ապրում եյին գյուղերում: XX դարի սկզբին մի
գրող և հասարկական գործիչ գրում ե.

«Որոշ երեխաներ...

բանից կարելի չեր լսել: «Երբեք անհատական չեմ, երբեք անհատական չեմ»: Դու անհատական միջատներ չկան, կերակրելու բան չկա»:

Բանվորները քիչ են աշխատելու, բայց շատ են արտադրելու: Բանվորը Փարբիկայում յոթ ժամվա ընթացքում արտադրելու յե այնքան, վորքան այժմ նա տասն և մեկ ժամվա ընթացքում և անում:

Իսկ յեթե այդպես և, ապա ուրեմն կարելի յե բանվորի աշխատավարձն ել բարձրացնել. կարող և մեկ ու կես անգամից ավելի բարձրանալ:

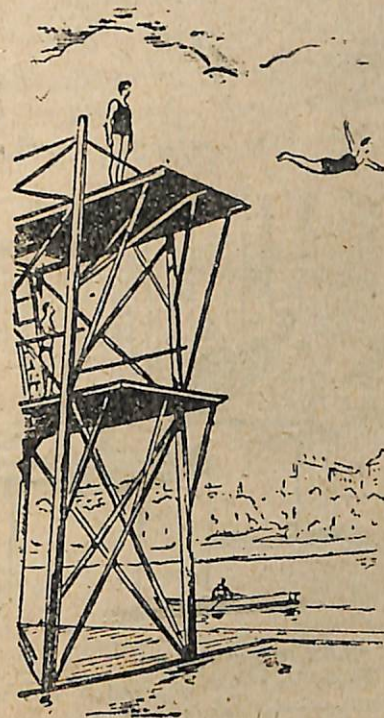
Համեմատած մինչ հեղափոխական շրջանի հետ, բանվորն որական յերեք ժամ քիչ և աշխատելու, բայց կրկնակի յե ստանալու:

Սակայն սա դեռ քիչ և: Աշխատանքն ավելի յե թեթևանալու: Կորացած մեջքեր, լարված մըկաններ, ճակատին ուռած ջղեր այլ մտ չեն լինի: Բեռները տեղափոխելու յեն վոչ թե մարդկային մեջքերով, այլ կոնվեյերներով: Ծանր լոմն ու քլունգը տեղի յեն տալու ավտոմատ մուրճին, խտացած ոդին:

Աղոտ լույսերով, մուխ ու մռայլ արհեստանոցների փոխարեն լինելու յեն լուսավոր ու մաքուր դահլիճներ՝ հսկայական լուսամուտներով և հարմար հատակներով: Վոչ թե բանվորների թոքերը, այլ ուժեղ վենտիլյատորներն են ծծելու արհեստանոցի փոշին, թեփը: Աշխատանքի ժամանակ բանվորներն ավելի քիչ են հոգնելու, հիվանդություններն ավելի քչանալու յեն: Այժմ վո՞քան մարչընչանում: Մետաղագործի թոքերը մետաղի փոշով են ալրված: Անմիջապես կարելի յե տարբերել գունատ դեմքով փականագործին, կարմիր-լուր բորված աչքերով կաթսավարին:

Յերբ մենք սոցիալիզմ կառուցենք, այն ժամանակ բոլորն ել առողջ դեմքեր կունենան:

Մարդիկ աշխատանքն այլևս պատիժ, դժվարին պարտականությունն չեն համարի: Աշխատելը կլինի ուրախ ու թեթև:

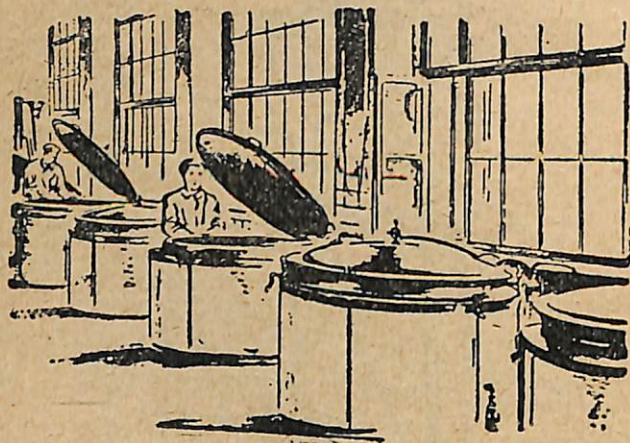

Նկ. 36. — Վոտները ցանկանում են թռչել, ձեռները՝ թխալարել:

Բայց յեթե աշխատանքն ուրախություն և լինելու, այն ժամանակ հանգստությունն ել ավելի ուրախություն պետք և լինի:

Մի՞թե կարելի չե հանգստանալ, յերբ բնակարանը նեղլիկ է, աղմուկ, աղաղակ, սլրվածուտի ձայն, խոհանոցային ծուխ, պարանոցների վրա յերեսանների թաց բարուրներ, մութ լուսամուտներ, կեղտոտ հատակներ, կահ-կարասիներ, սենյանի վրա չմաքրած ամանեղեններ:

Վերջ ի վերջո մարդը աշխատանքի համար միայն մկաններ չունի: Մարդը մեքենա չէ: Նա ունի բանականություն, նա ուզում է հասկանալ, զիտենալ: Նա ունի աչքեր, վորոնք ուզում են

Նկ. 37. — Փարբիկա-խոհանոց: Մեծ կաթաններում սուպ են վալի № 1 Փարբիկա-խոհանոցն որական բաց է թողնում 12 հաղար ճաշ: Հնդամյա պլանի համաձայն նախադիվում է կառուցել՝ որական 50—60 հաղար ճաշ պատրաստող Փարբիկա-խոհանոց:

պատրաստում: Կաթանները տաքացվում են չողու ուժով: Մոտեմանել, ականջներ, վորոնք ուզում են լսել, կոկորդ, վորն ուզում է յերգել, վոսքեր, վորոնք

ցանկանում են վազել և թռչկոտել, ձեռքեր, վորոնք ուզում են թխավարել, լողալ, դցել, բռնել: Յեւ պետք է կյանքն ախպես դասավորել, վոր վոչ թե առանձին յերջանիկները, այլ բոլորը կարողանան կյանքով միաժամանակ ուրախանալ:

Յերբ սոցիալիզմ վառուցենք, այն ժամանակ չեն լինի թղուկ—բայքայված, դժգուշն հեղուկներ լուծ մեծացած, առանց արեւի և առանց ողի մարդիկ: Առողջ, կարմրաթուշ, ուրախ, ուժեղ հասակներ,—ահա այն մարդկանց այն տեսակը, վոր պիտի փոխարինի մեզ:

Բայց սրա համար հարկավոր են նոր քաղաքներ, նոր բնակարաններ. ամբողջ կյանքը պետք է վերփոխել:

Կորչի խոհանոցը: Վոչնչացնենք տնային ալեփոքրիկ աքսորավայրը: Այստեղ տնային աշխատանքներից միլիոնավոր կանանց: Չէ՞ վոր նրանք եւ են ուզում ասլրել և աշխատել, ինչպես բոլորը: Փարբիկա-խոհանոցում մի մարդը կարող է որական պատրաստել 50—100 ճաշ: Կստիպենք մեքենաներին կարտոֆիլ մաքրել, ամանեղեն լվանալ, հաց կտրել, կերակուր խտնել, պաղպաղակ պատրաստել:

Կորչեն նեղլիկ, խավար և խոր բնակարանները: Կառուցենք մեծ տներ—կոմունաներ, ընդարձակ, լույս սենյակներով: Վերջապես հասկանա՞նք, վոր չի կարելի միևնույն տեղում հանգրծալ, պարասլել, վերահուր պտրաստել, զըստանալ, Պետք է լինեն հանգստի, ընթերցուրեր ընդունել, հյուրեր ընդունելու աջանության, ճաշելու, հյուրեր ընդունելու ունեւնի սենյակներ: Հաճախ մեծերը դանդաղում են, վոր իրենց քնելու, խոտելու և աշխատելու ժա-

կառուցել, նրանք քաղաքը ողակավորեցին յեր-
րորդ ողակով, — Փարբիկաների մասը:

Յեւ այդ խանութների, շուկաների և ֆարբի-
կաների միջև ընկած են բնակարանները, — լավերը
կենտրոնում, վատերը՝ ծայրամասերում:

Նոր քաղաքն այսպես չի կառուցվելու: Նոր
քաղաքի սիրտը վոչ թե բերդը կամ շուկան է,
այլ գործարանը կամ ելեքտրոկայանը:

Յուրաքանչյուր մեծ ելեքտրոկայանի մոտ,
յուրաքանչյուր մեծ ֆարբիկայի կամ ֆարբիկանե-
րի միլիոնյան մոտ առաջանալու յեն քաղաքներ:

Քաղաքի սիրտը բաժանվելու յե բնակարա-
նային կվարտալից վոչ թե բերդի կովանդաներով
և ատամնավոր պատերով, այլ այգիներով — կանաչ
պատերով:

Այդ կանաչ պատը պետք է պաշտպանի քաղաքը
ծխից և գործարանային խողովակների մրից:

Թաղամասերն ել բոլորովին այլ են լինելու:

Կենտրոնական հրապարակից դեպի բոլոր կող-
մերը ճառագայթների նման տարածվելու յեն փո-
ղոց-ծառուղիներ, փողոց-այգիներ: Շենքերը դին-
վորների նման կանգնած չպետք է լինեն միշտ մի
կողմում: Յուրաքանչյուր տուն պատվելու յե դե-
պի արևը: Կոմունաների դպրոցների, դրադա-
րանների, հիվանդանոցների սպիտակ շենքերը
չլճապատվելու յեն ծաղկանոցներով: Յուրաքան-
չյուր մուտքի մոտ ձեզ ուղեկցելու յեն կանաչ հրա-
կաները՝ մայրիկներ, լորենիներ, ընկուղենիներ:

Թռչունների ուրախ յերդը, ծառերի հանգիստ,
խրախուսող, դանդաղ ձայնը, — ահա թե ինչ կը-
լսեք դուք քաղաքի փողոցներում, աղմուկ-աղա-
ղակի և դղրդոցների փոխարեն:

Փողոցներում չի լինի այն գործնական դատար-
կությունը, այն հոգնեցնող աղմուկ-աղաղակը,
վոր մեզ, քաղաքի բանավորներին, այնքան ձանձրա-
ցրել է:

Հիմնարկությունները տեղավորվելու յեն բնա-
կավայրից հեռու: Այնտեղ, վորտեղ մարդիկ են
ապրում, պետք է լինի հանգիստ և խաղաղ-ան-
դորր:

Փողոցներում շարժումն ել ավելի քիչ է լինե-
լու. այնպիսի մեծ քաղաքներ, ինչպես այժմ
կան, այլևս չեն լինելու:

Հարյուր հազար բնակիչ քաղաքում, — սա ար-
դեն շատ կլինի:

Ապագա յուրաքանչյուր քաղաք լինելու յե
կոմբինատին կամ գործարանին կից բանվորական
չեն (ПОСЕЛОК), իսկ գործարանները և գործարան-
ների միությունները բոլորը մի տեղում չեն լի-
նելու. նրանք տարածվելու յեն ամբողջ յերկրում:
Չե՞ վոր հումուլթն ել մեզ մոտ մի տեղում չե,
այլ հազարավոր տեղերում:

Այսպես է կառուցվելու քաղաքը: Իսկ դյուրն
լինչ է լինելու:

Գյուղ չի լինելու: Հացը, միսը, կաթը մենք
ձեռք ենք բերելու ֆարբիկա-սովխոզներում և կոլ-
խոզներում: Այդպիսի գյուղատնտեսական յուրա-
քանչյուր ֆարբիկայի մոտ կառուցելու յեն ուրիշ
ֆարբիկաներ՝ անպի, արաղացների, պահածոնե-
րի, սպանդանոցների, սառցարանների: Սրանք բո-
լորն ել միացած են լինելու: Սրանք ել լինելու յեն
նույնպես գործարանների միություն, նույնպես
կոմբինատ, բայց վոչ արդյունաբերական, այլ յեր-
կրագործական: Յեւ այդպիսի յուրաքանչյուր

կամքինատի մոտ ել կառաջանա քաղաք, — դյուշա-
տնոտեսական քաղաք: Նշանակում է քաղաքի և դյու-
շի, բանվորի և դյուղացու միջև տարբերություն
չի լինի: Յեւ նույնիսկ այդ դյուղացի և բանվոր
բառերը կվերանան:

Կմնա միայն մի բառ՝ աշխատավոր: Սա կը-
լինի այն ժամանակ, յերբ մենք սոցիալիզմ կառու-
ցենք, բայց արդեն այս հնգամակում մենք կա-
ռուցում ենք 200 սոցիալիստական քաղաք, հարյու-
րավոր կոմունա-տներ: Արդեն վերանում է քա-
ղաքի և դյուղի միջի տարբերությունը:

Սոցիալիստական շինարարությունն արդեն յե-
րադ կամ յերեակայությունն է: Մենք ենք սոցիա-
լիզմը կառուցում:

Բայց դա հեշտ գործն է, — սոցիալիզմ կառուցել:
Մենք ամեն կողմից շրջապատված ենք թշնամիներ-
բով: Վորպես Դենպրոստրոյի կառուցողներ, մենք
պատնեններ կանգնեցրինք: Սակայն յուրաքանչյուր
րոպե ջուրը կարող է ծակել — լցվել փոսը — ձորը,
վոջնացնել այն բոլորը, վոր մենք կառուցել ենք:

Այդ պատճառով այդքան շտապ, այդքան լար-
ված աշխատանք է տարվում: Պետք է շատ արագ
բարձրացնել դործարանների և ֆաբրիկաների պատե-
րը, արագ. ժամանակը չի սպասում:

Յեթե ուժերս լարենք, կարելի յե հնգամյակը
իրագործել վոչ թե հինգ տարում, այլ չորս տարում
և նույնիսկ ավելի շուտ: Յեւ արդեն վորոշված է
հնգամյակն իրագործել չորս տարում — չուզուհի և
պողպատի նկատմամբ, յերեք և կես տարում՝ բենզինի
և ցեմենտի նկատմամբ, յերեք տարում՝ քարածուխի,
նավթի, տորֆի, տրակտորների և ավտոմոբիլների
նկատմամբ: Մենք ցանկանում ենք մեքենաների

արտադրությունը մեծացնել, հինգ տարվա ընթացքում
յերեք և կես անգամ, բայց մեծացնում ենք ութն ան-
գամ: Մենք ցանկանում ենք չուզուհի արտադրու-
թյունը տարեկան հասցնել մինչև 10 միլիոն տոննի,
բայց հասցնում ենք մինչև 17 միլիոն տոննի:

Քարածուխի արտադրությունը 75 միլիոն տոն-
նի փոխարեն հասցնում ենք մինչև 125 միլիոն տո-
նի, նավթինը՝ 26 միլիոն տոննի փոխարեն՝ մինչև
40 միլիոն տոննի:

Բոլոր թվերը աճել են, բոլոր առաջադրու-
թյունները՝ մեծացել: Ամեն ոք լրագրերը հետամնաց-
ներին չտապեցնում են:

Յուրաքանչյուր դործարանում աշխատում են
հարվածային բրիգադներ, դործարանը դործարա-
նին մրցման է հրավիրում, ո՞վ շուտ, ո՞վ լավ:

Միլիոնավոր բանվորներ չարչարվում աշխա-
տում են, վորպեսզի հաջողությամբ կատարեն
հնգամյակը: Բոլորը հուսով են, վոր հետո շատ
լավ կլինի:

Այո՛, հետո շատ լավ կլինի, յեթե մենք այդ
ցանկանանք:

4. Գործարաններ մարդկանց վերափոխելու հա- մար

Մեծ պլանը մարդիկ են ստեղծել. նրանք մեծ
աշխատանք են սկսել՝ վերափոխել բնությանը և
վերափոխել իրենց իրենց: Մի՞թե այնպես, ինչպես
մենք կանք, կարող ենք պիտանի լինել նոր շինարարու-
թյանը: Մենք քիչ գիտենք. մեզ մոտ ինժեներները,
թիչները, գիտնականները քիչ են. մեր դյուղե-

րում ազգաբնակչության կեսը, հաշված 8 տարեկանից, նույնիսկ կարողալ չգիտեն: Իսկ Ամերիկայում հարյուրից միայն վեցն են անգրագետ: Մեզ պետք են վոչ միայն հանքերը յերկաթ դարձնելու համար գործարաններ, այլ և մարդկանց վերափոխելու համար գործարաններ՝ դպրոցներ, բուհեր, գրադարաններ, խրճիթ-ընթերցարաններ. մեզ անհրաժեշտ են դրքեր և լրագրեր շատ անգամ ավելի, քան այժմ ունենք: Մենք պետք ե վոչնչացնենք հարբեցողությունը. սպիրտի և գարեջրի խանութների փոխարեն պետք ե լինեն թատրոններ, կինոներ, ընթերցարաններ, աղումքներ:

Մենք պետք ե վերացնենք մեր կոպտությունն ու տգիտությունը, վերափոխվենք, դառնանք լավ կյանքի արժանավորները:

Այդ լավ կյանքն այլևս հրաչքով չի ստեղծվելու. այդ մենք պիտի ստեղծենք: Բայց դրա համար մեզ պետք ե գիտություն, մեզ անհրաժեշտ են վոչ միայն ուժեղ ձեռքեր, այլ և ուժեղ բանականություն:

5. Փոքր հնգամյակ և մեծ հնգամյակ

Չկարծե՛ք, թե հնգամյակը - դա մեծերի - հասակավորների գործ ե:

Մեզանից յուրաքանչյուրը կարող ե հնգամյակի կառուցող լինել:

«Լիսվենսկու գործարանի պիտներները կառուցել են ջրային և քամու շարժիչ, գործողության մեջ են դրել դինամո մեքենան»:

Մոսկվայից 16 կելոմետր հեռու, Բրյանսկի փողոցի ուղղությամբ, Պերեդելկինս գյուղում, Խամովնիչսկու ուսյոնի պիտներները ելեքտրոֆիկա-

ցիայի յեն յենթարկել իրենց ճամբարը: Նրանք փոքրիկ դետից լճակ եյին կաղմել, անիվ դրել, միացրել կինո-սպցարատի փոքրիկ դինամո մեքենային, ելեքտրալարեր անցկացնել մինչև իրենց ճամբարը և այդ ուղանից մոտային մութ գիշերները ճառագարն էր լուսավորում ե ելեքտրական լույսով:

Ռիբինսկու տղաները - շրջառագետներն են. նրանք դտել են կրաքարեր - վորոնք միանգամայն պիտանի յեն հողի պարարտացման համար: Նովոսիբիրի կոմյերիտները և պիտներները ամբողջ միլիոնային կոմյերիտները և պիտներները ամբողջ միլիոնային համար դտել են բազմամիլիոն հարստություն: Նրանք գնացել եյին եկակուրսիա-հետաթյուն: Նրանք գնացել եյին եկակուրսիա-հետաթյուն: Նրանք գնացել եյին եկակուրսիա-հետաթյուն: Նրանք գնացել եյին եկակուրսիա-հետաթյուն:

Մոսկվայի տակ մանկական քաղաքը ինքնուրույն կերպով կառուցել ե մոտ 300 մետր յերակրություն ճանապարհ և տնկել խնձորենիներ ամբողջ յերկարություն յամբ:

ժերդևսկու մանկկոլոնտեսի տղաները հավաքել են կրծած խնձորները, ընտրել նրանցից սերմերը և տնկել: Այսպես նրանք կազմակերպել են պտղատու տնկաբան: Հետևյալ տարին արդեն նրանք կարող են պատվաստել պտղատու ծառերը:

Այս բոլոր տեղեկությունները յես վերցրել եմ «Պիտներական հավաքի նախագ» թերթից: Այնտեղ այսպիսի տառնյակ տեղեկություններ կան:

Տեսնո՞ւմ եք, յերեխաներն ել կարող են ոգնել հնգամյակի իրացմանը: Իրացրեք ձեր փոքրիկ հընգամյակը, այն ժամանակ մեծ հնգամյակը կիրագործվի ժամկետից ավելի շուտ:

Այդ կլինի մի քանի շաբաթ կամ մի քանի ուր միևնույն ե, դա կլինի ձեր շնորհիվ:

Ահա մեր հնգամյակը՝

- 1) Գտնել կրաքարերի և ֆոսֆորների հանքերը:
- 2) Հավաքել ուտիլ հումի՝ շորի, պարանների, թաղիքների, վալի, տարբեր մետաղե լոմ, վասկոր և այլն: Այս բոլորը պետք են ֆաբրիկաներին:

Նկ. 38. — Պիոներներն աշխատում են: Պիոներների առաջին տունը կրամոսպրեանի ուսյոնում:

- 3) Պատրաստել ուղիղ ընթերցարաններ և բարձրախոսներ:

Մոտ ժամանակներում գյուղերում պետք է դրնել 75 հազար ուղիղ ընթերցարաններ: Վոչ մի դպրոց առանց բարձրախոսի:

- 4) Աշխատել, վոր իրենց ծնողների տնտեսություններում և կոլխոզներում սերմերի զտումն ու ախտահանումը հասնի հարյուր տոկոսի:

- 5) Դաշտերը պարարտացնելու համար մոխիր հավաքել: Յուրաքանչյուր ջոկատ տարեկան յերկու տոնն մոխիր և հավաքելու:

- 6) Այն ուսյոնները, վորտեղ դաշտային մկներ կան, յուրաքանչյուր պիոներ պետք է 10 մուկ վոչընչացնի: Մաքրել դաշտի $\frac{1}{10}$ հեկտարը դաշտային վնասատուներից:

Նկ. 39. — Այս ուղիղ-ընդունարանն իրենք են պատրաստել:

Վոչնչացնել մի պտղատու ծառի և տասը բան-
ջարանոցային բույսերի վնասատուները:

Բռնել կամ վոչնչացնել 5 առնետ և 10 մուկ:

7) Յուրաքանչյուր պիոներ պետք է պատրաս-
տի տարեկան թռչնի մի բուռ և յերկու կերակրա-
սեղան: Թռչունների բների քանակը հասցնել մեկ ու
կես միլիոնի, իսկ կերակրասեղանները՝ յերկու մի-
լիոնի:

Թռչունները մեր դաշնակիցներն են. նրանք մեզ
ուզնում են վնասարարների վոչնչացման գործում:

8) Հինգ տարվա ընթացքում կազմակերպել
հինգ հազար մանկական թռչնաբուծական ընկերու-
թյուններ, հինգ հազար կուլեկտիվ թռչնոցներ և
հինգ հազար հավաքուն:

9) Մեծացնել յուրաքանչյուր գյուղական տնտե-
սության մեջ հավերի քանակը յերկու լավ ձվատու
հավով:

10) Հինգ տարում տնկել 10-ական ծառ: Ստեղ-
ծել պիոներական անտառ 75 միլիոն ծառներով:

11) Վոչնչացնել 500 հազար տանձրաղլինջ, մի-
ջատներ, ճանճեր: Յուրաքանչյուր ջոկատ պետք է
մաքրի 10 տուն:

12) Յուրաքանչյուր ջոկատ պետք է պարապի
այն շրջանի բոլոր անդրադետների հետ, վոր-
տեղ ինքն է աշխատում:

Սրանք միայն գլխավոր խնդիրներն են: Ով ու-
զում է մանրամասնություններ, թող կարդա «Պիոնե-
րական հավաքի նախագը»:

Հասակավորները մեծ ելքաբերականներ են կա-
ռուցելու, իսկ դուք կարող եք փոքրիկը կառուցել:
Հասակավորները մեծ տներ են կառուցելու, իսկ դուք

կառուցելու յեք թռչունների բներ և կերակրի սե-
ղաններ:

Յեվ չկարծեք, թե դրանք դատարկ բաներ են:
Յեթե դուք իրացնեք հնգամյակը, դուք կպաշտ-
պանեք բերքը վնասատուներից 2,621,800 ուղբով:

Յեթե դուք աշխատեք յուրաքանչյուր տնտեսու-
թյան մեջ հավերի քանակը յերկու ձվատու հավով
ավելացնել, այն ժամանակ դուք պետության կնավիրեք
հինգ միլիարդ ձու — 150 միլիոն ուղբով:

Կոպեկներից կազմվում են միլիոններ. թույլ ձեռ-
քերը, յեթե նրանք շատ են, լեռներ են շարժում տե-
ղից և միլիոնավոր ծառերով անտառներ կանգնեց-
նում: Սրա մեջ է մեր ուժը:

8 Ա Ն Կ

Մեծ պլանը	Յերես
Գլուխ առաջին—Յերկու յերկիր	3
Գլուխ յերկրորդ—Հնկամյակի հետախույզները	5
Գլուխ յերկրորդ—Սեփական յերկիր նվաճողները	16
Գլուխ չորրորդ—Ջրին և քամուն տիրապետելը	25
Գլուխ հինգերորդ—Մեռելներն աշխատում են	31
Գլուխ վեցերորդ—Երեքտրական յերկիրը	41
Գլուխ յոթերորդ—Արշավանք մետաղի համար	59
Գլուխ ութերորդ—Յերկաթե վարպետներ	66
Գլուխ իներորդ—Մեք յերկրի քիմիական ցեխը	82
Գլուխ տասերորդ—Հացահատիկների հանքերը	93
Գլուխ տասնմեկերորդ—Պատերազմ կիրմետրերի դեմ	98
Գլուխ տասնյերկուերորդ—Նոր մարդիկ	122
	139

15

16272

მ. ილიაძე

„მუთხრება დიად გეგმაზე“

სახელმწიფო გამომცემლობა